

Stig Eklund

Högstadiееlevers attityd till kristen tro
— en religionspsykologisk studie i Åk 9 —

High School Students' Attitude
towards Christian Faith

a Study in the Psychology of Religion of Students in the Ninth Grade

Uppsala 1987

ACTA UNIVERSITATIS UPSALIENSIS

Psychologia et Sociologia Religionum

1

Stig Eklund

Högstadiееlevers attityd till kristen tro
— en religionspsykologisk studie i Åk 9 —

High School Students' Attitude
towards Christian Faith

a Study in the Psychology of Religion of Students in the Ninth Grade

Uppsala 1987

Distributed by:
Almqvist & Wiksell International
Stockholm — Sweden

Abstract

Eklund, P.S.I., 1987. Högstadielärares attityd till kristen tro — en religionspsykologisk studie i Åk 9. (High School Students' Attitude Towards Christian Faith—a Study in the Psychology of Religion of Students in the Ninth Grade.) Acta Universitatis Upsaliensis. *Psychologia et Sociologia Religionum* 1. 189 pp. Uppsala. ISBN 91-554-2105-9.

This study attempts to answer the following questions: *What attitude do ninth grade students have to people's expression of Christian faith? How is their own Christian activity expressed? What attitude do ninth grade students have to the future of Christian faith, and in what way are these things conditioned by the community context, psychosocial context, and the individual psychological context?*

In the search for these answers, various background factors were utilized as independent variables: *Community Context* (larger urban community, community with Old Swedish rural culture, Low-Church revival community, Free-Church community), *Psychosocial Context* (Christian home environment, contact with the Church and denomination / Sunday school, Church's Children's Hour, confirmation, / social home environment / parent's profession, socioeconomic status, housing standard, language code), *Individual Psychological Context* (study hours per week, formal operations stage, sex).

Proceeding from independent variables, the high school student's attitude towards people's expression of Christian faith was studied with the aid of INDEX I AKT PRESENS, the high school student's own activity concerning Christian faith through INDEX II AKT AKTIV, and their attitude to the future of Christian faith through INDEX III AKT FUTURUM.

In order to measure the attitude, a 128 item questionnaire was used. Christian faith was presented on recorded TV sequences portraying the five main elements of Luther's "little catechism", PRAYER, BAPTISM, COMMANDMENT, CREED, and COMMUNION. The study was carried out in five different schools in Sweden and one in Finland (Åbo) during weeks 18, 19 and 20 in 1983. All information was given to the 641 students via the TV screen and was presented by the same person.

The final analysis was carried out in five steps with the aid of bivariate, regression and LISREL-analyses (LISREL = Linear Structural Relationships). In the LISREL analysis, the INDEXES were divided into value, activity, action preparedness and cognitive components. This is in line with modern attitude research.

In general, the results can be summarized as follows: *High school students have an unexpectedly positive attitude towards Christian faith. *Differences in attitude were found to be dependent upon the community contexts. Students in the Low-Church community were more positive than students from the Free-Church community. *In comparison based upon the concepts of urban (city)-rural, the study showed that in schools with student populations predominantly from the countryside, the attitude was less positive than in other schools. *A strong correlation between Christian home environment and Christian faith. *A strong correlation between participation in the Church's activities for children and attitude. *No direct relationship between participation in confirmation instruction and the student's own Christian activity. *No correlation between the formal operations stage and attitude towards Christian faith. *The "praying mother" was not found to have a prominent role in the present study. *Girls are more positive than boys.

Stig Eklund, Department of Theology, Uppsala University, Box 1604, S-751 46 UPPSALA, Sweden.

© Stig Eklund 1987

ISBN 91-554-2105-9

ISSN 0283-149X

Printed in Sweden 1987

Textgruppen i Uppsala AB

Kanske bär det frukt . . .
Luk 13:9a

Till Maud, Per och Anders

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41551527_0008

Innehåll

FÖRORD	9
--------------	---

DEL I

1 Introduktion	13
2 Avgränsning	15
3 Problem	19
4 Tidigare forskning	23
5 Teoretisk referensram	31
5.1 Teorier om ortkontext	31
5.2 Teorier om psykosocial kontext	33
5.2.1 Kristen hemmiljö	33
5.2.2 Kontakt med kyrka och samfund	36
5.2.3 Social hemmiljö	36
5.3 Teorier om individualpsykologisk kontext	38
5.3.1 Lästimmar per vecka	38
5.3.2 De formella operationernas stadium	38
5.3.3 Kön	40
6 Sammanställning utifrån tidigare forskning och teoretisk referensram	41

DEL II

7 Undersökningens uppläggning och genomförande	47
7.1 Metodisk uppläggning	47
7.1.1 Översikt gällande undersökningens metodiska uppläggning	48
7.2 Förklarande bildtext	50
7.3 Kommunikationsbetingelser	52
7.4 Planering	53
7.5 Förundersökningar	56
7.6 Undersökningens genomförande	56
7.7 Bearbetning	58
7.7.1 Utvärdering av undersökningen	58
7.7.2 Kategorisering av öppna svar	59
7.7.3 Stansning	59
7.7.4 Databehandling	59

8 Resultat, analys och diskussion	61
8.1 <i>Ortkontext och attityd</i>	70
8.1.1 Diskussion gällande ortkontext	71
8.2 <i>Psykosocial kontext och attityd</i>	77
8.2.1 Kristen hemmiljö	78
8.2.2 Kontakt med kyrka och samfund	81
8.2.3 Social hemmiljö	83
8.3 <i>Individualpsykologisk kontext och attityd</i>	89
8.3.1 Lästimmar per vecka	89
8.3.2 De formella operationernas stadium	90
8.3.3 Kön	93
8.4 <i>Bakgrundsfaktorernas relativa betydelse</i>	94
8.5 <i>Ett modifierat attitydbegrepp</i>	100

DEL III

9 Sammanfattning och slutdiskussion	115
10 Summary	130
Noter	140
Bibliografi	147
Otryckta källor	147
Referenslitteratur	148
Bilagor	157
Enkät	159
Informationsblad till lärare	179
Exempel på tillstånd	180
Brev från Sveriges Television	182
Tabeller	183

Förord

När jag nu framlägger denna avhandling och summerar de gångna årens arbete framstår tydligt, att arbetet inte hade kunnat slutföras i den form det har, om inte många bistått mig på ett eller annat sätt.

År 1982, då forskningen i samband med föreliggande doktorsavhandling startade, fick jag inspirerande hjälp av dåvarande professorn i religionspsykologi vid Teologiska institutionen, Uppsala universitet, Thorvald Källstad. När denne senare pensionerades övertog professor Owe Wikström ansvaret för mitt arbete. Under arbetets gång har han givit konstruktiva synpunkter i samband med granskning av materialet och när det har gällt avhandlingens slutgiltiga utseende.

Min biträdande handledare har varit docent Thorleif Pettersson. Utan hans insatser under den process, som ett avhandlingsarbete utgör, hade inte produkten haft den utformning den nu har.

Bakom avhandlingen ligger en omfattande statistisk analys. Kyrkoherde Jan Carlsson har varit till stor hjälp vid databearbetningen.

I samband med genomläsning av manuskriptet har amanuens Kalle Geyer givit många värdefulla synpunkter.

Så till det yttre hantverket. I det sammanhanget vill jag nämna arbetskamrater på Institutionen för lärarutbildning, Uppsala universitet: Jan Eriksson och Åke Persson på Intern television, Nils Engvall, Hans Johansson och Anders Lövberg på Reprocentralen, Bo-Göran Bergman på Avdelningen för tekniska läromedel, Birgitta Gustafsson-Emanuelsson, Dag Kyndel och Berit Åkerstedt på Biblioteket och Arne Lindqvist som skapat möjligheter för teknisk hjälp.

Många lärarkolleger, studierektorer och skolledare har ägnat tid i samband med sammanträden för att undersökningen skulle kunna utföras på respektive skola.

Ett antal lärarkandidater vid Institutionen för lärarutbildning har tillsammans med mig granskat det omfattande enkätmaterialet.

I skolor finns mer än 1000 anonyma elever som svarat på enkäter.

Ingrid Goldwitz har stansat en stor mängd datakort för databearbetningen vid Uppsala datacentral. Phillip Eskridge har varit språkexpert i samband med avhandlingens Summary och Yvonne Sandström har renskrivit stora delar av manuskriptet.

Kamrater vid doktorandseminariet har under avhandlingsarbetets gång

lämnat värdefulla synpunkter. Jag vill särskilt framhålla Thorbjörn Lengborn och Gunnar Sundin, som på ett konkret sätt har stött och uppmuntrat mig genom åren.

Allan Parkman har korrekturläst avhandlingen och i samband med sättning av mitt manuskript har John Wilkinson, Textgruppen, konstruktivt och positivt tagit hänsyn till mina önskemål.

Till alla ovan riktar jag mitt uppriktigt varma TACK!

Sist vill jag också rikta mitt tack till min familj som under de olika faserna i avhandlingsarbetet har stött mig. Min familj tillägnar jag denna bok.

Uppsala i Brittsommartid (oktober) 1987.

Stig Eklund

DEL I

Kapitel 1

Introduktion

Som observatör i klassrum kan man vid sidan om lärarens undervisningsmetodik även iaktta elevers reaktioner och attityder; man kan spegla klassrumssituation och klassrumsklimat. I den konkreta inlärningsituationen är eleven i klassrummet, likaväl som utanför dess väggar, en del av sin omvärld. Individualpsykologiska skillnader, skillnader i psykosocial kontext och naturligtvis bakgrund från olika skolkod¹ är några av de bakgrundsfaktorer, som bidrar till att eleverna uppvisar olika *attityder*.

Besöker man skolor på skilda orter kommer man också med all sannolikhet ganska snart att lägga märke till att attityden varierar från ort till ort, liksom från skola till skola och från år till år.

En fråga som jag alltså har ställt mig som lärare gäller vilka faktorer det är som präglar eller bestämmer ungdomars upplevelse av religion. Problemen gäller både hur faktorerna förhåller sig till varandra och vilka av dem som har högst förklaringsvärde. Detta är naturligtvis mycket breda och svåråtkomliga frågor. Innan man kan svara på dem ställs man både inför teoretiska och metodiska valsituationer. Jag återkommer till detta längre fram i min avhandling. Genom min undersökning vill jag bidra till ökad förståelse för och fördjupad kunskap om ungdomars attityd till kristen tro.

Religionspsykologi kan ses som ett tvärvetenskapligt ämne med beröringspunkter i teologi, religionshistoria, religionssociologi och religionspedagogik.

”To understand someone’s religious experiences, however, it is not enough to study the structure and functioning of his personality. We have to analyse the interaction between personality factors, the cultural background and the social surroundings. An essential characteristic of a religious experience is its rooting in a collective belief system.” (van der Lans 1977, 141 f)

Detta förhållande påverkar i sin tur normer för problemställning och metod eftersom det är svårt att helt avgränsa religionspsykologin från ovan angivna angränsande ämnen.

Den undersökning som nu presenteras, bygger på kvantitativa data och är av deskriptiv karaktär. Det går inte att med den metod, som har använts belysa den religiösa attityden i hela dess bredd. Varje individs religiösa inställning

skiljer sig förmodligen från den andres vad beträffar såväl väsentliga som mindre väsentliga drag. Allport menar, att religionens källor är så många och betydelsen, som de har i den enskildes liv så varierad, att möjligheterna till en enhetlig tolkning av fenomenet är en omöjlighet. Endast vad beträffar grundläggande biologiska funktioner liknar människor varandra. I personlighetens "higher reaches of personality" träder det egenartade fram. Eftersom ingen del av personligheten kan utveckla sig mer mångfaldigt än det religiösa sentimentet, är det där vi möter djupgående olikheter (Allport 1960, 29). Ytterligare kan betonas, att den enskildes religiösa upplevelser kan skifta och följa olika mönster under olika tider (Ström 1973, 57).

I samband med föreliggande undersökning har jag funnit, att det varit nödvändigt att utnyttja kvantitativa data. På så sätt har jag kunnat arbeta med ett stort material.

Det ämne som jag behandlar i denna undersökning, är av såväl teoretiskt som praktiskt intresse. Det är tidigare behandlat från de mest olikartade utgångspunkter och med skilda målsättningar.

En grundläggande iakttagelse är emellertid, att undersökningar hittills varit nästan enbart intellektuellt orienterade, särskilt när det gäller det sätt varpå ungdomar i forskningssyfte får möta uttryck för kristen tro. Som det kommer att visa sig, har jag i stället eftersträvat att finna en metod att samla data, som så långt jag vet, hittills aldrig tidigare har använts, nämligen filmade TV-sekvenser med kristet innehåll. Det har alltså gällt att finna en datainsamlingsmetod genom vilken man kommer förbi enbart intellektualiserad förståelse av kristen tro.

I föreliggande undersökning, som har religionspsykologisk inriktning, vill jag belysa den attityd, som högstadiееlever i årskurs 9 har till kristen tro. Jag väljer att noggrannare formulera mitt problem efter en allmän avgränsning.

Kapitel 2

Avgränsning

Föreliggande undersökning, *Högstadiееlevers attityd till kristen tro — en religionspsykologisk studie i Åk 9*, är genomförd på olika orter. Här redovisar jag i tur och ordning begrepp i avhandlingens titel. Därefter klarlägger jag mitt val av orter.

Högstadiееlever i Åk 9

I kristen tro ingår delar, som inte är konkret observerbara. Därför krävs förmåga till abstrakt tänkande. Denna förmåga inträder enligt Piagets stadielin-delning från ungefär 12-årsåldern. Då kan eleven resonera och komma fram till problemlösningar utan att som tidigare arbeta med konkret material. Eftersom eleverna mognar olika snabbt förlade jag min undersökning i Åk 9 för att så många elever som möjligt skulle ha uppnått hög nivå i det abstrakta tänkandets stadium eller som det också kallas de formella operationernas stadium (Piaget 1949, 1950, 1956). Eleverna i Åk 9 är i regel 15 år gamla. Olika undersökningar är inte fullt samstämmiga, då det gäller att ange hur stor del av eleverna, som uppnår olika stadier vid skilda åldrar. Men det är en minoritet av ungdomarna, som uppnår de formella tankeoperationernas mest avancerade nivå före 16-årsåldern (Coleman 1980, 35). Att jag förlade studiet till Åk 9 och inte till tidigare årskurs är därför väl motiverat.

Min undersökningsmetod förutsatte också, att jag skulle studera elever, som kommer från samma upptagningsområde. I årskurs 9 har eleverna gått tillsammans i flera år. Någon linjedelning har ej heller skett utan klasserna är i stort sett sammanhållna.

I Åk 9 har också de, som har deltagit i konfirmandundervisning, konfirmandtiden bakom sig.

Attityd

Vad beträffar attityd hänvisar jag till följande stipulativa definition: *Attityd* uppfattar jag i likhet med Allport som ett psykiskt beredskapstillstånd, vilket en individ har erhållit och organiserat efter tidigare erhållen personlig erfarenhet. Allport säger:

"An attitude is a mental and neural state of readiness, organized through experience, exerting a directive or dynamic influence upon the individual's response to all objects and situations with which it is related . . ."

(Allport 1971, 19)

Uttrycket "state of readiness" antyder ett beredskapstillstånd. Detta tillstånd har uppstått genom inläring av både kognitiv och emotionell art. *Attityd är alltså ett redan inlärt beredskapstillstånd inför en stimulus.*

I analyskapitlets del 8:5 diskuterar jag attitydbegreppet närmare.

Kristen tro

När det gäller att presentera kristen tro har jag valt fem centrala punkter, BÖN, DOP, BUD, TROSBEKÄNNELSE och NATTVARD. Samtliga fem finns i Luthers lilla katekes. Jag vill dock markera, att i föreliggande undersökning gäller det inte för ungdomarna att ta ställning till det dogmatiska innehållet i de fem huvudmomenten utan jag studerar tonåringarnas attityd till människors uttryck för kristen tro, så som den tar sig uttryck i TV-scener.

De fem huvudmomenten kan betraktas som grundläggande centrala element i evangelisk luthersk tro. Under flera århundraden har de utgjort en grundval för kristen traditionsförmedling i vårt land. Även nutida konfirmandundervisning söker vid sidan om livsåskådningsproblem m m att anknyta till BÖN, DOP, BUD, TROSBEKÄNNELSE och NATTVARD. Inom skolundervisningen utgjorde Luthers lilla katekes före tillkomsten av 1919 års undervisningsplan för rikets folkskolor underlag för kristendomsundervisningen i folkskolan.² Moment som beskriver de fem ämnena ingår fortfarande i religionsundervisningen.³

Från innehållslig synpunkt är också enligt min mening de fem huvudmomenten lämpliga utgångspunkter, då det gäller att presentera kristen tro. Att exempelvis välja musik, körsång eller predikan för att låta dessa olika former av kristen verksamhet representera kristen tro är mindre lämpligt i denna typ av undersökning.

Orsaken till detta är, att urvalet av sådana inslag kan påverkas innehållsmässigt och upplevelsemässigt av irrationella faktorer. Se närmare 7.4. I samband med förförsöken till denna undersökning prövades flera alternativ att presentera kristen tro. Olika faktorer bidrog emellertid till att dessa alternativ förkastades. Goda skäl talade däremot för ett användande av de fem huvudstyckena i Luthers lilla katekes. Se vidare därom i 7.4.

Ortval

De principer som varit vägledande för mitt val av orter har varit:

att större tätort⁴ skulle vara representerad,
att ort som ger uttryck för gammal svensk landsbygdskultur skulle finnas
med,
att orter som traditionellt betecknas som lågkyrklig väckelsebygd och fri-
kyrklig bygd skulle vara representerad,
att större tätort i Finland skulle finnas med för jämförelsen mellan större
tätort i Sverige och nordiskt grannland.

Utifrån detta för mig intressanta ortval ville jag kartlägga eventuella skill-
nader i attityder hos högstadiel elever på orter av ovan nämnda karaktär. Jfr ka-
pitel 1.

Med utgångspunkt från nämnda principer för ortval och delvis av praktiska
skäl har jag genomfört undersökningen på nedanstående orter:

Uppsala och Åbo

Större tätort representeras i föreliggande undersökning av Uppsala och Åbo.
De båda större tätorterna är i stort lika gamla (ca 700 år), har historiska tradi-
tioner, är utbildningsorter och samtidigt industriorter samt har ungefär
samma invånarantal, ca 150 t. Dessutom kan båda orterna karakteriseras som
sekulariserade tätorter. Åbo-resultaten redovisas ej på grund av utrymmesskal
inom ramen för detta arbete. Analysen i föreliggande avhandling gäller alltså
enbart de svenska orterna. (Åbo-resultaten redovisas i ett kommande arbete.)

Leksand

Söker man en ort som ger uttryck för ett genuint område vad beträffar gam-
mal svensk landsbygdskultur både från profan som kyrklig synpunkt är Lek-
sand i Dalarna lämplig ort. Leksand är ett centrum i Siljansbygden och har
från både kyrklig och historisk synpunkt speciella traditioner.

Skellefteå

När jag talar om lågkyrklig väckelsebygd läggs i detta begrepp följande bety-
delse: Ett kyrkligt område, där det finns äldre inomkyrklig väckelse. Sådana
områden finns i Västerbotten, där den gammalkyrkliga väckelsen, represe-
nterad av EFS (Evangeliska fosterlandsstiftelsen), har ett intimt samarbete med
Svenska kyrkan.

Studerar vi kommuner med den högsta procenten medlemmar vad beträffar
EFS i Västerbottens län den 1/1 1977 hade den följande fördelning:

Vännäs	8.2 %
Nordmaling	8.1 %
Skellefteå	5.0 %
Robertfors	3.0 %
Vindeln	+ 3.0 %

27.3

M = 5.5 Skellefteå 5.0⁵

I Skellefteå förekommer samarbete mellan EFS och Svenska kyrkan. Skellefteå har varken det högsta eller det lägsta EFS-medlemstalet i Västernorrlands län utan representerar det ungefärliga medelvärdet. Att därför välja Skellefteå som representant för en ort som kan betecknas som lågkyrklig väckelsebygd är relevant.

Tranås

När det gällde att finna en frikyrklig bygd var det naturligt att söka efter en sådan i Jönköpings län. Studerar man medelvärdet gällande antalet medlemmar i samtliga frikyrkliga samfund i Jönköpings län finner man, att detta är 13.6 %. Medelvärdet vad beträffar antalet medlemmar i Pingstkyrkan på olika orter i Jönköpings län är 4.0 %. Tranås har gällande det första fallet 13.2 % och i det senare 4.5 %.⁶

Med ledning av ovanstående värden valde jag Tranås som representant för en genuin frikyrklig bygd. Tilläggas bör att stark frikyrklighet inte behöver innebära, att kyrksamheten är svag (Gustafsson 1981, 50).

Vad beträffar val av orter har jag alltså avstått från ett slumpmässigt urval. Ett slumpmässigt urval av orter för att åstadkomma den ortkontext, jag eftersträvar, hade för övrigt givit undersökningen en omfattning, som ligger långt utöver rimliga insatser av tid och pengar.

Kapitel 3

Problem

De problem som denna avhandling avser att belysa är:

Vilken attityd har högstadieelever i Åk 9 till människors uttryck för kristen tro, hur är den egna kristna aktiviteten, vilken attityd har eleverna till kristen tros framtid och på vilket sätt är dessa förhållanden betingade av ortkontext, psykosocial kontext och individualpsykologisk kontext?

Kristen tro låter jag, som tidigare nämnts (kapitel 2), representeras av fem TV-scener föreställande BÖN, DOP, BUD, TROSBEKÄNNELSE och NATTVARD. Av *pedagogiska skäl* behandlar jag de fem ämnena i denna ordning och ej i den ordning i vilken de kommer i Luthers lilla katekes. (Lilla katekesen har ordningen bud, trosbekännelse, bön, dop och nattvard.)

TV-scenerna utgör en stimulus i undersökningssituationen. Den respons, som högstadieeleverna avger, är beroende av olika oberoende variabler. Dessa oberoende variabler kallar jag i undersökningen *bakgrundsfaktorer*.

I samband med en stimulus påverkas ett eller flera av våra sinnen. Hur de därigenom alstrade nervprocesserna tolkas och kompletteras är beroende av individens beredskap, referensram och påverkanssituation.

Högstadieelevernas attityd är alltså betingad av individens referenssystem, exempelvis individens individuella förutsättningar, omgivningsförutsättningar (Sundén 1974, 22 ff).⁸

Attityden till stimulus är också beroende av kommunikationsbetingelser. Se 7.3.

När jag söker svar på mina problem korrelerar jag därför högstadieelevernas attityd mot olika bakgrundsfaktorer. De olika bakgrundsfaktorerna grupperas under tre huvudrubriker, som jag kallar kontexter. På så sätt kommer mina övergripande problem nära den bestämning av religionspsykologi, som van der Lans gör 1977 (se kapitel 1):

A Ortkontext

B Psykosocial kontext

C Individualpsykologisk kontext.

Följande stipulationer gäller:

Ortkontext	Orter med en omgivande kontext av allmän socio-kulturell-religiös miljö, dvs den allmänna "anda" som genomsyrar en ort eller bygd. När jag har valt ut olika orter räknar jag med <i>yttre påverkan från stormiljön</i> .
Psykosocial kontext	Den typ av kontext, som inte är gemensam för alla i ett område. Här räknar jag med <i>yttre påverkan från närmiljön</i> .
Individualpsykologisk kontext	Utvecklings- och personlighetspsykologiska faktorer, som påverkar individens attityd till kristen tro.

Dessa definitioner kan inte bli fullständiga. Det kan nämligen ifrågasättas var ingående faktorer i kontexterna hör hemma. En faktor kan ha samband med en annan. Men i stort ser jag på indelningen enligt stipulationerna.

Jag är också fullt medveten om, att ytterligare faktorer vid sidan om dem, som jag använder som bakgrundsfaktorer, kan inräknas bland oberoende variabler. Men mitt val styrs dels av syftet med undersökningen, dels utifrån religionspsykologiska synpunkter och dels utifrån begränsningens princip.

För övrigt menar jag, att förenkling är nödvändig. Tillvaron som helhet med all dess komplexitet går inte att hantera i alla detaljer. Man måste koncentrera sig på ett begränsat antal orsaksvariabler, fullt medveten om att påverkanskällorna kan vara praktiskt taget obegränsade och dessutom stå i samband med varandra.

De oberoende variablerna i föreliggande undersökning åskådliggöres med nedanstående ordbild 1.

Vid sidan om att jag har studerat högstadiecelevernars attityd till människors uttryck för kristen tro, har jag, som framgår av problemställningen även studerat ungdomarnas egen aktivitet och deras attityd till kristen tros framtid. Jag har också för studiet konstruerat olika INDEX. Hur denna konstruktion har gått till redogör jag för i kapitel 8.

I stort kan min undersökning klarläggas av nedanstående ordbild 2.

Ordbild 1

A ORTKONTEXT

större tätort

ort med gammal svensk landsbygdskultur

lågkyrklig väckelsebygd

frikyrklig bygd

B PSYKOSOCIAL KONTEXT

KRISTEN HEMMILJÖ

KONTAKT MED KYRKA OCH SAMFUND

- söndagsskola, kyrkans barntimmar eller liknande

- konfirmandundervisning eller liknande

SOCIAL HEMMILJÖ

- föräldrarnas yrke (SEI)

- boendeform

- språkkod

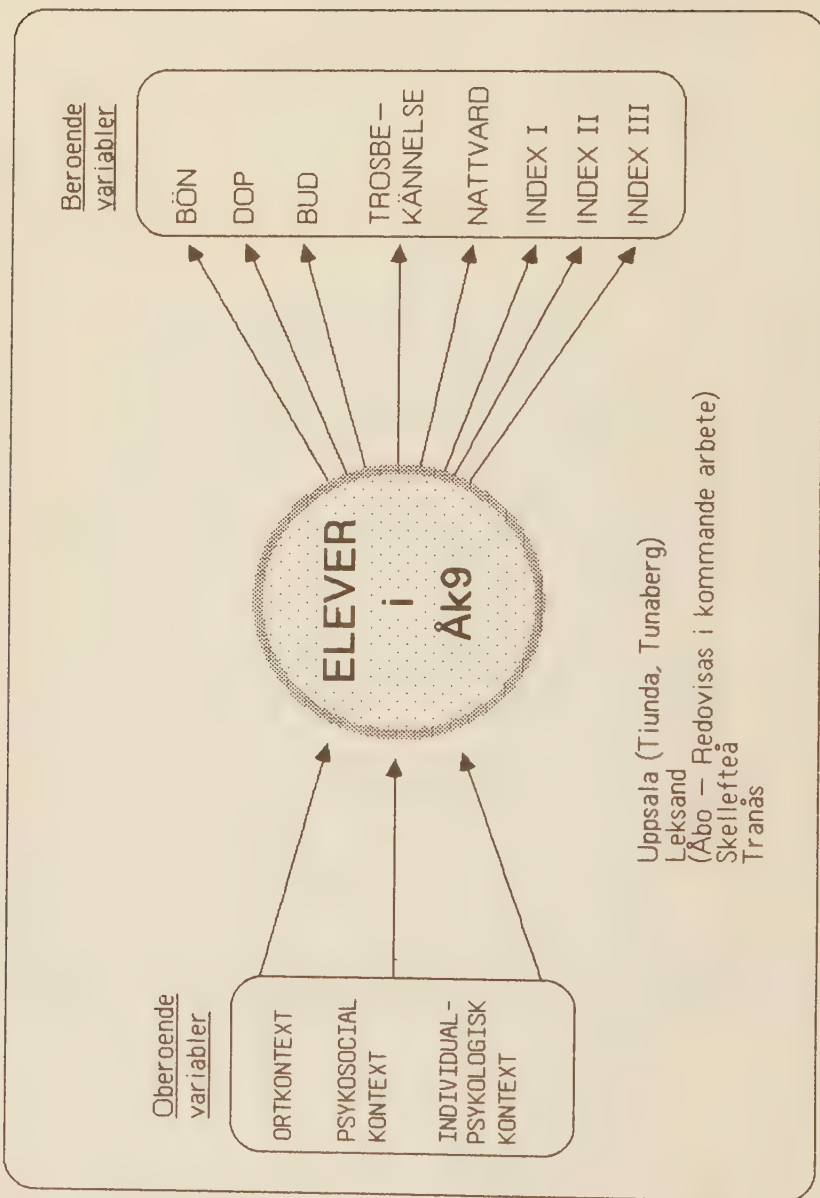
C INDIVIDUALPSYKOLOGISK KONTEXT

LÄSTIMMAR PER VECKA

DE FORMELLA OPERATIONERNAS STADIUM

KÖN

(SEI står som beteckning för Socioekonomisk indelning, utgiven av Statistiska Centralbyrån i februari 1983. Meddelanden i samordningsfrågor 1982:4. Se vidare 8.2.3. Språkkod betecknar indelning av den språkliga hemmiljön. Se vidare 5.2.3 och 8.2.3)

Kapitel 4

Tidigare forskning

I detta kapitel redovisar jag resultat, som tidigare nordiska undersökningar om ungdom och kristen tro har kommit fram till. I kapitel 5, Teoretisk referensram, behandlas för mig relevant forskning. Därefter gör jag i kapitel 6 en sammanställning av det som har redovisats i kapitel 4 och 5 och som har relevans för min egen forskning.

James och Starbuck bidrog först av alla till att göra ungdomars religiositet till föremål för forskning. Redan några år innan James höll sina Giffordföreläsningar i Edinburgh 1901—1902 (*The Varieties of Religious Experience*), gav Starbuck ut ett arbete (*The Psychology of Religion*). Detta senare arbete byggde på ett material, som bestod av ett frågeschema, som skulle klarlägga ungdomstidens religiösa utveckling. Starbuck intresserade sig för omvändelser hos ungdomarna och samband mellan religiöst uppvaknande och pubertetsårens fysiologiska och biologiska förändringar (James 1902, Starbuck 1899, 28—48, 145—153).

Efter James och Starbuck har ett stort antal undersökningar gjorts, som från olika synpunkter behandlar ungdom och religiositet.

Norden skiljer sig på ett speciellt sätt från religiös synpunkt vad beträffar kristen tro från exempelvis övriga Europa och USA. I Norden är den evangelisk-lutherska läran den mest dominanta, under det att i länder i övriga Europa finns ett bredare mönster med bl a katolsk, evangelisk-luthersk tro och tro, som hör samman med Österns ortodoxa kyrka. Utanför Europa, t ex i USA, finns också stora variationer i troshänseende. Jag har därför begränsat min granskning av undersökningar om ungdom och kristen tro till nordiska sådana. Vad beträffar dessa har jag gjort en omfattande genomgång. (I not 9 lämnar jag dock exempel på utomnordiska undersökningar.)⁹

I min systematiska genomgång av gjorda undersökningar har jag funnit, att syfte, problemställning och metod är av rikt varierat slag, och att teoretiska utgångspunkter oftast saknas.

Det som varit normgivande för mitt urval av presenterade undersökningar är, att jag i dessa skulle finna problem, som i viss mån kan sägas ha anknytning till min egen forskningsuppgift. Men eftersom mina problem och min metod skiljer sig från tidigare utförda undersökningar, har det ibland varit svårt att finna relevanta jämförelsepunkter. På grund av detta anser jag, att det mest tydliga och överskådliga sättet att redovisa resultaten i undersök-

ningarna är, att kort sammanfatta dem och med kursivering ange anknytningspunkter till föreliggande undersökning.

Undersökningarna presenteras i tidsföljd utifrån det år, som de har publicerats. Givetvis är annan disponering tänkbar. Jag har dock funnit, att den väg jag har valt ger den bästa pedagogiska översikten.

Nordiska undersökningar

Tidigare gjorda nordiska undersökningar kan grovt delas in i en kategori, som enbart undersöker religiösa variabler och i en annan kategori, som vid sidan om religiösa variabler också studerar icke religiösa sådana. Båda grupperna beskriver såväl enkla som generella sammanhang och samband.

Vid närmare studium av undersökningarna finner man, att variationen i metod, teori och ämnesavgränsning är stor. Många olika detaljer studeras. I en del fall har man tagit lätt på ämnesavgränsning, metodiska krav, teorier och hypoteser, konstruktion av mätinstrument och analysmetoder. Oftast är undersökningarna av explorativ karaktär och man kan inte alltid dra några generella slutsatser utifrån dem.

Med hjälp av frågeformulär, uppsatser och intervjuer undersöker man tonåringars inställning till konfirmandundervisning, kyrka, bibel, synd, kristen tro, religiös upplevelse och livsåskådningsfrågor m m. En av undersökningarna behandlar ändring av attityd över tid (Vikström 1970).

Olika begrepp möter i undersökningarna. I samband därmed förekommer inte avgränsade definitioner för vad dessa begrepp står för. Föreliggande undersökning studerar tonåringars *attityd* till människors uttryck för kristen tro, deras egen kristna aktivitet och attityd till kristen tros framtid. Tidigare undersökningar talar ibland om attityd (Rommetveit 1951, 1953, Magni 1966, Vikström 1970), ibland om inställning (Roksand 1955, Vikström 1970, SÖ 1980, SIFO 1968), ibland om uppfattning (Munksgaard 1980, Marklund 1983), ibland om religiös föreställning (Hörberg 1967), ibland om känsla (SÖ 1980) och ibland om upplevelse (Klingberg 1953) m m.

På grund av att man hela tiden växlar mellan olika begrepp har det varit väsentligt för mig att i min egen studie koncentrera mig på attityd till människors uttryck för kristen tro, till elevernas egen kristna aktivitet och deras attityd till kristen tros framtid i vårt land, och att söka problematisera och kvalificera attitydbegreppet. Se 8.5.

1936

Gästrin (1936) redovisade en utvecklingspsykologisk studie. Det självbiografiska empiriska materialet bestod av uppsatser som 12—21-åringar från några seminarier och gymnasieskolor skrev över ämnet Min religiösa tro. Dessutom skrev 12—13-åriga flickor från en flickskola om Gud, himlen, Jesus och änglarna. Uppsatserna analyserades

med hjälp av en ordräkningsmetod, som bl a innebär att antalet adjektiv och substantiv i uppsatserna räknas och kategoriseras, dels efter innehåll och dels efter ålder bland försökspersonerna. Tankegången bakom detta är, att ord som ofta återkommer i en persons ordförråd på ett bestämt åldersstadium och i ett bestämt sammanhang avslöjar känslor och föreställningar, som är särskilt aktiva i personens medvetande.

Det fanns en skillnad mellan könen. Flickorna använde sig ofta av ord som kyrka, präst och nattvard under det att pojkarna använde ord som lära, högre väsen, kristendom. Detta skulle tyda på att flickorna fångas av religionens kultiska och konstitutionella sida medan pojkarna funderar över religionens mening.

Gästrin redovisade också bl a att hos pojkarna fanns inga tecken på antropomorf gudsbild. Däremot fanns sådan hos ett antal flickor, särskilt yngre. Flickornas gudsbild var mera personlig än pojkarnas och flickorna föreföll också mera bundna av auktoritet och tradition än pojkarna. De yngres uppsatser reproducerade äldres åsikter, mellanåldrarna diskuterade tro, och de mera mogna ungdomarna redogjorde för personliga åsikter och erfarenheter.¹⁰

1951

Rommetveit (1951) kritiserade Gästrin därför att denne inte tar hänsyn till *sociala bakgrundsfaktorer i samband med religiös attityd*. Rommetveit använde sig bl a av attitydskala. 14—15-åringar från olika religiösa miljöer deltog i undersökningen. Av resultatet framgick det bl a, att det fanns ett empiriskt stöd för hypotesen, att *den enskilde vid inläring av religiös tro och uppträdande selektivt och nyskapande omformar det, som ska inläras så, att det svarar mot normer i den sociala miljön*. Rommetveit konstaterade också, att det inte fanns något samband mellan religiositet och personlighetsdrag (suggestibilitet, auktoritetsbundenhet, anlag till social kontakt och ärlighet) i samband med skolsituationer. Vidare fann han, att de religiösa ungdomarna var strängare i sina moraliska domar än övriga kamrater.¹¹

1953

I en annan undersökning (1953) använde sig Rommetveit av enkäter. Han studerade föräldrars och kamraters inverkan på 14—15-åriga ungdomars *religiösa attityder* och könsroller i två distrikt i Västnorge. Tonåringarna fick vid sidan av att de själva svarade på frågor också ange, hur de trodde att föräldrarna önskade att de skulle besvara frågorna samt vidare hur de tänkte sig, att kamraterna svarade. Resultatet visade att tonåringarna upplevde sig själva, som om de befann sig mellan föräldrarnas och kamraternas normer. Vad beträffar skillnader mellan könen uppfattade pojkarna sina kamrater mindre religiösa än vad flickorna gjorde. Kamraternas sociala tryck tycktes vara starkare för pojkarna än för flickorna. De hem, där man bad bordsbön och höll andakt, hade starkare social kontroll på barnen än religiöst indifferent hem.¹²

Klingberg framlade 1953 en undersökning av barns religiösa upplevelser. Seminarister vid ett antal folkskoleseminarier (Gävle, Karlstad, Kalmar, Linköping, Uppsala åren 1944—1949) fick i uppgift att skriftligt berätta vad de kunde minnas av religiösa upplevelser i barndomen. Dessutom fick ett antal skolelever i åldern 9—13 år från olika delar av landet skriva uppsatser över ämnet När jag en gång tänkte på Gud.

Klingberg kom fram till att fyra situationstyper under senare barndomen aktiverar barnens religiösa sentiment:

nödsituationer

a/ egen sjukdom, olyckor eller konkret fara

b/ ensamhet t ex i skog eller mörker

c/ åskväder

d/ nära anhörigs sjukdom

e/ möte med döden

upplevelse i naturen

moralisk oro

andaktssituationer

Klingberg beskriver upplevelsernas karaktär som böneupplevelser, upplevelse av Guds närvaro, tvivel och omvändelse. Han drar vidare slutsatsen, att religiös tillväxt sker kontinuerligt utan språngvisa förlopp och att en äkta religiös upplevelse kan äga rum redan i tidig barndom. Barnens religiösa liv är inte annorlunda än de vuxnas, men *det abstrakta tänkandet sätter sin prägel på det*.¹³

1955

I Oslo och Bergen gjorde Roksand (1955) med hjälp av ett frågeformulär en undersökning bland konfirmander i 15-årsåldern. Roksand undersökte de ungas inställning till kristendomen, och hur de uppfattade det, som var centralt i den. Vidare studerade han bl a deras kyrkogång, bönefrekvens, religiösa miljöbakgrund, fritid och framtidsplaner. Bland resultaten kan nämnas, att *modern intog en särställning, då det gällde att hos ungdomarna prägla en positiv inställning till kristendomen*. Kamraterna hade inte någon större betydelse för den egna inställningen till kristendom och tro.

Då det gällde de ungas uppfattning om vad som var det centrala i kristendomen för den som vill vara kristen visade det sig, att de kristna ungdomarna redovisade flera s k handlingssvar (t ex följa Guds vilja, gå i kyrkan) än s k trossvar (t ex tro på Gud, tro på syndernas förlåtelse). Kristendomsundervisningen i skolan värderades högre av eleverna om de visste, att läraren var positiv mot kristendomen i stället för att vara neutral.¹⁴

1966

I en stockholmsskola, Åk 7, gjorde Magni (1966) en undersökning, där han bl a prövade om det föreligger *något samband eller någon skillnad mellan den attityd eleverna har och den attityd, som de gissar att deras kamrater, föräldrar och präst har till bön och nattvard*. Magni fann att den minsta skillnaden finns i tur och ordning mellan egen attityd och den man har tillskrivit kamrater, föräldrar och präst.¹⁵

1967

En undersökning om religiösa föreställningar hos barn i åldern 4—8 år redovisades av Hörberg (1967). Barn fick se bilder av religiös och neutral karaktär. Samtidigt intervjuades barnen. De intelligenstestades, och präster och frikyrkopastorer skattade föräldrarnas religiösa aktivitet. Resultaten gav stöd för tanken, att *barnens religiösa föreställningar uppstår och utformas via de stimuli och den information som finns i omgivande miljö*. Dit hör bl a hem, söndagsskola, kyrka, radio, TV och kamrater. Barnens gudsföreställning är övervägande antropomorf. *Flickornas religiösa aktivitet är större än pojkarnas*. Men det finns ingen skillnad mellan könen vad beträffar kunskap eller känslomässig reaktion till kristendom och kyrka.¹⁶

1968

Ekman (1968) använde sig av frågeformulär bland konfirmander. Han fann bl a att flickor har större intresse än pojkar för religiösa frågor och att kristen etik och bud för flickorna inte känns som det väsentliga i kristendomen. Det som var var det bästa med den kristna tron var trygghet, tro på Gud och tro på syndernas förlåtelse. Ekman fann vidare, att *det som betyder mest i samband med ungdomarnas personliga inställning till kristendomen var föräldrarna och deras åsikt* och det var till föräldrarna man vände sig i samband med personliga problem. Undersökningen visade också, att det fanns en tendens till att de äldre konfirmanderna var mera kritiska till kristendomen än de yngre. Viss antropomorfism fanns, mest hos flickor.¹⁷

En undersökning, byggd på intervjuer, av den svenska ungdomens (12—24 år) inställning bl a till kristendom, och tro på Guds ingripande i deras eget liv, och om kristendomen är den bästa religionen, eller om det finns andra, lika bra eller bättre, gjordes av SIFO (1968). Undersökningen visade bl a att ateismen var mest utbredd i Stockholm, 63 % mot 46 % för Malmö och Göteborg. För landsbygdsområden var siffran bara 30 %. 17 % av pojkarna trodde på Gud. Motsvarande siffra för flickorna var 28 %. Äldre tror mindre än yngre. *De som kom från arbetarklassen utgjorde lägre procentuell andel troende, 17 %, än de som kom från medelklassen, 26 %.* Jämfört med motsvarande undersökning från 1954 och 1948 var det en kraftig minskning vad beträffar andelen ungdomar, som tror på att Gud finns.¹⁸

1969

I en licentiatavhandling gjorde Falk (1969) en studie bland konfirmander. Han använde sig av ett frågeformulär med fasta svarsalternativ. Studien visade bl a att konfirmandernas gudsförhållande hade en svag personlig prägel, under det att *den affektiva inställningen var positiv*. Konfirmanderna var främmande inför Kristus som försonaren, men de accepterade synd och syndaförlåtelse. Ordet bön utlöste genomgående negativa känslor under det att till ordet konfirmation hade man en mycket positiv inställning.¹⁹

SÖ (1969) publicerade en undersökning, Tonåringen och livsfrågorna. Den gällde bl a tonåringars i Åk 9 intresse för frågor av betydelse för deras livssituation. Med hjälp av fasta svarsalternativ fick ungdomarna ta ställning till livsaktuella och etiska frågor, t ex personliga och sociala problem. Materialet redovisades i diagram och tabeller med kommentarer. Generellt gav undersökningen intrycket, att de unga var intresserade av livsåskådningsfrågor. Bland dessa kan nämnas varför det finns så mycket lidande i världen, varför inte Gud hindrar det onda som sker, och hur livet har uppstått. Vidare att *det är vanskligt att dra några långtgående slutsatser om olikheter i inställning mellan skilda orter*.²⁰

1970

Vikström (1970) framlade en sk undersökning över tid. I början och i slutet av konfirmandundervisningen fick 15-åriga ungdomar i svensktalande evangelisk-lutherska församlingar i Helsingfors fylla i frågeformulär. Detta hade samma utseende vid konfirmandundervisningens början som vid dess slut.

Tonåringarna deltog antingen i sommarlägerundervisning eller i aftonundervisning vintertid. Frågorna registrerade inställning till kristendomen i allmänhet, attityd till präster och kyrka samt till kristna trosföreställningar. Dessutom fanns det frågor som

gällde religiöst uppträdande, förväntningar på konfirmandundervisning, kamratförhållande och fritidsintresse m m.

Resultatet visade bl a, att det fanns *ett tydligt samband mellan hemmets religiositet och de ungas inställning. Flickorna visade större religiositet än pojkarna. Det fanns inget samband mellan social bakgrund och religiös attityd.*

Ett halvt år efter konfirmationen var attityden till konfirmandundervisningen i stort sett densamma som före konfirmandtiden, kanske med en svag nedåtgående tendens. Undersökningen visade också, att det fanns svaga tecken på att ungdomarna under konfirmandtiden var något mera positiva till bön och bibelläsning än de var efteråt.²¹

1971

Grönbloom & Sandholm (1971) redovisade en undersökning gjord bland elever i den dåvarande mellanskolans sista klass samt i gymnasiet (klass 5—8) i Finland. Forskarna använde sig av ett frågeformulär, som mätte ungdomarnas religiösa tro och uppträdande, deras sexuella värderingar, syn på religionsundervisning, morgonbön och politisk inställning m m.

Undersökningen visade att *flickorna hade högre grad av religiositet än pojkarna. Det fanns inte något samband mellan ålder och förhållande till religionen. Man hade väntat sig, att unga från hem med högre social status skulle ge uttryck för starkare religiositet än unga från lägre social status, men snarare gick det i motsatt riktning. Däremot fanns en viss tendens att politiskt vänsterorienterade elever hade mindre intresse för religionen än högerorienterade.*

Vidare visade undersökningen, att 33 % av de bekännande kristna ungdomarna tyckte att vigsel var en bisak. Det viktigaste var, menade de, att man tyckte om varandra. 20 % av de kristna ungdomarna ansåg, att äktenskapsbrott kan tolereras och 48 % av dessa unga ansåg, att det var bra med sexuell erfarenhet innan man gifte sig. 38 % av de kristna ungdomarna ansåg, att det borde införas fri abort i Finland.²²

1979

En undersökning som lade tonvikten på att granska resultaten i Grönbloom & Sandholms undersökning från 1971, redovisades av Holm (1979). Han använde frågeformulär, och undersökningen gjordes i klass 9 på högstadiet samt hela gymnasiet i 18 skolor i olika delar av Svenskfinland. Få elever uppgav att föräldrarna var negativa till kristendomen. *Hemmet förmedlade religion främst genom att modern lät barnen läsa aftonbön.* Bordsbön och andakt i hemmet var sällsynt och religiösa problem diskuterades sällan. *Faderns roll som traderare av religion var liten.* Endast 6 % av ungdomarna uppgav att de inte gått och inte heller skulle komma att gå i konfirmandundervisning. 40 % uppgav att den kristna tron passade dem bra eller mycket bra och lika många menade, att de hade blivit bönhörda.

Flickorna var mera religiösa än pojkarna. Vad beträffar social status och religiositet fanns inga påtagliga skillnader. Vänsterorienterade elever var mera kritiska till religion än högerorienterade. Holm fann också ett tämligen enhetligt mönster för hur de religiöst aktiva ungdomarna tänker, reagerar och upplever världen.

Holm konstaterade att det inträtt förändringar sedan 70-talets början, vad beträffar elevernas religiositet och samlevnadsuppfattningar. Inställningen till kristendomen var mera kritisk än tidigare. *Vidare fann Holm, att skillnaderna mellan olika regioner i Svenskfinland är tämligen stor.*²³

1980

Ungefär tio år efter det att SÖ redovisade undersökningen Tonåringen och livsfrågorna presenterades en ny undersökning, Tonåringen och livet (1980). Denna undersökning belyser bl a ungdomars inställning till människans ansvar för sig själv och sin hälsa, människans ansvar för andra, människans ansvar för naturen, miljövård och världens energiförsörjning. Vidare attityder och känslor t ex inför Jesus, krig, rasism, samlevnad och droger.

I likhet med den tidigare undersökningen redovisas resultaten i tabeller med kommentarer. SÖ-undersökningen menar, att det är vanskligt att dra några långtgående slutsatser av olikheter mellan orter. Undersökningen menar, att *när det gäller känslor och upplevelsesidan tycks det inte vara någon skillnad mellan undersökta orter.*²⁴

Munksgaard (1980) belyste i en dansk undersökning 9—11-åringars religiösa uppfattning och satte denna i relation till kristendomsundervisningen. Han konstaterade bl a, att *de som bäst förstod den kristna läran var eleverna, som kom från en religiöst präglad miljö och samtidigt hade kommit längst i den intellektuella utvecklingen.* Munksgård påstår utifrån sin undersökning, att religiösa upplevelser inte är vanliga hos barn. De tillfällen upplevelser kan äga rum är i samband med situationer, då barnet är ängsligt (ensam hemma, mörker, nederlag i förhållande till andra etc), i samband med död och drömmar samt vid särskilda tillfällen (t ex på kvällen i sängen). Upplevelserna bär prägel av längtan efter trygghet, säkerhet och bönhörelse m m.²⁵

1983

I Marklunds (1983) undersökning Tonåringen och kristendomen, kartlade han bl a tonåringars uppfattning om den kristna tron och dess betydelse för en kristen människa. Vidare undersöktes tonåringarnas förtroget med bibelns värld och tankar, samt ungdomars syn på hur kristendomen har påverkat samhälle och kultur. Undersökningen utfördes med enkäter. Ett antal av eleverna, som deltog i undersökningen, intervjuades också.

Platser där undersökningen utfördes var Malmö (storstad*) Umeå och Örebro (medelstora städer*) samt landsbygdsorterna Bjurholm, Jörn, Liden, Stöde, Vindeln och Ånåsa. Bortsett från Stöde ligger samtliga landsbygdsorter i Västerbotten.

Rektorsområden med varierande social struktur undersöktes. Bland resultaten kan nämnas, att de flesta ungdomarna har ganska diffusa föreställningar om Gud. Många ungdomar har inte heller funderat så mycket på hurudan Gud är.

De flesta av ungdomarna menar, att en kristen människa känner skuld, när hon/han har syndat eller gjort något dumt. En kristen bör vara snäll och hjälpsam. Livets mening för en kristen är att tro på Gud och leva ett rättskaffens liv. Några talade om livet som en förberedelse för det eviga livet.

Elever som kommer från aktivt kristna hem och har konfirmerats nådde bra resultat, när det gällde kunskaper i och om bibeln. *Skilnaderna mellan stad och land vad beträffar elever som tror på Gud var obetydlig.*

Många ungdomar var kritiska mot skolans kristendomsundervisning. 94 % av de elever, som deltagit i konfirmandundervisning anger, att denna undervisning varit den viktigaste informationskällan om kristendomen. Konfirmandundervisningen får positiva omdömen. Undersökningen utnyttjade också s k öppna svar. Men alla elever svarade inte på samtliga öppna frågor utan lämnade raderna tomma eller skrev Vet ej.

* Marklunds benämningar.

Marklund har i undersökningen *inte tagit hänsyn till bakgrundsfaktorer som föräldrarnas yrke, hemmets språkliga miljö eller elevernas mognadsstadium. Flickorna visar större religiös aktivitet än pojkarna* t ex i samband med gudstro, bön och bibelläsning.²⁶

1986

Olingdahl (1986) redovisar i sin rapport Tonåringar tolkar bibeln, vilka känslor som en bibeltext väcker hos tonåringar, och vad de förstår av den. Använda bibeltexter är Luk 15:11—32 (liknelsen om fadern och de två sönerna) samt Paulus brev till Filemon. Undersökningen är gjord i Åk 9 och i klasser på gymnasiet. Vilka klasser det gäller på gymnasiet anges ej. *Som bakgrundsvariabler är medtagna kön och om eleven är konfirmerad eller ej.* Övriga bakgrundsvariabler saknas. Resultaten av undersökningen visar, att de känslor och den förståelse som en elev får för använda bibeltexter kan grupperas i teman som ensamhet — gemenskap, skuld — försoning, rättvisa — orättvisa, frihet — fångenskap.²⁷

När vi talar om undersökningar i Norden bör också nämnas Grønbaek (1937), även om Grønbaek inte baserar sin framställning på något brett empiriskt material. Med hjälp av litteratur redogör Grønbaek för 14 årsålderns psykologiska situation med hänsyn till konfirmandförberedelse och konfirmation och använder material från självbiografier för att studera, vad mötet med kyrkans konfirmandundervisning kan betyda för den unge.

1967 startade vid Pedagogiska institutionen vid Lärarhögskolan i Stockholm ett projekt, kallat UMRe-projektet, som var inriktat på mellanstadiets undervisningsproblem. Uppgiften var att undersöka och analysera elevers förutsättningar för undervisning i religionskunskap på mellanstadiet och att utveckla och pröva metoder för undervisning. Flera rapporter har utgivits, men eftersom projektet behandlar undervisningsmetodiska problem har jag ej närmare redogjort för UMRe i min översikt.

Efter noggrann genomgång av tidigare undersökningar har jag inte funnit någon annan undersökning, där man har använt sig av en metod med TV-sekvenser och ej heller någon undersökning, där man har studerat högstadieelevers attityd till människors uttryck för kristen tro, ungdomarnas egen kristna aktivitet och deras attityd till kristen tros framtid på det sätt, som jag har gjort det.

Kapitel 5

Teoretisk referensram

När jag i min forskning studerar högstadielävernars attityd relaterar jag denna till:

Ortkontext

Psykosocial kontext

Individualpsykologisk kontext

Var och en av dessa kontexter har underavdelningar. Se kapitel 3.

Denna struktur i uppläggningsen kräver teoretisk referensram till var och en av kontexterna med underavdelningar. Jag kan alltså ej använda mig av en eller två huvudteorier (med eventuella subteorier), vilka kan belysa samtliga sidor i min strukturella uppläggning av de oberoende variabelerna, dvs bakgrundsfaktorerna. I stället är jag tvingad att hänvisa till en bred teoretisk referensram.

Min redovisning av teoretisk referensram disponeras därför helt utifrån min kontextindelning med underavdelningar.

5.1 Teorier om ortkontext

Enligt min stipulation av *ortkontext* gäller den för orter med en omgivande kontext av allmän-socio-kulturell-religiös miljö, dvs den allmänna anda, som genomsyrar en ort eller bygd.

Enligt Roofs localism-teori är lokalsamhället, i vilket en individ lever och bor, av stor betydelse för huruvida de religiösa trosföreställningar, som individen en gång har socialiserats in i, ska bibehållas. Roof hävdar också, att bindningen till lokalsamhället förstärker traditionell religiositet. Han menar, att det lokalsamhälle, som inte har genomgått några större förändringar och som ger möjlighet till täta kontakter mellan individerna, betyder mera för en kyrkoorienterad religiositet än ett lokalsamhälle i förändring. Den religiösa socialisationen är enligt Roof mer omfattande i ett samhälle, som inte har undergått så stora förändringar, än i ett samhälle som genomgått förändring. Omflyttningar kan också leda till att en religiös socialisation blir mindre, ja t o m kan raderas ut (Roof 1978, 45, 105 ff).

Sociologin intresserar sig bl a för om bebyggelse och urbaniseringsgrad har någon betydelse för en människas attityd och livsstil. I det sammanhanget förväntas gärna, att det finns en större grad av kristen tro, om man beger sig från tätort till byar på landsbygden. Undersökningar i USA, Mexico och Europa visar, att med fallande befolkningstäthet finns det en stigande tendens till att hålla traditionella värden vid liv. Till traditionella värden räknas i dessa undersökningar bl a gudstro och kyrkogång (Fischer 1975, 420—432).

Vad beträffar svenska förhållanden visade B. Gustafsson (1964) att vad gäller svenska förhållanden fann han låga värden för kyrkobesök i inflyttningsområden i städerna.

Luckmann säger när han talar om kyrkoorienterad religiositet, att det finns en skillnad mellan stad och land. Med kyrkoorienterad religiositet menar han en religiositet, som är knuten till de religiösa institutionerna, och som är en traditionell form av religiositet. Denna form är enligt Luckman starkare på landsbygden än i städerna (Luckmann 1967, 9 ff, 48 ff).

Attityden till religion är mera positiv hos landsbygdsbarn än hos stadsbarn påstår Erasmie (1975, 71). Han anser att detta kan bero på att det finns mindre församlingar på landsbygden. Någon närmare motivering lämnar han ej. Erasmies uppfattning stöds av Fägerlind & Sjöberg (1971, 13) när de påstår att den religiösa attityden hos landsbygdsbarn är mer positiv än hos stadsbarn. De drar också slutsatsen att små församlingar, oavsett konfessionell färg, lättare påverkar sina medlemmar.

Olika orter har också olika landskapsmiljö. Från geografisk synpunkt är det ibland skillnad att bo i tätort på landet än i en större tätort. Omgivande landskapsbild är inte densamma. Att detta kan påverka barnets religiösa liv visar en japansk studie (Takenaka 1939, 251—254).

Vi finner av ovanstående, att forskare räknar med samband mellan olika orter och religiös attityd. Föreliggande undersökning studerar orter utifrån något andra aspekter, än vad tidigare forskning har gjort, vilken studerar lokalsamhällets betydelse, urbaniseringsgrad, inflyttningsområden och dess påverkan, förhållanden i katolsk respektive luthersk miljö, religiösa institutioners påverkan, jämförelse mellan landsbygd och stad samt landskapsmiljöns betydelse. Min undersökning arbetar med begreppet ortkontext. Därför föreligger vissa svårigheter att i min analys, kapitel 8, göra relevanta jämförelser mellan å ena sidan ortkontext-begreppet och tidigare studier som rör stad—land.

Samtidigt har vi genom dessa mer sociologiskt hållna studier fått stöd för tanken att en viktig bestämmande faktor i människors attityd till kristen tro just är den socio-kulturella miljö i vilken hon befinner sig. Det jag kallar ortkontext har alltså en hög teoretisk relevans.

Innan jag går över till att redovisa teorier under Psykosocial kontext vill jag

nämna något om skolan och lärarens betydelse. Det kan vara naturligt, att vi i samband med ortkontexten också ställer frågan, vilken betydelse skolan och läraren på orten eventuellt kan ha vid utformandet av religiös attityd. Tidigare undersökningar i England (Wright 1962, 19-27) visar, att skolans betydelse för utformandet av religiös attityd var minimal. Detta gäller engelska förhållanden, men eftersom de flesta forskningsresultat pekar i den riktningen att skolor inte har någon märkbar påverkan gällande religiösa värderingar, såvida inte skola och hem stöttar varandra (Greeley & Gockel 1971, 264—301) bortser jag därför från lärarkodens och skolkodens betydelse.

5.2 Teorier om psykosocial kontext

Enligt min stipulation av *psykosocial kontext* är det den typ av kontext, som inte är gemensam för alla i ett område. Den psykosociala kontexten har följande underavdelningar:

Kristen hemmiljö

Kontakt med kyrka och samfund

söndagsskola, kyrkans barntimmar eller liknande
konfirmandundervisning eller liknande

Social hemmiljö

föräldrarnas yrke
boendeform
språkkod

Vi studerar alltså den upplevda närmiljön utifrån tre aspekter.

5.2.1 Kristen hemmiljö

När vi diskuterar ungdomars religiösa attityd är det viktigt, att vi tar hänsyn till deras personliga erfarenheter i hemmet. Sundén (1961, 112, 125) säger, att primärt tror människor på Gud tack vare den attityd, som har utbildats i barndomen och att attityden hänger samman med konkreta erfarenheter av religiös karaktär i vardagen. Han ansluter sig här till Allport (1971, 19). Sundén säger också, att det som bestämmer upplevelsens karaktär och innehåll är den referensram, som vid upplevelsetillfället är aktuell inom tonåringens personlighet. Här använder Sundén begreppet upplevelse utan att närmare definiera det. Jag menar dock, att upplevelsen hör samman med attityden,

som i sin tur är beroende av det inlärdas beredskapstillståndet, som finns hos individen. Jfr min stipulering av attityd, kapitel 2.

Granskar vi Sundén ytterligare finner vi, att han anser, att om ett barns mor t ex är en from bedjande mor, kan det finnas ett religiöst liv hos barnet, innan det har tillägnat sig språket. Om den religiösa uppfostran säger han, att barnets förhållande till föräldrarna och särskilt modern är en av de psykologiska faktorer, som tillsammans med grupptillhörigheten har stor betydelse för anslutningen till, respektive avståndstagandet från religionen (Sundén 1961, 256). Senare vidgar Sundén (1970, 35 f) begreppet den bedjande modern och talar om de bedjande föräldrarna. Som komplettering till detta vill jag notera, att ett barn har oftast en huvudperson, som det knyter an till. Den personen är sannolikt oftast modern, men det kan också vara fadern eller båda föräldrarna tillsammans. Därmed är inte sagt, att det nödvändigtvis är den biologiska modern eller fadern, som blir huvudperson i ett barns liv. Vid sidan av huvudvårdaren kan barnet knyta an till ytterligare några vuxna.²⁸

Sundén betonar också vikten av att barnet spontant och fritt får göra upptäckter beträffande vuxnas andakt och av den betydelse Gud har i deras liv. Han talar också om total, respektive verbal traditionsförmedling. Total traditionsförmedling innebär, att ordet Gud förknippas med ett specifikt innehåll och gör, att antropomorfism i dess grävsta form troligen kan undvikas. Förmedlas traditionen på endast det verbala sättet, dvs barnet uppmanas till att bedja men ej får uppleva föräldrarnas fromhet och andaktsliv, inställer sig antropomorfistiska gudsföreställningar (Sundén 1970, 80 f).

Vogel till vilken Sundén också ibland hänvisar, talar om barnreligionens första period som "die Periode der wortlosen Mutterreligion". På så sätt blir modern religionsförmedlare och något mer än enbart mor (Vogel 1936, 453 ff). När barnet har tillägnat sig språket kommer en andra period i barnets religiösa liv. Barnet lär sig under denna period sin första bön och gudsbilden, som tidigare hört samman med modersbilden, börjar nu långsamt skilja sig från modersbilden. Den grundhållning som modern ger barnet inom det religiösa känslolivets område, består även genom skolåren. Gud frigörs emellertid så småningom från de mänskliga sammanhangen. Vogel kallar detta "die Zeit der selbständig werdenden Gottesreligion". Från och med 12:e levnadsåret räknar Vogel med ansatser till en något självständigare religiös uppfattning (Vogel 1936, 455 ff).

Synpunkter på traditionsförmedlingen finner vi också hos Erikson (1963, 273 och 1977, 91 f), när han i samband med identitetens epignes talar om att det måste finnas ett förhållande av tillit och respekt mellan två generationer för att en tradition ska föras vidare. Barnet måste känna, att de värden, som föräldrarna har, är deras egna och inte tillfälliga och konstgjorda pseudoideal. Detta gäller i synnerhet fas tre i hans system. Barnets identitet under

denna fas i utvecklingen är intimt förenad med föräldravärderingar och med släktens norm- och värdesystem. En värdegemenskap som under denna period i livet utvecklas mellan föräldrar och barn, kommer att ligga till grund för individens senare upplevelser av religion.

En liknande teori, som de teorier som Vogel, Sundén och Erikson har, möter vi också, men utifrån kunskapssociologiska aspekter hos Berger & Luckmann (1973). De menar att genom två faser, den primära i barndomen och den sekundära i vuxen ålder, blir den objektiva världen verklig för en individ. Genom signifikanta andra sker internaliseringen av ett visst symboliskt universum. På så sätt får individen kännedom om en subvärld och blir delaktig av dess ideologi och dess roller och får själv en plats i den. Genom diskussion och kontakt med sådana som omfattar samma ideologi uppehålls verklighetskaraktären av ett subuniversum hos individen.

"Reality-maintenance and reality-confirmation thus involve the totality of the individuals social situation, though the significant others occupy a privileged position in this process" (Berger & Luckmann 1973, 171).

Den religiösa traditionens betydelse via föräldrarna har också betonats av Vergote, som studerat sambandet föräldrabild och gudsbild (Vergote & Aubert 1972, 441 ff). Han fann att kopplingen mellan upplevelsen av föräldrarna och tankarna om Gud var viktig för individens religiösa livsorientering. Vergote gjorde också en undersökning tillsammans med Tamayo som visade på den kulturella föräldrabildens avgörande betydelse i samband med religiös traditionsförmedling (Vergote & Tamayo 1980).

Att religiöst klimat påverkar barns attityder till religion har också en undersökning, som Merz (1967, 262—275) gjorde i Västtyskland, visat. I två städer, där befolkningen i den ena var nästan rent katolsk och i den andra nästan rent protestantisk, studerades skillnaderna i attityd till religionen. Det visade sig att katolska 13-åringar hade en avgjort mer positiv attityd än de protestantiska 13-åringarna. Vid 15 år visade det sig dock, att det i stort inte fanns några skillnader. Detta talar för att påverkan från miljön i hemmet är starkast i de lägre åldrarna. Eftersom Merz undersökning visar att olikheterna försvinner högre upp i åldrarna är det av intresse att studera den kristna hemmiljöns betydelse och se om det finns någon skillnad mellan elever, som kommer från sådan miljö, och övriga vad beträffar attityden till kristen tro.

I motsats till Merz finns också forskare med åsikten att kvarstående skillnader finns långt upp i åldrarna (Robinson 1961, 249—262).

När man frågar gamla om hur religionen kom in i deras upplevelsevärld betonar de starkt betydelsen av traditionsförmedlingen via signifikanta andra i de tidigare åren (Wikström 1975, 91).

5.2.2 Kontakt med kyrka och samfund

Oftast är det så, att barns kontakt med kyrka och samfund i tidiga åldrar mest är beroende av föräldrarnas inställning till dessa. Denna inställning avgör, om barnen går i söndagsskola, kyrkans barntimmar eller liknande. Föräldraattityden spelar också roll i samband med barnens deltagande i konfirmandundervisning eller ej, även om där kan finnas påverkan från kamratsidan. Den attityd som föräldrarna intar mot kyrkan är enligt Argyle & Beit-Hallahmi (1975, 30) en av de viktigaste faktorerna, då det gäller att forma religiös inställning. De menar, att det finns ett starkt samband mellan föräldrars och barns religiösa attityd. Erasmie (1975, 71) säger utan närmare motivering att religiös aktivitet går ned i nästa generation, och van der Zwaan (1961) drar t ex i en undersökning slutsatsen, att det väsentliga för ett barns attityd till religion och kyrka är hemmets religiösa fostran i intim samverkan med en aktiv församling.

Den accelererande sekulariseringsprocessen skapar för de unga en pluralistisk och polariserande tendens. De elever, som har deltagit i söndagsskolundervisning och liknande eller konfirmandundervisning eller liknande, är också präglade av det pluralistiska samhället. Därför är det av betydelse att studera om deltagande i konfessionell undervisning har någon betydelse för elevers attityd till kristen tro. Det är ju, som vi tidigare har framhållit så, att när eleven tar ställning, sker detta utifrån en "state of readiness", dvs ett beredskapstillstånd som uppstått genom inläring av både kognitiv och emotionell art. Det finns en interaktion mellan olika faktorer som bestämmer detta beredskapstillstånd. Bland dessa faktorer är söndagsskola och liknande och/eller konfirmandundervisning, med andra ord högstadiееlevens kontakt med kyrka och samfund.

5.2.3 Social hemmiljö

Attityden påverkas av referenser från många olika strukturer i hemmet. I 5.2.1 har vi studerat den teoretiska referensram, som jag har anfört beträffande den kristna hemmiljöns betydelse. Nu är jag intresserad av att studera den teoretiska referensram, som rör föräldrarnas yrke, hur eleverna bor och språkkoden. Dessa tre komponenter utgör under Social hemmiljö bakgrundsfaktorer i samband med min analys av attityden.

Att det finns en tendens till ökat religiöst intresse och aktivitet med stigande socioekonomisk standard, dvs föräldrarnas yrke, påstås i flera undersökningar. Detta gäller både Europa och USA. Den största skillnaden finns dock mellan europeiska grupper (Glock & Stark, 1965, 185—200; Alston 1973, 453—455). Och att det är den s k arbetargruppen, som hela tiden har

mindre benägenhet att söka sig till kyrkan sägs i flera undersökningar (Kehrer 1967, 10—48). I två svenska undersökningar, som gjordes av B. Gustafsson (1958, 30, 1973, 22) fann denne, att bland befolkningen över 18 år var det medelklassen, som gjorde de flesta kyrkobesöken under det att arbetare och socialgrupp I besökte kyrkan i mindre utsträckning. Fägerlind & Sjöberg (1971, 14) säger bl a utifrån Sifo-undersökningen 1968, att det finns ett direkt samband mellan religiös attityd och socialgruppstillhörighet, så att barn i lägre socialgrupper har större benägenhet att vara negativa till religion än barn i högre socialgrupper. Gustafsson (1981, 30) menar också, och här ansluter han sig till Luckmann, att bönder och delar av medelklassen har högre religiositet än arbetarklassen.

Utifrån förutsättningen hur högstadieelevernas attityd till kristen tro påverkas av föräldrarnas yrke kan det också vara av intresse att se, om typ av bostad (villa eller höghus) eventuellt kan ha någon påverkan på attityden. Almqvist & Isaksson (1975, 64 f) påstår bl a, att bostadstypen och dess område, dvs omgivning, påverkar barnen i många avseenden.

Språket är också en viktig del i överförandet av mönster från generation till generation. Bernstein (1971) har en teori om att det är skillnad mellan, hur barn i arbetarhem och tjänstemannahem uttrycker sig rent språkligt. Tillsammans med en forskargrupp vid University of London har han studerat språkets sociala variation. Han talar om två olika koder, begränsad och utvecklad kod. Den begränsade koden innebär ett mindre varierat språk och svårighet att uttrycka abstrakta resonemang. Den koden förekommer främst i arbetarklassens språk, vilket karakteriseras med ord som torftigt, begränsat och stereotyp. Den utvecklade koden ger ett mera varierat ordförråd, större förmåga att uttrycka sig abstrakt och att följa med i abstrakta resonemang. Denna kod är vanligast inom medelklassen och karakteriseras av ett språk, som är varierat, utvecklat och individualiserat. Bernstein påstår att den språkliga kod, som barnet erhållit under sin primära socialisation har stor betydelse för hur det lyckas i den grundläggande formella utbildningen. Gustafsson (1981, 35 f) menar, att om koderna gäller för den allmänna kunskapen, har de lika stor betydelse, när det gäller att tillgodogöra sig ett så symboliserat område som religionen.

Även Bruner (1974, 16 ff, 1977, 23 ff) betonar språkets stora betydelse. Han menar att det medium, som språket utgör inte bara är ett medel till kommunikation utan ett instrument, som eleven själv kan använda för tänkandet, och som ger barnet möjligheter att frigöra sig från vanan att grunda omdömen enbart på yttre omedelbara iakttagelser. I en artikel säger Whorf (1950) att en individs språkliga referensram kan ha ett direkt inflytande på hans/hennes sätt att varsebli världen. Och Holm (1976, 47) säger att språket har en stor betydelse för tolkningen av tillvaron.

5.3 Teorier om individualpsykologisk kontext

Enligt min stipulation av *individualpsykologisk kontext* gäller den för utvecklings- och personlighetspsykologiska faktorer, som kan påverka individens attityd till kristen tro. Följande underavdelningar används:

Lästimmar på vecka

De formella operationernas stadium

Kön

5.3.1 Lästimmar per vecka

De värderingar som präglar den enskilde individen är, som vi redan har sett, ofta en produkt av de relationer, som vederbörande har haft med signifikanta andra och med sin omgivning. Studier har visat, att variabler som används för att mäta hemmens socioekonomiska nivå också är värdefulla som förklaringsvariabler till utfall av attitydtest, t ex sådana som mäter upplevelsen av skolarbetet som meningsfullt eller mäter anpassningen till skolan (Keeves, 1972). Hemmets socioekonomiska nivå kan mätas med statusvariabler, dvs föräldrarnas yrke och utbildning, men också med vad man brukar kalla processvariabler. Dessa mäter hemmets intellektuella miljö och föräldrarnas aktivitet, då det gäller att stimulera inläring och deltagande i aktiviteter. Inom ramen för IEA-projektet²⁹ har man försökt mäta sådana processvariabler. Man har studerat elevernas upplevelse av hemmets status eller miljö. Med utgångspunkt från en rapport (Lindén 1977) som arbetat med dessa s k processvariabler stimulerades jag till att undersöka om högstadiееlevens individuella läsande hade någon påverkan på attityden till kristen tro. Litteraturstudium kan ju ge vidgade vyer i samband med olika ställningstaganden. Sambandet lästimmar per vecka och attityd till kristen tro har inte tidigare studerats, varför jag ej kan hänvisa till teoretisk referensram i sammanhanget.

5.3.2 De formella operationernas stadium

Det som är av betydelse för föreliggande undersökning är de formella operationernas stadium i Piagets utvecklingsschema. När barnet har nått de formella operationernas stadium innebär det, att barnet kan angripa problem på ett nytt sätt. I tankarna kan barnet arbeta med olika slags lösningar och sluta sig till tänkbara samband. Problem behöver inte längre ha anknytning till saker och situationer, som barnet känner till sedan tidigare. I stället kan det i sina hypotetiska, logiska och abstrakta resonemang använda sina tidigare erfarenheter som tillämpningar (Piaget 1949, 1950, 1956, Bergling 1974). Någon

konkret erfarenhet är inte nödvändig. Den tjänar snarare som hjälpmedel för prövning och tillämpning av abstrakta resonemang. Ett formellt tänkande innebär alltså ett logiskt och systematiskt sätt att ingripa och lösa problem. Tonåringarna kan på detta stadium spekulera om framtiden, de kan diskutera uppgifter som inte stämmer med fakta, de kan förstå liknelser. De kan också börja fatta poängen i politiska och satiriska skämtteckningar.

När eleven har nått detta stadium innebär det alltså, att den kan känna, tänka och resonera utan direkt anknytning till sin egen konkreta värld. Eller som Maier (1965, 135) uttrycker det:

"In short, he enters into the world of ideas and into essences apart from the real world."

Under denna period uppstår också förmågan att handskas med problem, som innehåller många och på varandra samtidigt verkande faktorer. Tankar om ideal, livsåskådningsfrågor och politik har också ofta en framträdande plats. En betydelsefull orsak till detta är, att det först på detta stadium har blivit riktigt möjligt för individen att tänka sig in i framtiden.

När tonåringen har nått de formella operationernas stadium kan hon/han också tänka på tänkandet. Evans (1973, 95) citerar en tonåring för att konkretisera det typiska i ett sådant tänkande:

"I found myself thinking about my future and then I began to think about why I was thinking about my future and then I began to think about why I was thinking about why I was thinking about my future."

Piagets stadielinindelning ger lätt uppfattningen att tänkandets utveckling avslutas i 15—20 årsåldern. Det är naturligtvis inte så. Det finns mycket som tyder på att många människor genomgripande ändrar sitt sätt att tänka i vuxen ålder (Marton m fl 1977, 140 ff).

En avslöjande teknik, då det gäller att få en aning om var olika barn står i samband med de formella operationernas stadium är att använda sig av ordspråk. De innehåller liknelser och metaforer, och sådana brukar barn inte förstå förrän de har nått detta stadium (Elkind 1978, 160).

Ett sätt att få information om ungdomar är på väg in i de formella operationernas stadium är s k verbal serieordning (verbal serieposition):

"Nisse är längre än Lasse. Nisse är kortare än Håkan. Vem är kortast?"

Den frågan kan i genomsnitt besvaras först när barnet är på väg in i de formella operationernas stadium. Då kan det bättre resonera om verbala påståenden och behöver inte längre förankra dem konkret. Även om ett barn på konkret-operationell nivå kan lösa en uppgift enligt ovan, när den syftar på verkliga föremål, har barnet svårt att göra detta om problemet formuleras på verbal nivå.

Senare piagetmedarbetare t ex Elkind menar också, att det finns många

vuxna, som varken kan anses efterblivna eller intellektuellt otränade, som har svårigheter att klara en testfråga enligt ovan (Elkind 1978, 159 f, Naeslund 1982, 125 f).

För att studera om högstadieelevernas nivå i de formella operationernas stadium, använde jag mot bakgrund av Piaget-traditionens teorier metoder som ordspråkstolkning och verbal serieordning (verbal serieposition).

5.3.3 Kön

Studier visar, att kvinnor är mera religiösa än män. Det gäller i olika land och vad beträffar olika konfessioner. I en undersökning i USA 1974, som täckte hela landet och omfattade både protestanter, katoliker och judar fann man en tendens till att kvinnor gick oftare i kyrkan än män och att kvinnor kände större samband med sitt kyrkosamfund än vad männen gjorde (Alston 1975, 165—168). Argyle & Beit-Hallahmi (1975, 71) påstår, att kvinnor är mera religiösa än män och det utifrån alla aspekter av religiöst beteende.

Då det gäller emotionella upplevelser i samband med religiositet är dessa också starkare hos kvinnor än hos män (Back & Bourque 1970, 492—493).

Även när det gäller barn och ungdom, finns samma mönster som hos vuxna, flickor är mera positiva än pojkar. Ser vi på de nordiska undersökningarna, vilka jag har redovisat i kapitel 4, finner vi, att teorin att flickor är mera positiva än pojkar får klart stöd. Det religiösa intresset och den religiösa aktiviteten hos flickorna är större än hos pojarna (Grönblom & Sandholm 1971, 70, 76).

Kapitel 6

Sammanställning utifrån tidigare forskning och teoretisk referensram

Mot bakgrund av vad som har presenterats i kapitel 4, Tidigare forskning, och i kapitel 5, Teoretisk referensram, gör jag nu i punktform sammanfattningar, som har empiriskt stöd i tidigare undersökningar och som behandlar mina tre huvudområden:

A Ortkontext och attityd

B Psykosocial kontext och attityd

C Individualpsykologisk kontext och attityd

Jag vill understryka att de olika punkterna ska uppfattas som en mer systematisk sammanfattning av tidigare forskning men även tjänstgöra som viktiga utgångspunkter för den diskussion som senare kommer att föras i relation till mina egna resultat.

Dessutom behandlar jag i ett särskilt avsnitt känslans betydelse i samband med religiös upplevelse.

Eftersom tidigare undersökningar saknas då det gäller min ortkontextindelning tvingas jag att i sammanställningen använda jämförelsematerialet stad — land/landsbygd.

A Ortkontext och attityd

- Lokalsamhället i vilket individen lever och bor, är av betydelse för huruvida de religiösa trosföreställningar, som individen en gång har socialiserats in i, ska bibehållas (Roof).
- Ett lokalsamhälle som inte har genomgått några större förändringar, betyder mera för en kyrkoorienterad religiositet än ett lokalsamhälle i förändring (Roof).
- Den kyrkoorienterade religiositeten är starkare på landsbygden än i städerna (Luckmann).
- Med fallande befolkningstäthet finns det en stigande tendens till att hålla traditionella värden vid liv. Till traditionella värden räknas bl a gudstro och kyrkogång (Fischer).
- Attityden till religion är mera positiv hos landsbygdsbarn än hos stadsbarn (Erasme, Fägerlind & Sjöberg).
- Det är vanskligt att dra långtgående slutsatser av olikheter vad beträffar ungdomars inställning till livsfrågor utifrån bostadsort (SÖ 1969 och 1980).
- Skillnaderna mellan stad och land vad beträffar elever, som tror på Gud, är obetydlig (Marklund).

- Skillnaderna vad beträffar elevernas inställning till kristendom och samlevnadsfrågor är tämligen stor mellan olika områden i Svenskfinland (Holm).
- Attityden hänger samman med konkreta erfarenheter av religiös karaktär i vardagen (Allport, Sundén).

B Psykosocial kontext och attityd

Kristen hemmiljö

- Modern intar särställning, då det gäller att prägla en positiv inställning till kristendomen (Holm, Marklund, Roksand, Salman, Sundén, Vogel).
- Hemmet förmedlar religion främst genom att modern läser aftonbön med barnen (Holm, Sundén).
- Föräldrarna har stor betydelse, när det gäller ungdomars positiva inställning till kristendomen (Argyle & Beit-Hallahmi, Ekman, Holm, Munksgaard, Sundén).
- En värdegemenskap under tidigare år mellan föräldrar och barn ligger till grund för individens senare upplevelse av religion (Erikson).
- Det finns ett tydligt samband mellan hemmets religiositet och de ungas inställning (Vikström).
- Den religiösa traditionsförmedlingen via föräldrarna är viktiga för individens livsorientering (Vergote & Aubert, Wikström).
- De som bäst förstår den kristna läran är elever, som kommer från en religiöst präglad miljö (Munksgaard).
- Miljön, då det gäller attityd i hemmet till religion, betyder mest i de lägre åldrarna (Merz).
- Den kulturella föräldrabilden är av avgörande betydelse i samband med religiös traditionsförmedling (Vergote & Tamayo).
- Genom signifikanta andra sker internaliseringen av ett visst symboliskt universum (Berger & Luckmann).

Kontakt med kyrka och samfund

- Barnens religiösa föreställningar uppstår och utformas via de stimuli och den information som ges exempelvis i söndagsskola, kyrka och genom kamrater (Hörberg).
- Det väsentliga för ett barns attityd till religion och kyrka är hemmets religiösa fostran i samverkan med en aktiv församling (van der Zwaan).
- Den attityd som föräldrar intar mot kyrka och kristendom är en av de viktigaste faktorerna, då det gäller att forma religiös inställning (Argyle & Beit-Hallahmi).
- Elever som kommer från religiöst aktiva hem och som har konfirmerats når bra resultat vad beträffar kunskaper om Bibeln (Marklund).

Social hemmiljö

- Tar man hänsyn till socioekonomiska variabeln (SEI) visar bönder och delar av medelklassen högre religiositet än arbetarklassen (Gustafsson B, Luckmann).
- Det finns ett direkt samband mellan religiös attityd och socialgruppstillhörighet.

Barn i lägre socialgrupper är mera negativa än barn i högre socialgrupper (Fägerlind & Sjöberg).

- Stigande socioekonomisk status ger ökat religiöst intresse (Alston, Glock & Stark, Kehrer).
- Den s k arbetargruppen har hela tiden mindre benägenhet att söka sig till kyrkan än övriga grupper (Kehrer).
- Arbetarklassen har lägre procentuell andel troende barn än medelklassen (SIFO 68).
- Inget samband mellan social bakgrund och religiös attityd (Grönblom & Sandholm, Holm, Vikström — Samtliga undersökningar i Finland).
- Sociala bakgrundsfaktorer är viktiga i samband med religiös attityd (Rommetveit).
- Vid inlärn timer av religiös tro och uppträdande omformar den unge det som ska inläras så, att det svarar mot normer i den sociala miljön (Rommetveit).
- Bostadstypen och dess område återverkar på barnen i många avseenden (Almqvist & Isaksson).
- Språkkoden har också betydelse då det gäller att tillgodogöra sig ett så symboliserat område som religionen (Gustafsson med anknytning till Bernstein).

C Individualpsykologisk kontext och attityd

- En individs språkliga referensram kan ha direkt inflytande på hans/hennes sätt att varsebli världen (Whorf).
- Den intellektuella mognadsutvecklingen har avgörande betydelse gällande förmågan att uppleva abstrakt stoff (Bergling, Piaget).
- Det abstrakta tänkandet har betydelse för barnets religiösa liv (Klingberg).
- De som bäst förstår den kristna läran är elever, som kommer ifrån en religiöst präglad miljö och samtidigt har nått längst i den intellektuella utvecklingen (Munksgaard).
- Kvinnor/flickor är mera positiva till religion än män/pojkar (Alston, Argyle & Beit-Hallahmi, Back & Bourque, Ekman, Grönblom & Sandholm, Holm, Hörberg, Marklund, Vikström).

Emotionell faktor

Utan att den emotionella faktorn, som ofta benämns känslan, ingår bland mina kontexter finner jag det angeläget att nämna något om dennas betydelse för attityden. Flera forskare har nämligen behandlat detta.

Goldman framhåller att i religiösa sammanhang spelar känslan en mycket stor roll för förståelsen. All religiös kunskap vilar ytterst på känsla, "the sensitive world of feeling", förundran och unik personlighet (Goldman 1964, 1965).

Grønbaek (1964, 225—230; 1969, 141—158) påstår att Goldman, trots att han är medveten om känslans betydelse, inte tillräckligt starkt betonar den känslomässiga upplevelsen i religiösa sammanhang. Vidare menar Grønbaek att Goldman borde ha betonat starkare, att ett barn inte enbart fungerar som en tänkande individ, när det gäller religiöst stoff. Barnet upplever ofta och

förstår känslomässigt mer än man tror. Detta innebär att det ungdom inte förstår ändå kan upplevas, säger Grønbaek.

Upplevelsen och dess betydelse i religiöst sammanhang behandlas också av Källstad i ett av trycket inte utgivet arbete, *Uppleva religion i skolan* — Ett psykologiskt studium av UMRe-projektet (1975), *Källstad* menar att känslan måste vara ett till intellektet komplementärt element i det mänskliga beteendet. Eljest uppkommer snedbalans. I anslutning till UMRe-projektet menar Källstad, att arbetsgruppen som sysslat med detta så småningom insett risken för snedbalans och därför betonat att upplevelsemomentet i undervisningen inte får undervärderas. Erfarenheter av emotionell natur har stor betydelse i religionens värld, skriver Källstad (1975, 60 f).

Clark (1971, 105 f) menar att det knappast finns någon psykisk akt, där inte känslorna är inblandade och vidare att känslornas grundval ligger i människans fysiska utrustning.

Holm (1985, 71) påstår att Piaget-Goldmans forskning är orienterade efter barnets kognitiva utveckling. Det som inte kommer till sin rätt är den emotionella sidan.

DEL II

Undersökningens uppläggning och genomförande

Det är nu dags att återknyta till mitt problem. Frågan gäller alltså, hur man metodiskt går till väga för att mäta attityd och hur man konstruerar en undersökningssituation. (I samband därmed kommer även frågorna om undersökningens reliabilitet och validitet, tillförlitlighet och förmåga att motstå slumpinflytande.) I detta avsnitt redogör jag för olika delar i undersökningens uppläggning och genomförande.

7.1 Metodisk uppläggning

För att få så relevanta data som möjligt har jag eftersträvat

- att vara konkret och komma så nära verkligheten det går att komma (TV-scenerna ger framställd verklighet)³⁰,
- att presentera stoffet så att eleverna engageras med så många sinnen som möjligt,
- att göra frågorna lättfattliga,
- att använda ord som samtliga elever bör förstå,
- att låta eleverna möta ett enkätmaterial som skiljer sig från vad de vanligtvis är vana vid (omväxlingens betydelse).

Eftersom jag av praktiska skäl inte kunde låta eleverna på de olika orterna uppleva BÖN, DOP, BUD osv i verkligheten, valde jag att använda s k framställd verklighet. Med hjälp av TV-scenerna kom jag så nära verkligheten som möjligt. Att med enbart ord i lästext beskriva innehållet i de fem ämnena skulle för en del elever ha blivit svårtolkat.

Erfarenheten visar, att elever kan tolka samma ord på olika sätt. Ord som de t ex möter i samband med läsning, kan uppfattas olika från individ till individ, beroende på olika bakgrundsfaktorer, inte minst språkliga (jfr 5.2.3). Man kan inte förutsätta att orden i en fråga i en enkät uppfattas på samma sätt av alla elever. I undervisningssammanhang måste t ex läraren ofta hjälpa en elev att uppfatta huvudfrågan genom att använda ledfrågor. Ord som inte är vanligt förekommande, kan vara svåra att förstå för eleverna. Detta gäller i hög grad ord, som har anknytning till religiösa begrepp. Min strävan har va-

rit att använda så enkla ord som möjligt och ställa frågorna i enkäten på ett sådant sätt, att så många elever som möjligt lätt skulle förstå dem. Presentation via TV-rutan underlättade också förståelsen av det jag frågade om i min enkät.

Ytterligare en omständighet, som spelar stor roll, är elevernas läsfärdighet. Spridningen vad beträffar denna är stor mellan elever på högstadiet. En del elever kan ha en läsförmåga, som motsvarar läsfärdigheten i årskurs 3, under det att andra har en läsförmåga som motsvarar årskurs 3 i gymnasieskolan. Var sjätte elev har mer eller mindre utpräglade läs- och skrivsvårigheter.³¹ TV-sekvenserna bidrog till bättre läsförståelse av frågorna i enkäten.

En ytterligare negativ faktor kan vara, att elever understundom inte tar ifyllandet av enkäter på allvar. I skolsammanhang får eleverna ofta svara på frågeformulär. Detta har i sin tur medfört, att flera ungdomar kan vara trötta på enkäter, ja ibland likgiltiga för dem, och det kan medföra att ungdomarna slarvar, då det gäller att svara på frågorna eller t o m låter bli att svara på dem. Eftersom min enkät hade en utformning, som skiljer sig från vad de oftast är vana vid i enkät-sammanhang, och genom att frågorna föregås av TV-sekvenser bidrog detta med all sannolikhet till att eleverna med större intresse tog del av frågorna och besvarade dem mera noggrant.

Genom att använda TV aktiverades syn, hörsel och känsla. Därmed underlättades uppgiften att mäta attityden på ett helt annat sätt, än om jag t ex enbart skulle ha låtit eleverna läsa (använda synen) eller enbart höra (använda hörseln).

Utifrån dessa grundläggande metodiska synpunkter byggde jag upp metodiken. Med hjälp av översiktsbilden nedan redogör jag för huvuddelarna i undersökningens metodiska uppläggning. Till översiktsbilden finns en förklarande bildtext, 7.2. I denna berörs metodiken närmare.

Av pedagogiska skäl har jag, som jag tidigare motiverat valt en viss ordning för de fem inslagen. Inslagen hade givetvis kunnat kvoterats från klass till klass, men då hade jag brutit mot min pedagogiska princip för ordningen av de fem huvudstyckena, (Jfr not 7).

7.1.1 Översikt gällande undersökningens metodiska uppläggning, se ordbild 3.

MOMENT 1	2	3	4
Läraren slår på video – bandspelaren	a) Instruktion via TV rörande enkätens första del – bakgrunds – faktorer b) Enkäter delas ut c) Eleverna svarar på 19 items – vita blad gällande <u>Oberoende variabler</u> ORTKONTEXT PSYKOSOCIAL KONTEXT INDIVIDUAL – PSYKOLOGISK KONTEXT Ö v r i g t: bl a Invandrare eller ej	Fem olika TV-sekvenser visas. Avbrott mellan varje, där eleverna svarar på items i anslutning till varje sekvens. De fem olika enkätavsnitten har olika färg på svarsblanketten. Instruktion ges via TV-rutan före varje TV-sekvens. Efter varje TV-sekvens upprepas instruktionen med text mot en bakgrund som överensstämmer med färgen på enkätbladen för respektive avsnitt. (Sammanlagd tid för TV-sekv 14 min) 5 st TV-sekvenser Beroende variabler BÖN – mörkgröna blad 17 items DOP – gula blad 15 items BUD – ljusgröna blad 19 items TROSBEKÄNNELSE – rosa blad 23 items NATTVARD – blå blad 11 items Vissa av dessa items sammanfördes till olika INDEX Ö v r i g t: Sk uppsamlingsfrågor – blå blad 24 items Anm Närmare kommentarer och beskrivning till denna översiktsbild, se 7.2	Läraren samlar in enkäterna. På klasslista antecknar läraren elevens betyg i religionskunskap (5–gradig skala) och elevens all – männa attityd till religionsämnet: 1 = positiv 2 = likgiltig 3 = negativ

7.2 Förklarande bildtext

7.2.1 Moment 1

I de klasser där undersökningen gjordes, inskränkte sig den aktivitet, som närvarande lärare behövde utföra, till att slå på och stänga av videobandsspelaren och TV-apparaten, att dela ut enkäten och att samla in densamma. Dessutom antecknade ämnesläraren i religionskunskap med en femgradig skala på klasslista elevernas betyg i religionskunskap.

Av betydelse för undersökningen var, att samtliga elever på de olika orterna och i de olika klasserna skulle erhålla exakt samma information i samband med undersökningen. Därför var all information och anvisning inlagda på video-tapen. Samtidigt med den muntliga instruktionen via TV-rutan visades också, hur eleven skulle förfara i samband med att den svarade på frågorna. Reliabiliteten ökade genom att exakt samma instruktioner av samma person gavs i alla klasser och allt i samma utförande via TV-rutan. De lärare som deltog i försöket hade i förväg erhållit ett blad med information enbart avsedda för dem själva. Se bilaga, Informationsblad till lärare.

7.2.2 Moment 2

I samband med den instruktion, som eleverna fick via TV-rutan klargjordes också, att ingen utöver försöksledaren skulle få reda på hur den enskilde eleven svarade på frågorna. Tack vare detta kunde jag be eleverna att skriva namnet på frågeformuläret.

Av lång erfarenhet som lärare vet jag nämligen, att om elever måste skriva sina egna namn på enkäter svarar de också mera omsorgsfullt på frågorna. Det egna namnet bidrar till att eleven känner större ansvar.

Svarsfrekvensen i föreliggande undersökning blev 100 %. Samtliga elever som fanns i klassrummet vid försöket deltog och samtliga lämnade tillbaka ifyllt enkät. I några av klasserna deltog endast halva antalet elever eftersom den andra halvan av elever var upptagna av PRAO-verksamhet.³²

Det fanns dock elever, som trots uppmaning inte skrev sina rätta namn. Helt i överensstämmelse med mina tidigare erfarenheter visade det sig, att just dessa enkäter hade stora brister och innehöll flera invektiv i samband med svaren på frågorna. Innan jag började med databearbetningen av enkäterna följde jag principen att slopa de enkäter på vilka eleven ej hade skrivit sitt namn. Genom att jämföra klasslistan med skrivet namn kunde jag också plocka bort de enkäter, där elev hade skrivit påhittat namn.

Efter det att den första TV-sekvensen hade visats besvarade eleverna på vita blad frågor som gällde bakgrundsfaktorer. Vid databearbetningen sorterades dessa in under de tre olika kontexterna.

7.2.3 Moment 3

I tur och ordning visades nu fem TV-sekvenser, vilka var för sig representerade BÖN, DOP, BUD, TROSBEKÄNNELSE och NATTVARD. Före varje ämne fick eleverna via TV-rutan information om vad de skulle göra, och vilken färg enkätbladen hade som hörde till ämnes-sekvensen. Enkäten hade olika färg på bladen. Frågorna till BÖN stod på mörkgröna och var 17 till antalet, DOP-frågorna fanns på gula blad och var 15 stycken, BUD-frågorna hade ljusgröna blad och var 19 till antalet, frågorna rörande TROSBEKÄNNELSE var 23 och fanns på rosa blad och NATTVARD hade blå blad med 11 frågor.

Så snart TV-sekvensen var slut upprepades delar av den instruktion som muntligen givits före det att sekvensen visades, men nu med enbart text. Texten fanns på en bakgrund som hade samma färg som frågebladen.

Motivering till att bladen i enkäten hade olika färg är, förutom att instrumentet blir roligare och tydligare, också att eleverna genom de olika färgerna upplevde omväxling. Tiden för undersökningen omfattade nämligen 80 minuter utan rast. Omväxlingen bidrog till att trötthetsfaktorn lindrades.

För att frågorna i enkäten skulle bli lätta att besvara använde jag mig oftast av en modell, där eleverna fick kryssa för ett av fyra alternativ:

- 1 () ja
- 2 () tveksam, men lutar åt ja
- 3 () tveksam, men lutar åt nej
- 4 () nej

eller

- 1 () jag upplever det positivt
- 2 () tveksam, men lutar åt positivt
- 3 () tveksam, men lutar åt negativt
- 4 () jag upplever det negativt

Variationer i detta mönster förekom. Däremot fanns inte bland svarsalternativen möjlighet för eleven att markera med *vet ej*. På så sätt hade eleven inte tillfälle att undvika att ta ställning till en fråga.

Enkäten innehöll också ett antal s k frågor med öppna svar. Vid granskningen av dessa visade det sig, att eleverna hade svårigheter att forma sina attityder och tankar i ord. Flickorna hade lättare att formulera sig än pojkarna. De förra skrev också med mera läsbar handstil än de senare. Flera elever skrev *Vet ej* på rader för öppna svar. På så sätt kom ungdomarna lätt ifrån uppgiften. Detta överensstämmer med Marklunds erfarenhet i dennes undersökning från 1983.

Frågeformuläret avslutades med 24 frågor, som jag kallade uppsamlingsfrågor.

Angående frågornas formulering vill jag belysa den närmare. Svårigheter finns när det gäller att finna rätt känslomässig nivå, rätt abstraktionsnivå och, då det gäller etiska dilemman, bra moralisk nivå. Det är viktigt att vara konkret och det är svårt att veta om alla elever uppfattar frågan eftersom den intellektuella och sociala mognaden utvecklas olika.

Mycket betydelsefullt är också att frågeformuleringarna varierar, så att inte samma formulering återkommer hela tiden. Variation är viktig. Av stor betydelse i sammanhanget är också att frågorna är så utformade, att ungdomarna tvingas att ta personlig ställning.

När det gäller värderingar, är det effektivt att formulera frågorna så att eleverna känner, att det gäller just dem själva. Att använda du i stället för ni i frågeformuleringen bidrar till detta. Medvetet har jag i vissa frågor använt ordet *upplever* med den motiveringen att formuleringen Vilken attityd har du till . . .? kan vara svårt att förstå för vissa elever.

7.2.4 Moment 4

När eleverna hade avslutat ifyllandet av frågeformuläret samlades enkäterna in. Läraren bifogade klasslista, där betyg fanns angivna. Elever som var frånvarande på grund av PRAO³² eller sjukdom, ströks på listan. Via skolornas rektorer återsändes enkäterna.

7.3 Kommunikationsbetingelser

En grundläggande s k *yttre faktor* i samband med all kommunikation är sändarens anpassning till mottagaren. I den mån sändaren är angelägen att få återkoppling från mottagaren, måste sändaren utforma sitt meddelande så, att det blir förståeligt för mottagaren (Føllesdal & Wallø 1980, 17 ff, Wiio 1973, 59 ff).

Vad beträffar dessa krav uppfylldes de väl. Enligt i undersökningen deltagande lärare var det endast ett fåtal elever, som hade svårigheter med att förstå frågeställningarna.

Till de yttre faktorerna i undersökningen måste också räknas den s k fysiska miljön, i vårt fall klassrummet, där försöket utfördes. Eftersom eleverna var med om undersökningen i det egna klassrummet, det s k hemklassrummet, eller i ämnessalen för religionskunskap, var eleverna vana med miljön. Hade de däremot varit tvungna att gå till ett främmande klassrum hade detta med all sannolikhet medfört störande moment. Kravet vad beträffar känd fysisk miljö var alltså uppfyllt.

Störningar i form av buller, exempelvis från passerande bilar eller spring av andra elever i korridoren är eleverna vana vid. I den mån detta förekom kunde det alltså inte påverka försöksresultatet i någon nämnvärd grad.

Återkopplingsmöjligheterna i undersökningen var också gynnsamma. TV och video är välkända media för eleverna. De är också vana att arbeta utifrån givna instruktioner och med arbetsblad.

Genom att eleverna på samtliga orter fick exakt samma instruktioner och av samma person blev också konstanthållningen av de olika delarna i undersökningen i alla avseenden den bästa. I samtliga ovan angivna fall uppfylles alltså de krav på yttre faktorer, som kan ställas i samband med en undersökning av detta slag.

Feed-back i ett kommunikationsförhållande, som har med attityd att göra sker ej enligt ett enkelt schema uttryckt $S \rightarrow R$. Som vi redan tidigare sett påverkar t ex yttre faktorer. Men det finns också något som benämns *inre faktorer* och som är viktiga i samspelet mellan S och R.

Låt mig först fastslå, att mottagaren inte är ett passivt objekt i relationen $S \rightarrow R$ eller för att använda Hollis benämning, a plastic man (Hollis 1977).

Kommunikationsakten bör inte heller betraktas utifrån ett s k injektions-tänkande, där S utgör injektionen och det förväntade resultatet uppträder i R. Unger (1976, 11 f) talar om en S-H-R- modell. Den innebär att R bestäms dels av en stimulus, S, som träffar personen, men också av signaler, som personen själv bär inom sig, den s k H-faktorn. Till H-faktorn räknas bl a bakgrunds faktorer och erfarenheter, referensmönster, motivmönster och beredskap som individen besitter, och som gemensamt brukar kallas *inre faktorer*. Hit hör givetvis sådant som ingår i de tre kontexterna.

När eleven i föreliggande undersökning redovisar attityd till kristen tro, styrs denna alltså utifrån H-faktorn. Perceptionspsykologin kallar detta för selektiv perception (Sundin 1984, 32 ff, Åkerberg 1981, 47 f belyser detta närmare med religionspsykologisk inriktning).

Sammanfattningsvis kan vi alltså säga, att tonåringarnas perception sker via en växelverkan mellan yttre faktorer, inre faktorer och egenskaper i stimulus (S). Den information, som redan har förvärvats, bestämmer vad som inhämtas därefter (Neisser 1978, 27).

7.4 Planering

Vid planeringen, som startade våren 1982, utgick jag ifrån att undersökningen skulle ha en annorlunda design än vad tidigare undersökningar, som rört skolungdom och religion hade haft. Inspirerad av Pettersson (1975), som i sin undersökning *The Retention of Religious Experiences* använde sig av bild,

ville jag använda en metod med hjälp av TV. På så sätt ansåg jag att flera sin-
nen engagerades. Förutom syn och hörsel skulle även känsla samverka i upple-
velse, då samtliga elever ställdes inför samma fakta i TV-programmen.

En forskning av detta slag är ganska lite spridd. I Sverige förekommer den
sporadiskt bl a i samband med att man undersöker teaterpublikens upple-
velse och förståelse av en föreställning.

Vid en psykologisk undersökning av åskådarnas reaktioner i detta samman-
hang går man tillväga på följande sätt. I anslutning till visningen genomgår
några personer en djupintervju. Försökspersonen får berätta allt, som denne
upplevde och kände under visningen. Genom att kategorisera innehållet sö-
ker forskaren att få fram centrala frågor, som har med åskådarens upplevelse
att göra.³³

Eftersom jag i denna undersökning skulle ha med ett stort antal försöksper-
soner boende på olika orter, fanns det ingen möjlighet att använda djupin-
tervjuer för att få fram s k kvalitativa data. Jag valde därför att arbeta psyko-
metriskt med frågeformulär där svaren skulle bearbetas kvantitativt.

Ett antal video-program producerades. Jag prövade mig fram genom att
göra olika inspelningar, t ex familj i bön, en grupp ungdomar som sjöng
kristna sånger, olika inslag av kristen bildkonst etc. TV-inspelningarna skedde
med hjälp av ITV-avdelningen vid Institutionen för lärarutbildning vid Upp-
sala universitet. (ITV = intern television.)

Dessa inspelningar visades sedan i olika klasser. Men det visade sig, att ele-
verna mera uppfattade inslagen som underhållning i stället för vad de syftade
till, att mäta attityd till kristen tro. Vid visningen av familj i bön framkom
bl a, att eleverna upplevde godnattkramen, som det viktigaste och ej själva
bönedelen.

Sången som en kristen sånggrupp stod för, kunde inte heller användas på
grund av elevernas skilda värderingar av olika musikstilar. Den lidande Kris-
tus i form av ett ansikte med törnekrona uppfattade många av eleverna inte
som Kristus utan rent allmänt som en man, som hade smärtor. Eleverna sak-
nade i många fall referensram till kristen bildkonst. Efter förnyade försök vi-
sade det sig att sekvenser, som framställde de fem huvudmomenten i Luthers
lilla katekes var ett mer fruktbart sätt att presentera kristen tro. Jag insåg att
jag med huvudmomenten stod på mera fast mark, då det gällde att sakligt
presentera kristendomen, än om jag hade valt andra alternativ.

Det gällde nu att få TV-sekvenser av god kvalitet. Därför tog jag kontakt
med Sveriges Radio/TV och anhöll att få låna TV-program för forskningsän-
damål. Ur tidigare producerade TV-program tänkte jag göra utdrag, där
BÖN, DOP osv fanns med. Tyvärr fick jag negativt besked. Trots att ändamå-
let var forskning var enda möjligheten att få använda avsnitt ur Sveriges Ra-
dio/TV:s produktion att köpa program. De stora kostnader, som var förknip-

pade därmed, uteslöt denna möjlighet.

ITV-avdelningen ställde upp på nytt och med hjälp av dess personal producerade jag egna TV-sekvenser, var och en gestaltande vart och en av de fem huvudstyckena. Min strävan i samband med inspelningarna var att göra de olika sekvenserna i stram realistisk utformning. Detta för att undvika Aha-upplevelser.

Inspelningarna fick följande innehåll:

BÖN: Familj i hemmet läser aftonbön med barnen. Aftonbönen avslutas med att familjemedlemmarna sjunger Tryggare kan ingen vara.

DOP: Två föräldrapar låter döpa sina barn i en kyrka.

BUD: Här kunde sekvensen ej göras så, att buden gestaltades i konkret form. Sekvensen utformades i stället på så sätt, att en flicka ur bibeln läste de tio budorden. Buden hade genomgått en varsam språklig bearbetning för att göra dem mera lättförståeliga. Samtidigt som buden lästes syntes texten i TV-rutan, ett bud i taget. Se nedan.

TROSBEKÄNNELSE:

Församlingen i en kyrka bekänner sin kristna tro enligt Apostolicum. Både gamla och unga deltar.

NATTVARD:

Nattvardsgudstjänst i kyrka. Gamla och unga deltar.

TV-sekvenserna överfördes på tre olika typer av kassetter (U-matic, VHS, VCR) för att programmet skulle kunna användas till olika typer av videoapparater, eftersom skolorna använder olika slags video.

1 Du ska inga andra gudar ha vid sidan om mig.

2 Du ska inte missbruka Herrens, din Guds, namn.

3 Tänk på vilodagen, så att du helgar den.

4 Hedra din far och mor, för att det ska gå dig väl.

5 Du ska inte döda.

6 Du ska inte begå äktenskapsbrott.

7 Du ska inte stjåla.

8 Du ska inte ljuga om din nästa.

9 och 10 Du ska inte ha begärelse till något som tillhör din nästa

7.5 Förundersökningar

Under höstterminen 1982 gjordes förundersökningar i tre klasser Åk 7 och i tre klasser Åk 8 vid Tunabergsskolan i Uppsala. Jag räknade med att om eleverna i dessa klasser förstod enkätfrågorna, borde också elever i Åk 9 förstå dem.

Eftersom förundersökningarna på det hela taget fungerade bra, både vad beträffar video-programmet och frågeformuläret, kunde jag efter några omformuleringar av frågorna göra fältundersökningen.

7.6 Undersökningens genomförande

Till undersökningens genomförande räknas också förberedelserna, som vidtogs för att få fram skolor, vilka skulle delta i försöket. Principerna för val av orter har jag tidigare redogjort för i kapitel 2.

En omfattande skriftväxling och övrig kontakt upptogs med skolstyrelse, skolledning, rektor, lärare och Hem- och Skola-förening på de olika orterna för att erhålla tillstånd att utföra försöket. Vidare gjordes personliga besök. Bland dessa två resor till Åbo för att jämföra vissa bakgrundsfaktorer och förhållanden vad beträffar kursplaner, skriftskola m m. Vidare undersökte jag möjligheten att kunna göra undersökningen i en svensk-språkig skola. Tillstånd gavs av skolnämnden i Åbo att få göra försöket vid S:t Olofsskolan därstädes.

Val av skola, då det fanns flera högstadieskolor på orten skedde genom lottning. Tunabergsskolan i Uppsala togs med eftersom många elever i den skolan bussas från landet. Avsikten var att kunna utnyttja Tunabergsskolan som en jämförelsegrupp till Leksand.

Skolorna på de olika orterna var följande:

Uppsala	Tiundaskolan
	Tunabergsskolan
Leksand	Samilsdalsskolan
Åbo	S:t Olofsskolan
Skellefteå	Sörböleskolan
Tranås	Junkaremålsskolan

Tiundaskolan, 6 parallellig högstadieskola, stabil skol- och lärarkod, skolan omgiven av hyreshus med områden av villabebyggelse, tar emot elever från område i Uppsala som anses väl etablerat.

Tunabergsskolan, 6 parallellig (ibland 7) högstadieskola, stabil skol- och lärarkod, omgiven av hyreshus med villaområde, större delen av eleverna, över 60 %, "bussas" från omgivande landsbygd (Bälinge, Börje, Junkil, Åkerlänna).

Samildalsskolan, 6 parallellig högstadieskola, stabil skol- och lärarkod, ligger i tätorten Leksand med några hyreshus men mest villor, över 60 % av eleverna "bussas" från omgivande byar.

S:t Olofsskolan, vid undersökningstillfället fanns fyra stycken Åk 9, stabil skolkod, skolan omgiven av höghus med affärer och hyreslägenheter, 30-talet elever kom från grann tätorter med finsk kontext och från skärgårdsområden, men talar svenska. Ett antal elever bor i elevhem i Åbo.

Sörböleskolan, 6 parallellig högstadieskola, stabil skol- och lärarkod, i huvudsak villa-bebyggelse med några hyreshus, ett litet antal elever (ca 25 stycken) "bussas" från mindre byar.

Junkaremålsskolan, 5 parallellig högstadieskola, stabil skol- och lärarkod, blandad bebyggelse (hyreshus och villor) — mest villor, mycket litet antal elever (ca 20 stycken) "bussas" från omgivande landsbygd.

Antal elever som deltog i undersökningen:

	<i>Uppsala</i> Tiunda	* Tunaberg	<i>Leksand</i>	<i>Åbo</i>		
P	59	79	79	41		
Fl	74	65	59	29		
	133(10)**	144(1)	138(0)	70(4)		
	<i>Skellefteå</i>		<i>Tranås</i>		Totalt	
P	49		25		332	51.8 %
Fl	51		31		309	48.2 %
	100(1)		56(1)		641	

* Orsaken till att två skolor i Uppsala deltog var att en av skolorna (Tunaberg) har många elever, som kommer från omgivande landsbygd (Bälinge, Börje, Jumkil, Åkerlänna). Tunaberg utgör därför en jämförelsegrupp.

** Siffrorna inom parentes anger antalet elever som är s k invandrarelever. Eftersom de är så få har jag bortsett från dem i min databehandling.

Undersökningen gjordes på samtliga orter under veckorna 18, 19 och 20 1983. Att under tre veckor vid ungefär samma tidpunkt utföra undersökningen ökade reliabiliteten.

Allt undersökningsmaterial hade kommit mig tillhanda de första dagarna i juni månad 1983.

7.7 Bearbetning

7.7.1 Utvärdering av undersökningen

Innan databearbetning startade gjorde jag en utvärdering av undersökningen.

Vid försöken i de olika klasserna visade det sig, att det fanns stora skillnader i noggrannhet mellan olika elever. De snabbaste eleverna hade svårt att tygla sig från att gå över till nästa pappersfärg i enkäten, medan de väntade på att övriga kamrater skulle bli färdiga. Tiden 80 minuter visade sig för några elever vara för knappt tilltagen. De elever som ej hann med inom stipulerad tid, fick därför fortsätta en stund in på efterföljande rast eller lektion.

I samband med frågorna visade det sig, att en del elever hoppade över vissa frågor.

I några klasser ställde eleverna frågan varför de skulle skriva namn, när materialet skulle behandlas hemligt. Det gick inte att övertyga samtliga elever om anonymitetsskyddet, varför en del elever inte skrev sitt namn eller skrev ett fingerat sådant. Dessa enkäter makulerades. Motiveringen härför har jag tidigare redovisat.

I Åbo visade det sig, att pojkarna var mera inbundna än flickorna, dvs mindre villiga att öppna sig inför känsliga frågor. Utan att jag kan belägga det, föreföll det som om pojkarna i Åbo skämdes för att tala om huruvida de gick till kyrkan eller deltog i nattvardsgång.

I Leksand svarade pojkarna mycket bristfälligt på de öppna svaren. Där det krävdes längre svar skrev de Vet ej.

En allmän kommentar från flera elever var, att undersökningen var jobbig men intressant.

Sista frågan i enkäten löd:

Hur tycker du det	1 (___) roligt
har varit att svara	2 (___) tveksam, men lutar åt roligt
på alla dessa frågor?	3 (___) tveksam, men lutar åt tråkigt
	4 (___) tråkigt

Utfallet visade följande procentsiffror, pojkar och flickor sammanslagna:

	Tiunda	Tunaberg	Leksand	Skellefteå	Tranås	Åbo	Samman
1	52	33	23	25	21	15	31
2	29/81	27/60	25/48	32/57	23/44	28/43	27/58
3	13	27	33	28	28	37	27
4	6	13	19	15	28	20	15
Σ	100	100	100	100	100	100	100

Granskar vi de båda positiva svarsalternativen sammanslagna ser vi, att förvånansvärt många elever var positivt inställda, trots enkätens stora omfattning, sammanlagt 128 items att besvara.

7.7.2 Kategorisering av öppna svar

Tillsammans med 11 lärarkandidater vid Institutionen för lärarutbildning vid Uppsala universitet kategoriserades samtliga öppna svar. Kandidaterna hade såväl samhällsvetenskaplig som naturvetenskaplig grundutbildning. Genom att vi var flera vid bedömningen blev reliabiliteten större än om jag ensam skulle ha bedömt de öppna svaren.

Vi gick först igenom ca 100 elevenkäter. De öppna svaren kategoriserades. Efter ingående diskussion gjorde vi rättningsmallar för de öppna svaren. Kategoriseringsvärdena varierade mellan 0—9. Därefter gick vi igenom samtliga öppna svar. Vi satt tillsammans två och två, respektive tre och tre. Bearbetningen skedde med en klass i taget och vi rådgjorde inom gruppen vilken kategoriseringssiffra det öppna svaret skulle ha. Vid tveksamhet i den lilla gruppen rådgjorde vi i storgrupp, där samtliga 12 deltog. Utifrån diskussionen bestämde vi vilken kategori som skulle åsättas det öppna svaret.

Trots samråd i storgrupp blev en del svar svårtolkade. Dessa svar bedömdes då positivt och markerades med den mest närliggande högre kategoriseringssiffran.

7.7.3 Stansning

Efter genomgång av enkäterna stansades hålkort. Två kort stansades för varje elev. För ändamålet utnyttjade jag en stansoperatris vid Pedagogiska institutionen vid Uppsala universitet. Efter stansning inlästes materialet på en disk vid UDAC (Uppsala Datacentral).

7.7.4 Databehandling

Som framgår av mitt frågeformulär, se Bilagor, har jag insamlat mera data än vad jag redovisar i denna avhandling. Orsaken till detta är, att jag ansåg att jag ville ta vara på det unika tillfälle som bjöds i samband med undersökningen. Eftersom alla förberedelser m m var mycket tids- och organisationskrävande måste jag utnyttja situationen maximalt. I andra arbeten kommer jag att redovisa ytterligare resultat, framkomna via mina items. Vidare kan dessa initiera till ytterligare forskning och bearbetning.

I samband med databehandlingen utnyttjade jag programbiblioteket SPSS, Statistical Package for the Social Sciences, New York 1975 och User's Guide SPPSX, New York 1983.

Kapitel 8

Resultat, analys och diskussion

I det föregående har jag presenterat min problemställning, kapitel 3, och en stipulerad betydelse av begreppet attityd, kapitel 2. I den analys som följer använder jag mig av ytterligare en del uttryck, benämningar och förkortningar:

Använda uttryck

Attityd

Se definition, kapitel 2. (För att skapa omväxling i löpande text används ibland *upplevelse* och *värdering*.)

Positivt attitydvärde

Eleverna har svarat med endera av de två positiva svarsalternativen. Jfr 7.2.3.

Helt positivt attitydvärde

Detta innebär att en elev har besvarat attitydfrågan helt positivt, dvs med ja eller positivt. Jfr 7.2.3.

INDEXKONSTRUKTION

För att möjliggöra fördjupad analys har jag skapat INDEX, där jag väger in flera variabler samtidigt. De ingående variablerna har valts utifrån en "face-validering", respektive korrelationsanalyser. I några fall har jag trots låga korrelationer godtagit ingående variabel (se vidare nedan).

BEROENDE VARIABLER

Som utgångspunkt för att mäta attityden använder jag de fem huvudstyckena i Luthers lilla katekes, BÖN, DOP, BUD, TROSBEKÄNNELSE och NATTVARD operationaliserade, som tidigare har redovisats i 7.2.3, i fem TV-sekvenser och mätta med

INDEX I	Högstadiееlevernas attityd till människors uttryck för kristen tro	AKT PRESENS
INDEX II	Högstadiееlevernas egen aktivitet gällande kristen tro	AKT AKTIV
INDEX III	Högstadiееlevernas attityd till kristen tros framtid	AKT FUTURUM

För jämförelsens skull redovisas kortfattat resultat från tidigare licentiatuppsats, där analysen bl a gällde AKT (Attityden till Kristen Tro) enligt denna stipulation:

AKT Medelvärdet av summan för de två positiva variabelvärdena gällande BÖN, DOP, BUD, TROSBEKÄNNELSE och NATTVARD för respektive ortkontext (Tabell 14).

Innehåll och konstruktion av INDEX

INDEX I AKT PRESENS

Detta INDEX avser att mäta högstadiееlevernas attityd till (värdering av) människors uttryck för kristen tro, och i indexet ingår följande items, som belyser värdering (upplevelse) av kristen tro:

Hur upplevde du familjens aftonbön? v 22

- 1 (___) positivt (+)
- 2 (___) tveksam, men lutar åt positivt
- 3 (___) tveksam, men lutar åt negativt
- 4 (___) negativt (—)

Upplevde du att det var bra att föräldrarna lät döpa sina barn? v 39

- 1 (___) ja
- 2 (___) tveksam, men lutar åt ja
- 3 (___) tveksam, men lutar åt nej
- 4 (___) nej

Tror du, att om människor följde buden, skulle människorna bli lyckligare? v 69

- 1 (___) ja
- 2 (___) tveksam, men lutar åt ja
- 3 (___) tveksam, men lutar åt nej
- 4 (___) nej

Kan en kristen tro göra en människa lyckligare, tror du?

v 85

1 (—) ja

2 (—) tveksam, men lutar åt ja

3 (—) tveksam, men lutar åt nej

4 (—) nej

Hur upplever du det, när du ser dessa människor ta emot nattvarden?

v 96

1 (—) jag upplever det positivt (+)

2 (—) tveksam, men lutar åt positivt

3 (—) tveksam, men lutar åt negativt

4 (—) negativt (—)

Den inbördes korrelationen mellan items ingående i INDEX I framgår av tabell 1.

Tabell 1. Korrelationsförhållanden mellan utvalda items i INDEX I

	v 22	v 39	v 69	v 85	v 96
V 22	1.00	.37	.30	.33	.56
V 39		1.00	.11	.12	.44
v 69			1.00	.31	.35
v 85				1.00	.41
					1.00

I tabell 2 redovisas item-total korrelationen. (Det enskilda itemets korrelation med skalan.)

Tabell 2. Item-total korrelation i INDEX I

v 22	.56
v 39	.35
v 69	.37
v 85	.42
v 96	.64

Alphakoefficienten för INDEX I är .71 (SPSS 1983, 717, Cronbach's alpha). Alphakoefficienten är ett reliabilitetsmått som mäter skalans homogenitet.

Som framgår av tabell 1 uppvisar v 39 två låga korrelationer. Men item-total statistiken ger vid handen att alphakoefficienten trots detta blir högre om INDEX I inkluderar v 39 jämfört med om variabeln utesluts. (En effekt av att det föreligger ett positivt samband mellan antal items i skalan och hög reliabilitet.)

Tekniskt konstruerades INDEX I så, att varje gång individen svarat med variabelvärde 1 på någon av de ingående variablerna erhöles ett "poäng". Så

lunda kunde INDEX I:s värde potentiellt variera mellan 0 och 5. Frekvensfördelningen för INDEX I framgår av tabell 3.

Tabell 3. Frekvensfördelning INDEX I

Värde	Procent
0	15
1	26
2	23
3	16
4	13
5	7
	100
	(N = 641)*

* N = 641 innebär att Åbo-eleverna är medräknade i samband med indexens framtagning. Detta är nödvändigt för kommande studie, där Åbo är med. N = 641 i st f N = 571 ändrar inget i de principiella slutsatserna.

I samband med konstruktionen av INDEX I jämförde jag hel positiv attityd och positivt attitydvärde. Jag studerade dels hur många gånger individen hade besvarat helt positivt (variabelvärde 1), dels hur många gånger individen besvarat med positivt attitydvärde (variabelvärde 1 eller 2). Vid jämförelse mellan de två alternativen framkom, att det första alternativet, hel positiv attityd visade den bästa frekvensfördelningen.

INDEX II AKT AKTIV

Följande items ingår i INDEX II:

Brukar du be aftonbön nu? v 26
 1 (___) ja
 2 (___) någon gång
 3 (___) nej

Besöker du gudstjänster? v 82
 1 (___) ja, ofta
 2 (___) ja, ibland
 3 (___) sällan
 4 (___) nej, aldrig

Maria blev med barn genom Den Helige Ande.

1 (—) Jag tror på det

2 (—) Jag tror inte på det

3 (—) Jag är osäker

v 73

Jesus botade sjuka och uppväckte döda.

1 (—) Jag tror på det

2 (—) Jag tror inte på det

3 (—) Jag är osäker

v 74

TRO

Jesus pinades och dog på korset.

1 (—) Jag tror på det

2 (—) Jag tror inte på det

3 (—) Jag är osäker

v 75

Jesus uppstod från döden.

1 (—) Jag tror på det

2 (—) Jag tror inte på det

3 (—) Jag är osäker

v 76

I INDEX II ingår dels items som belyser högstadieelevernas aktiva fromhetsliv, dvs handlingskomponenten aftonbön och gudstjänstbesök, v 26 och v 82, dels items som belyser elevernas tro på fyra bekännelser i Andra trosartikeln, kognitionsaspekten, v 73 — v 76. Genom att ta med items som dels belyser det personliga fromhetslivet i form av aftonbön och gudstjänstbesök, dels kognitionsaspekten kallad TRO, ger jag både yttre och inre kriterier vikt och undviker därmed en ensidig betoning av endera aspekten.

Den nya variabeln TRO skapades av v 73 — v 76. För varje instämmande i de fyra ingående variabelerna erhöll individen en poäng. Variabelvärdena för variabeln TRO sträckte sig alltså från 0—4. Frekvensfördelningen för variabeln TRO redovisas i tabell 4.

Tabell 4. Frekvensfördelning v 73 — v 76 = TRO

Värde	Procent
0	28
1	32
2	13
3	10
4	17
	} 27
	100
	(N = 641)

För att ge den nya variabeln TRO relativt lika stor vikt som v 26 och v 82 tilldelades de (27% av individerna), som erhållit variabelvärde 3 respektive 4 i

variabeln TRO en poäng i indexet medan de övriga erhö­ll 0 poäng. INDEX II hade då slutligen värden som varierade mellan 0—3 eftersom även v 26 och v 82 vid instämmande, positivt attitydvärde, gav en poäng vardera åt respektive individ.

Möjligen kan man ifrågasätta om v 75 mäter samma sak som v 73, v 74 och v 76. Jag har emellertid valt att låta variabeln 75 ingå och menar, att man kan uppfatta historicitetsfrågan beträffande Jesu faktiska död på korset som en grundläggande trosfråga. Då och då möter också uppgifter, t ex genom massmedia, om att Jesus inte dog på korset.³⁴

Den inbördes korrelationen mellan variablerna som slutligen konstituerade INDEX II framgår av tabell 5.

Tabell 5. Korrelationsförhållanden mellan utvalda items i INDEX II

	v 26	v 82	v TRO
v 26	1.00	.46	— .48
v 82		1.00	— .44
v TRO			1.00

I tabell 6 redovisas item-total korrelationen.

Tabell 6. Item-total korrelation i INDEX II

v 26	.24
v 82	.23
TRO	.52

Alphakoefficienten för INDEX II är .62 vilket kan betraktas som lågt. Med beaktande av att endast tre variabler ingår i indexet vidhåller jag, att koefficienten återspeglar en acceptabel homogenitet hos INDEX II.

Frekvensfördelning för INDEX II framgår av tabell 7.

Tabell 7. Frekvensfördelning INDEX II

Värde	Procent
0	52
1	24
2	15
3	9
	100
	(N = 641)

INDEX III AKT FUTURUM

INDEX III avser att mäta högstadiееleверnas attityd till framtida tänkt kristet beteende, vilket förhållande jag benämner Högstadiееleверnas attityd till kristen tros framtid. Nedan återges de items som bildar INDEX III, v 36, v 67, v 70, v 95, v 111.

Om du får egna barn, skulle du då kunna tänka dig
att lära dem att be? v 36

- 1 () ja
- 2 () tveksam, men lutar åt ja
- 3 () tveksam, men lutar åt nej
- 4 () nej

Tycker du att det skulle vara bra för dig själv att i ditt liv lyda buden? v 67

- 1 () ja
- 2 () tveksam, men lutar åt ja
- 3 () tveksam, men lutar åt nej
- 4 () nej

Tycker du att det skulle bli bättre att leva i ett samhälle, där Guds bud
vore lagar, som alla måste lyda? v 70

- 1 () ja
- 2 () tveksam, men lutar åt ja
- 3 () tveksam, men lutar åt nej
- 4 () nej

Hur tror du att det kommer att gå med den kristna tron i Sverige i framtiden? v 95

- 1 () Den kommer att öka kraftigt
- 2 () Den kommer att öka något
- 3 () Den kommer att minska något
- 4 () Den kommer att minska kraftigt

Tycker du att föräldrar bör uppmuntra sina barn att intressera sig för kristen tro? v 111

- 1 () ja, mycket
- 2 () ja, ganska mycket
- 3 () nej, inte särskilt
- 4 () nej, inte alls

Den inbördes korrelationen mellan items som återfinns i INDEX III framgår
av tabell 8.

Tabell 8. Korrelationsförhållanden mellan utvalda items i INDEX III

	v 36	v 67	v 70	v 95	v 111
v 36	1.00	.42	.34	.40	.59
V 67		1.00	.49	.22	.44
v 70			1.00	.21	.38
v 95				1.00	.44
v 111					1.00

I tabell 9 redovisas item-total korrelationen.

Tabell 9. Item-total korrelation i INDEX III

v 36	.58
v 67	.54
v 70	.47
v 95	.41
v 111	.64

Alphakoefficienten för INDEX III är .76.

Frekvensfördelningen för INDEX III framgår av tabell 10.

Tabell 10. Frekvensfördelning INDEX III

Värde	Procent
0	33
1	27
2	16
3	13
4	7
5	4
	100
	(N = 641)

OBEROENDE VARIABLER

Av ordbild 1 i kapitel 3 framgår klart, vilka mina oberoende variabler är. För en av dessa, **kristen hemmiljö**, skapades också ett index.

INDEX KRHEM

Då jag granskade den kristna hemmiljön tog jag med variabler, som hade att göra med föräldrarnas relation till kristen tro. Är föräldrarna kristna och kyr-

kobesökare talar detta för att det finns en kristen hemmiljö.

För INDEX KRHEM använde jag variablerna 80, 81 och 83.

Tror din mamma på Gud?

v 80

- 1 (___) Mamma tror på Gud för hon har sagt det.
- 2 (___) Mamma tror på Gud men hon har aldrig sagt det.
- 3 (___) Mamma tror inte på Gud för hon har sagt att hon inte gör det.
- 4 (___) Mamma tror inte på Gud men hon har aldrig sagt det.

(I data-analysen har alternativ 3 och 4 fått byta plats.)

Tror din pappa på Gud?

v 81

- 1 (___) Pappa tror på Gud för han har sagt det.
- 2 (___) Pappa tror på Gud men han har aldrig sagt det.
- 3 (___) Pappa tror inte på Gud för han har sagt att han inte gör det.
- 4 (___) Pappa tror inte på Gud men han har aldrig sagt det.

(I data-analysen har alternativ 3 och 4 fått byta plats.)

Brukar dina föräldrar gå i kyrkan?

v 83

- 1 (___) ja, ofta
- 2 (___) ja, ibland
- 3 (___) sällan
- 4 (___) nej, aldrig

Tabell 11 visar korrelationsförhållandena mellan dessa variabler.

Tabell 11. Korrelationsförhållanden mellan utvalda items i INDEX KRHEM.

	v 80	v 81	v 83
v 80	1.00	.67	.41
v 81		1.00	.40
v 83			1.00

I tabell 12 återfinns item-total korrelationen.

Tabell 12. Item-total korrelation i KRHEM

v 80	.67
v 81	.67
v 83	.39

Alphakoefficienten för KRHEM är .73.

I tabell 13 presenteras frekvensfördelningen för index KRHEM:

Tabell 13. Frekvensfördelning KRHEM.

Värde	Procent
0	44
1	19
2	24
3	14
	101
	(N = 641)

ANALYS I FEM STEG

Utifrån de oberoende variablerna ORTKONTEXT, PSYKOSOCIAL KONTEXT och INDIVIDUALPSYKOLOGISK KONTEXT studeras högstadieelevernas attityd till människors uttryck för kristen tro, INDEX I AKT PRESENS, högstadieelevernas egen aktivitet gällande kristen tro, INDEX II AKT AKTIV, och högstadieelevernas attityd till kristen tros framtid, INDEX III AKT FUTURUM. Studiet sker utifrån bivariata samband (8.1—8.3).

Med hjälp av regressionsanalys fördjupas sedan analysen genom att de oberoende variablernas relativa betydelse för attityden till kristen tro tydliggörs (8.4).

För att ytterligare fördjupa analysen gör jag också en analys utifrån ett mer differentierat attitydbegrepp, i vilket jag bl a delar upp INDEXEN i komponenter som värderings-, aktivitets- och kognitionsaspekter (8.5).

Vi kan alltså säga, att analysen genomförs i fem olika steg. Som ett förtydligande av ovan skreven text hänvisas till ordbild 4.

För att sammanfatta tidigare skreven text hänvisar jag till ordbild 5, där förhållandet mellan oberoende och beroende variabler framgår. I ordbilden finns också inlagd tidigare i licentiatuppsats redovisad AKT. Detta är gjort enbart för att möjliggöra en generell jämförelse mellan de olika analysformerna i min studie.

Tabeller som saknas i löpande text återfinns i tabellbilagan.

8.1 Ortkontext och attityd

Ortkontext bestäms i detta sammanhang som större tätort, ort med gammal svensk landsbygdskultur, lågkyrklig väckelsebygd och frikyrklig bygd. Vad som innefattas i dessa ortbestämningar framgår av kapitel 2 och 3.

Överraskande är att högstadieeleverna på de undersökta orterna visar en

märkbar positiv attityd. Resultaten talar för en stor öppenhet från elevernas sida. Se tabellerna 15, 16 och 17 i tabellbilagan. (Se även tabell 14, som redovisar AKT och där medelvärdet är 77 %.)

Av tabell 15, 16 och 17 (och 14) framgår att eleverna i den lågkyrkliga väckelsebygden i samtliga fall uppvisar det högsta medelvärdet. Tunaberg redovisar de lägsta medelvärdena. Jag återkommer i diskussionen 8.1.1 till tänkbara orsakssamband. (Tabellerna 14—17 redovisas också i grafisk framställning.)

8.1.1 Diskussion gällande ortkontext

Eftersom denna undersökning valt att arbeta med begreppet ortkontext, definierad i kapitel 3, följer, att tidigare forskning i anslutning till begreppet stad — land inte omedelbart låter sig bli jämförda med resultaten i min undersökning. Några iakttagelser kan dock noteras, innan jag utförligare diskuterar mina orter.

SÖ-undersökningen från 69 och 80 samt Marklund 83 hävdar, att ungdomars inställning till livsfrågor inte skiljer sig nämnvärt mellan stad och land. Dessa undersökningar behandlar emellertid livsfrågeproblematik och ej inställning till kristen tro. Vidare arbetar undersökningarna med begreppen stad och land. Därför kan inga direkta jämförelser göras mellan föreliggande undersökning och de nämnda. Min undersökning visar dock, att det finns skillnad mellan olika ortkontexter. Högstadiel eleverna i lågkyrklig väckelsebygd är mera positiva än exempelvis högstadiel eleverna i frikyrklig bygd. Vad beträffar jämförelsen mellan Tiundaskolan, större tätort, och Leksand och Tunabergsskolan, större tätort, men med elever från omgivande landsbygd, finner vi att eleverna i dessa sistnämnda skolor visar lägre värde än övriga.

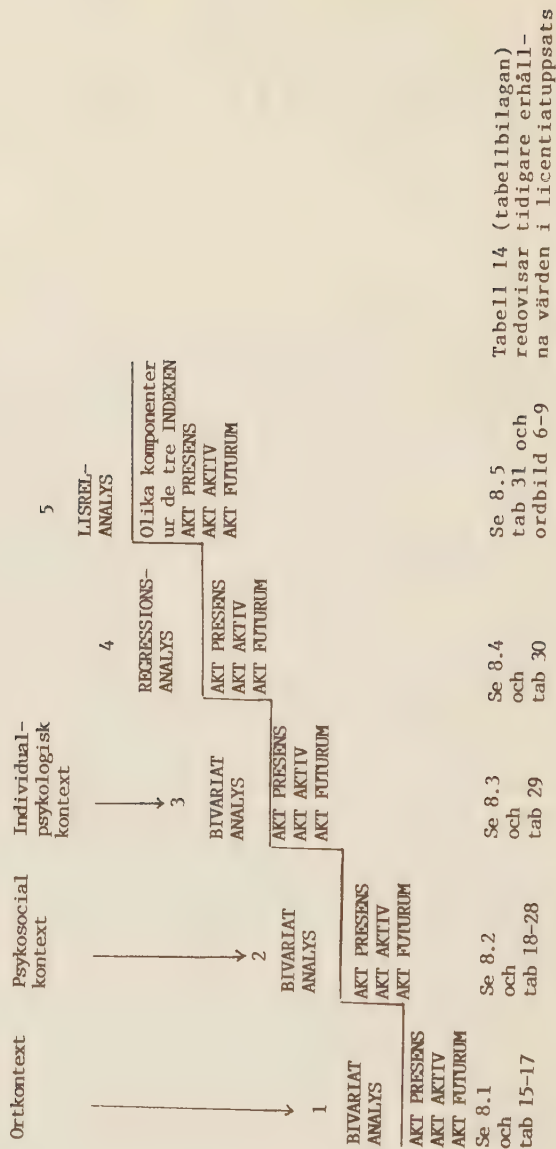
Min undersökning gällande högstadiel elevers attityd till människors uttryck för kristen tro bekräftar inte Erasmie (1975, 71), när han antyder att landsbygdsbarn har en mera positiv attityd än stadsbarn. Det är dock viktigt för mig att än en gång framhålla, att jag arbetar med ortkontext-samband och ej med stad — land, varför fullständig jämförelse ej låter sig göras.

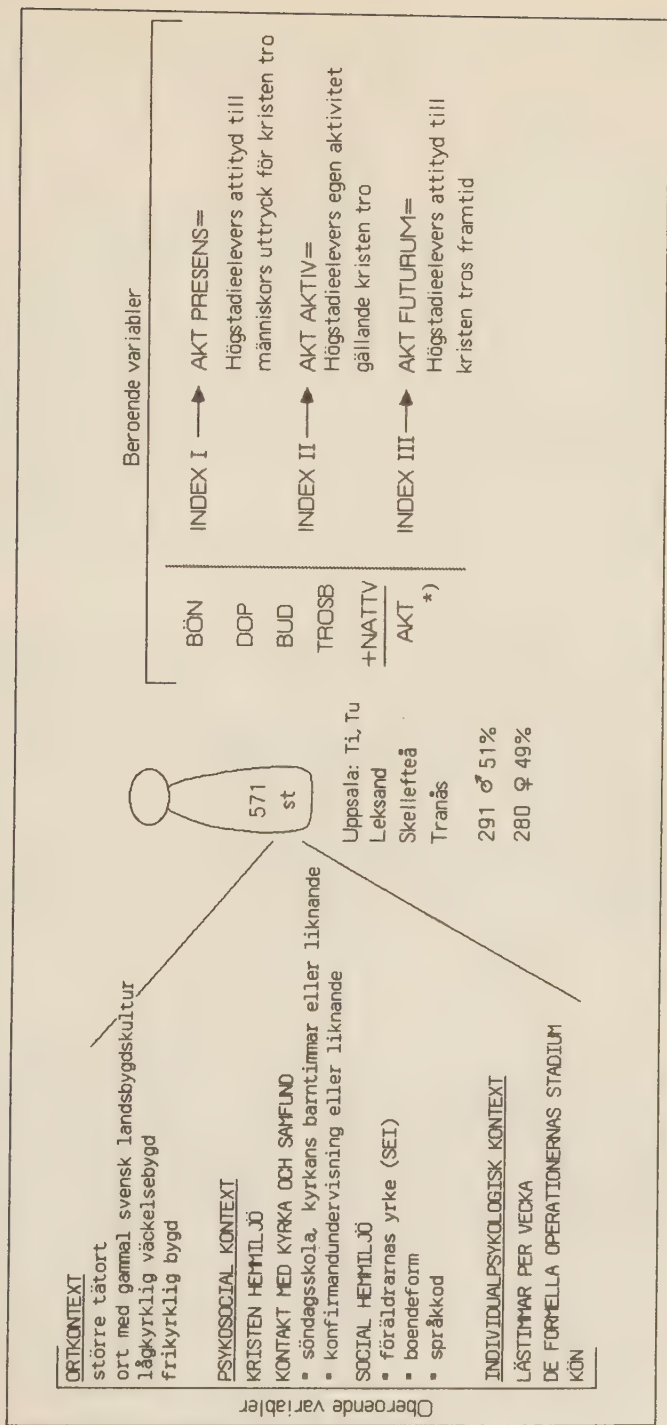
Erasmie talar om landsbygdsbarn och stadsbarn. Ett viktigt resultat av min undersökning är sålunda, att jag gentemot bl a Erasmie kan peka på olikheter i motsatt riktning.

Uppmärksammas förtjänar även de resultat, som visar att det föreligger en klar skillnad i attityderna mellan lågkyrklig och frikyrklig bygd. Man hade här väntat sig en relativt nära överensstämmelse.

Vad beträffar den inte tidigare prövade skillnaden mellan högstadiel elevers

Ordbild 4 De fem stegen i analysen

*) AKT= Ur tidigare licentiatuppsats

attityd till människors uttryck för kristen tro och lågkyrklig väckelsebygd jämfört med frikyrklig bygd, visar föreliggande undersökning ett påtagligt högre positivt attitydvärde i den lågkyrkliga väckelsebygden än i den frikyrkliga. Den lågkyrkliga väckelsebygden, representerad av Skellefteå, skiljer sig också positivt i förhållande till övriga ortkontexter.

Skellefteå och Tranås är två orter, starkt präglade av väckelserörelser från 1800-talets senare del och 1900-talets början. Skillnaden mellan de båda orterna är främst, att väckelsen i Tranås skilde sig från folkkyrkan under det att väckelsen i Skellefteå behölls inom folkkyrkans ram. På så sätt kom människor i allmänhet att präglas av kristen tro i Skellefteå under det att i Tranås blev situationen mera selektiv. Väckelserörelsen i Skellefte-bygden höll på att bli frikyrklig, men tack vare präster med stark personlighet, förblev den inom kyrkan. Man accepterade lekmannaförkunnelsen, men höll den inom kyrkans ramar. Ovanstående förhållande kan vara orsak till att värdena är högre i Skellefteå än i Tranås.

Frikyrkligheten betyder mycket för ett begränsat antal människor. Men den förmår inte prägla på bredden på samma sätt som den lågkyrkliga väckelserörelsen.

Analysen, byggd på redovisade tabellvärden, styrker ortkontextens betydelse. Detta helt i linje med vad Allport, Holm och Sundén säger även om de har andra utgångspunkter.

Innan jag övergår till att närmare granska ortkontexterna var för sig finns det anledning att något kommentera frågan om lärarens betydelse för utformandet av religiös attityd.

Enligt undersökningar (Wright 1962, 19—27, Greeley & Glockel 1971, 264—301) framgår, att skolan saknar betydelse. Detta är ju en överraskande intressant synpunkt.

Skellefteå

En hypotes är att Skellefte-bygdens speciella typ av lågkyrklig väckelsekaraktär påverkar vuxnas inställning till kristen tro så, att den även får positiv betydelse för ungdomars attityd till kristen tro. För att närmare studera ungdomarna i Skellefte-bygden, tog jag kontakt med lärare, som undervisar i Skellefteå, och som tidigare hade erfarenheter från skolor på andra orter i Sverige. Flera lärares intryck var, att det finns en speciell annorlunda attityd till kristen tro bland högstadiel eleverna i Skellefteå. Sörböleskolan, vilken är den skola i Skellefteå, där jag har gjort min undersökning, skiljer sig enligt läraruppgift ej från övriga skolor på orten.

Tranås

Tranås tillhör en ortkontext med speciell religiös struktur. För att finna förklaringsmodeller till varför inte högstadieeleverna visar högre medelvärden för de tre INDEXEN krävs givetvis närmare granskning. En orsak kan kanske vara, att frikyrklighetens struktur i form av begränsad föreningsbetonad verksamhet inte får samma breda förankring bland övriga människor, som den lågkyrkliga väckelsefromheten får genom närheten till folkkyrkan. EFS som frikyrka i Skellefte-bygden är ju starkt sammanbunden med Svenska kyrkan.

En annan tänkbar förklaring till varför ej Tranås uppvisar högre värden kan vara, att TV-sekvenserna visar, bortsett från BÖN och BUD, scener hämtade från Svenska kyrkans verksamhet. Detta kan ha påverkat attityden vad gäller INDEX I men troligtvis ej INDEX II och INDEX III. Jag finner det dock mindre troligt att attityden till INDEX I har påverkats i angiven riktning med tanke på den öppenhet för religiösa yttranden, som dagens tonåringar i allmänhet visar.

Leksand

De värden, som presenteras för Leksand, kan verka överraskande. Man hade nog väntat högre värden för elevernas attityd i denna gamla kyrkliga bygd. En orsak till att så ej är fallet kan vara att Leksand befinner sig i en brytningsperiod mellan gammal och ny kultur. Gamla värden upplöses och nya har inte hunnit att stabiliseras. Jitodai (1964, 241 ff) menar, att där det finns en brytning mellan lands- och stadskultur är det ofta så, att landets traditioner får vika. Miljöskiftet kan verka upplösande, då det gäller inställningen till kristendomen. Danska undersökningar visar att kyrkogång och kyrkligt intresse minskar med ökad urbanisering (Thierry 1954, 18 ff). Tätorten Leksand representerar i viss mån ett område som utgör brytning mellan, för att nu använda gamla benämningar, land och stad.

Utifrån detta förhållande kan också ur religionspsykologisk synpunkt ungdomarna i Leksand uppleva en fasväxlingsproblematik (Sundén 1974, 31 f, 63 f). En sådan fasväxling kan bli psykologiskt svårmanövrerad och kan leda till religiösa integrationsförluster. Berger (1969, 134) menar, att den enskildes religion kan vara som små öar och kan, när en familj eller ett mindre gruppkollektiv upplöses, skicka ut den enskilde i stor osäkerhet.

Vad beträffar de två Uppsala-skolorna märker vi en påtaglig skillnad. Högstadiееleverna på Tiunda är i samtliga tre INDEX mera positiva än eleverna på Tunaberg.

Tiundaskolans upptagningsområde avviker i sin struktur från Tunabergs upptagningsområde. Tunaberg hämtade, som jag tidigare påpekat, vid undersökningstillfället elever från omgivande landsbygd (Bälinge, Börje, Jumkil och Åkerlänna). Tiunda hämtade däremot vid undersökningstillfället elever från en väl etablerad stadsdelskod (Luthagen).

Fischer menar att man på landet finner kulturbevarande element, som gör att man håller fast vid allmänt accepterade värden och normer under det att man i städer ofta finner kulturförnyande element, som gör att värden och normer ersätts av okonventionella (Fischer 1975, 420—432). Vad gäller Tunaberg och Leksand kan Fischers teori ifrågasättas.

Sammanfattning gällande ortkontext

Av erhållna mätvärden kan vi notera, att högstadiееleverna genomgående för samtliga orter visar en mycket positiv attityd. Men vi finner också skillnader mellan olika ortkontexter.

Vår undersökning visar utifrån ortkontextsammanhang, att den positiva attityden är större i Skellefteå och på Tiundaskolan än i exempelvis Leksand och på Tunabergsskolan. Samilsdalsskolan i tätorten Leksand och Tunabergsskolan i större tätorten Uppsala hämtar båda elever, som kommer från omgivande landsbygd. Landsbygdselevernas antal är i båda skolorna över 60 %.

Enligt Bruner kan man utifrån kognitiv-psykologisk synpunkt bl a studera tillägnelsen av religion som ett exempel på hur man förvärvar kategorier utifrån omgivande kontext. Detta använder man sig av i den perceptuella processen vad gäller kategorisering och strukturering av attityden (Bruner m fl 1956, 17 ff). Bruner ser också i den perceptuella processen element, som finns utöver vad som aktualiseras i direkt anslutning till information (I vårt fall S). En överföring av tidigare erfarenhetsmaterial sker i samband med det perciperade. Bruner kallar detta "going beyond the information given" (Bruner 1964, 293 ff).

När ungdomarna tar ställning attitydmässigt till mina TV- sekvenser och items, bestäms ställningstagandet utifrån deras omgivande kontext. Eftersom vi finner differenser i attitydvärdena mellan olika ortkontexter, talar detta för olika påverkan på olika orter.

Jag vill till sist hänvisa till ett seminarium, som hölls i Uppsala 86 04 22. Då presenterade Roof en utveckling av sin tidigare lokalismteori. På en stencil

som delades ut vid nämnda seminarium visade Roof, att han skiljer på Cultural localism, Social localism och Ecclesiological localism. Det är en spännande tanke, att utifrån denna indelning i en framtid undersöka i vad mån dessa har olika påverkan i exempelvis Skellefteå och Leksand.

Föreliggande undersökning visar alltså vad beträffar ortkontext:

- * Ett viktigt resultat av allmänt intresse torde vara, att högstadieeleverna på samtliga orter är positivt inställda till människors uttryck för kristen tro. (Det höga medelvärdet, 77 %, är belysande för detta förhållande.) Denna öppenhet från ungdomarnas sida till kristen tro utgör givetvis en utmaning för den verksamhet, som olika kyrkor bedriver.
- * Vår undersökning visar, att den positiva attityden är märkbart störst i Skellefteå.
- * I skolor med stort inslag av elever från landsbygden är högstadieeleverna i Åk 9 i sin attityd inte så positiva som eleverna i övriga skolor. Skulle vi tolka detta resultat utifrån förhållandet stad — land (jämförelsen är inte helt adekvat — se tidigare kommentarer beträffande detta) har denna undersökning kommit fram till andra resultat än exempelvis SÖ (1980), Marklund (1983) och Erasmie (1975). Det nya i min undersökning visar, att det finns skillnader. Detta är intressant och i viss mån uppseendeväckande.
Som jämförelse vill jag nämna Holms (1979) undersökning i Svenskfinland. Han konstaterar, att skillnader vad beträffar elevers inställning till kristendom och samlevnadsfrågor är tämligen stor mellan olika områden. Min undersökning visar, att det också i Sverige föreligger skillnader mellan de orter, som ingår i min ortkontext.
- * En påvisbar skillnad finns mellan lågkyrklig väckelsebygd och frikyrklig bygd. Högstadieeleverna i den lågkyrkliga väckelsebygden är mera positiva än ungdomarna i den frikyrkliga bygden.

8.2 Psykosocial kontext och attityd

Psykosocial kontext bestäms i detta sammanhang som kristen hemmiljö (mätt med tidigare redovisade index KRHEM), kontakt med kyrka och samfund och social hemmiljö. Jfr kapitel 2 och 3. Jag kommer i tur och ordning att behandla kristen hemmiljö, kontakt med kyrka och samfund och social hem-

miljö, och sambandet med attityden till kristen tro, mätt med de tre delmåtten AKT PRESENS, AKT AKTIV och AKT FUTURUM.

8.2.1 Kristen hemmiljö — *KRHEM*

Det är problematiskt att mäta kristen hemmiljö. Många olika faktorer kan ingå i den. För att kunna använda mig av kristen hemmiljö som bakgrundsfaktor skapades därför INDEX *KRHEM*.

Vogel och Sundén hävdar den bedjande föräldrarnas betydelse i samband med traditionsförmedling av kristen tro (Vogel 1936, 453 ff och Sundén 1970, 35, 80 f). Sundén hävdar bl a, att hemmets förmedling av religion främst sker genom att modern läser aftonbön med barnen.

Utan att problematisera riktigheten i Sundéns antagande kan man emellertid konstatera, att den bedjande modern som mått på traditionsförmedling är ett tveksamt mått genom sin exklusivitet. Utgörs studieobjektet av en population vars karaktäristika påminner om det allmänna befolkningsurvalets, erhålls väsentliga reliabilitetsvinster genom att använda ett flerdimensionellt och nyanserat mått av den typ som återfinns i index *KRHEM*.

I tabell 18, 19 och 20 (tabellbilagan) återfinns korstabeller och viss tabellstatistik för nedan redovisade relationer mellan beroende och oberoende variabler. När inget annat anges används som korrelationsmått Pearsons produktmomentkorrelationskoefficient (r_{xy}).

Sambandet mellan *KRHEM* och AKT PRESENS är .30 ($p < .05$) vilket i sig är ett relativt starkt uttryck för hemmets betydelse, men som likväl kan sägas vara ett resultat som snarare förvånar genom att inte vara högre än vad det faktiskt är. AKT PRESENS (alltså attityden till människors uttryck för kristen tro) syns således också bestämmas av annat än den kristna hemmiljön.

Vid korstabulering av *KRHEM* och AKT PRESENS, se tabell 18, är det uppenbart, att också de, som kommer från icke kristen hemmiljö redovisar genomsnittligt tämligen höga mätvärden. Det finns tydligen hos ungdomarna i de undersökta klasserna, oberoende av styrkan i *KRHEM*, en i grunden positiv attityd till människors uttryck för kristen tro.

Fortsätter man att utifrån *KRHEM* som bakgrundsfaktor studera AKT AKTIV (högstadiееlevernas egen kristna aktivitet) och AKT FUTURUM (elevernas attityd till kristen tros framtid) visar resultaten på tydliga samband. Sambandet mellan *KRHEM* och AKT AKTIV är .52 ($p < .05$), mellan *KRHEM* och AKT FUTURUM .45 ($p < .05$).

Sammanfattningsvis kan således sägas, att *KRHEM* positivt och tydligt korrelerar med samtliga tre delmått för attityd till kristen tro och att *KRHEM* syns ha sin starkaste betydelse för de tillfrågades egen religiösa aktivitet.

Vill man komplicera attitydbegreppet något, genom att ifrågasätta mitt sätt att mäta attityd, kan man framhålla att frågan gällande i vilken grad något *upplevs* och i vilken grad man instämmer i, är ett kvantitativt mått på *hur mycket*.

Kvar finns emellertid frågan, vad som är den *kvalitativa aspekten*, dvs på vilket *djup* attityden återfinns, hur *central* eller *viktig* den är.

Accepterar man att attityden kan diskuteras i dessa båda aspekter — *kvantitet* och *kvalitet* — och om man är beredd att ställa sig bakom antagandet, att aktivitet och handlingsberedskap är ett uttryck för den kvalitativa aspekten, kan man säga, att index AKT AKTIV och index AKT FUTURUM i högre grad än AKT PRESENS utgör mått som tar fasta på *djupet* i attityden.

Om man utifrån detta betraktelsesätt återvänder till uppmätta samband mellan KRHEM och AKT PRESENS, AKT AKTIV och AKT FUTURUM, kan detta resa den empiriska frågan: Är det så, att det kristna hemmets betydelse för attityden ökar graden kvantitativt eller kvalitativt? Detta senare skulle i sin tur leda till aktivitet och handlingsberedskap i enlighet med denna senare attityd.

Denna fråga följer som resultat av att sambandet mellan KRHEM och AKT PRESENS (som frågade efter attityd till) var .30, sambandet mellan KRHEM och AKT FUTURUM (som frågade efter eventuell framtida handling) var .45 och sambandet mellan KRHEM och AKT AKTIV (som frågade efter faktisk handling) var .52.

I anslutning till dokumentation av hemmets betydelse för utvecklande av attityder kan också antaganden om varför hemmet är viktigt beröras. Tidigare i kapitel 5 har jag givit en teoretisk referensram för den kristna hemmiljöns betydelse i anslutning till Sundén, Vogel och Erikson m fl (jfr 5.2.1). Det som där i psykologiskt och sociologiskt perspektiv hävdas beträffande hemmiljöns betydelse hävdas också som resultat av pedagogisk forskning i ett helt annat sammanhang. Vid Cornelluniversitetet i New York leds en undervisningsmetodologisk forskning av Ausubel. Några av de resultat som framkommit kan formuleras i följande fem principer (Ausubel 1963):

1. Begrepp förvärvas redan i tidig ålder.
2. Tidigt förvärvade missförstånd är svåra att modifiera.
3. Tidigare kunskaper påverkar ny inläring.
4. Tänkande, känslor och handlande är integrerade.
5. Den studerande är sällan medveten om de egna kognitiva processerna.

Føllesdal & Walløe (1980, 23 f) diskuterar varför barn ofta tar över föräldrarnas religiösa och politiska uppfattningar. Det beror inte på familjeband och lojalitet menar de utan det beror först och främst på att de kommer i kontakt

med familjens synpunkter tidigare än andras konkurrerande synpunkter.

Traditionsförmedling sker alltså på olika områden, inte enbart inom religionens fält. Ur psykologisk synpunkt talar man om modellinläring. Modellinläring innebär något mera än ren efterapning eller kopiering av beteende. Genom modellens sätt att vara tillägnar barnet sig självuppfattningar, attityder, handlingsmotiv, värderingar och fördomar m m. Och mycket av denna modellinläring sker utan att barnet och modellen är medvetna om det. Barn använder mestadels människor som de står i ett positivt känslorörelseförhållande till som beteendemodeller, dvs i praktiken huvudsakligen föräldrar och övrig familj. Här finner vi alltså ytterligare ett förklaringsförsök till att höga värden för KRHEM också ger höga måtvärden enligt INDEXEN.

Ser vi till frågan utifrån kognitiv-psykologisk aspekt kan bl a anföras att barn och tonåringar är beroende av modeller. Imitation som kopiering övergår i identifikation. Identifikationen omfattar flera samverkande tendenser. Ungdomar tar efter, de fäster sig vid sina förebilder och försöker efterleva deras förväntningar (Kohlberg 1969). Utifrån denna imitationens och identifikationens princip bör kristen hemmiljö påverka elevernas attityd till kristen tro.

Mina resultat vad beträffar kristen hemmiljö bekräftar Argyle & Beit-Hallahmi, Ekman, Erikson, Holm, Munksgaard, Sundén och Vikström, när de talar om att föräldrarna betyder mycket vad beträffar ungdomars positiva inställning till kristendomen. Argyle (1958, 39) skriver:

"There can be no doubt that the attitudes of parents are among the most important factors in the formation of religious attitudes."

Jag vill också här beröra de företeelser som kommit att benämnas *tystnadens spiral* och *pluralistic ignorance*.

I min undersökning (variabel 91, i ej redovisad tabell inom ramen för detta arbete) visar det sig, att 90 % av de i undersökningen deltagande ungdomarna sällan eller aldrig talar med föräldrarna om kristen tro. En *tystnadens spiral* för att citera Zetterberg (1983, 13) råder. Kristen tro förefaller vara något, som man i vårt land talar mindre och mindre om, säger Zetterberg. Vidare menar han, att på så sätt föder sekulariseringen sig själv och utbreder sig mer och mer. Föreliggande undersökning visar, att även om man inte talar om kristen tro i hemmet, har den kristna hemmiljön i form av föräldraaktiviteten betydelse i sig utan påverkan via samtal. Trots förändringar som skett i samhället utgör familjen, där mor och far är aktivt kristna, fortfarande den bas, där ungdomarna gör sina avgörande erfarenheter och där det finns stora möjligheter till påverkan vad beträffar attityden till kristen tro.

En orsak till att det endast är 10 % av ungdomarna, som talar med föräldrarna om kristen tro kan också vara, att många föräldrar inte vill påverka, utan vill låta ungdomarna själva ta ställning. Därför kan det vara så, att de håller

inne med att tala om sin tro. Det visar sig av min undersökning (variabel 80 och 81) att 20 % av deltagande ungdomar vet, att föräldrarna tror på Gud, trots att föräldrarna aldrig har sagt det till sina tonåringar. Föräldrarna håller alltså inne med en ståndpunkt i stället för att redovisa den.

En liknande företeelse är **pluralistic ignorance**. Detta fenomen innebär, att individer tror, att de har attityder, som är annorlunda än vad andra har. Effekten av detta kan man lägga märke till i många situationer, där människor håller inne med en ståndpunkt eller åsikt därför att de tror, att andra tycker annorlunda än vad de själva gör. Eftersom man inte talar om vad man anser och tycker vidmakthålls felaktiga intryck och fördomar (Hollander 1981, 242). Vid sidan om ovan redovisade resultat visar föreliggande undersökning att exempelvis 86 % av eleverna inte vet vad kamraterna tycker om aftonbön, (variabel 23), och 72 % anser sig ej veta vad kamraterna tycker om dop, (variabel 40). Eftersom man inte talar om dessa företeelser vet man inte vilken ståndpunkt kamraterna intar.

8.2.2 Kontakt med kyrka och samfund

För att fånga in ytterligare psykosocial kontext har intervjupersonernas kontakt med kyrka och samfund undersökts. I första hand gällde det deras deltagande i söndagsskola, kyrkans barntimmar och liknande. I andra hand om de hade konfirmerats eller gått i kristendomsskola. Jfr kapitel 2 och 3. Den teoretiska frågan är i vad mån båda dessa förhållanden har något samband med attityden till kristen tro.

Högstadiееleverna i Åk 9 på aktuella skolor fick i det första fallet besvara frågan:

Har du gått i söndagsskola, i kyrkans barntimmar eller liknande verksamhet v 14
1 (___) ja, länge
2 (___) ja, ibland
3 (___) nej

I andra fallet besvarades detta item:

Har du konfirmerats, gått i kristendomsskola eller liknande v 15
1 (___) ja
2 (___) nej

Söndagsskola, kyrkans barntimmar eller liknande — Variabel 14

Korrelationen mellan AKT PRESENS och v 14 är .35 ($p < .05$), mellan AKT AKTIV och v 14 .39 ($p < .05$) och mellan AKT FUTURUM och v 14 .34 ($p < .05$). Det blir sålunda uppenbart att deltagande i söndagsskola eller liknande är en aktivitet, som visar tydliga positiva samband med attityden till kristen tro enligt de tre INDEXEN. Hur mycket av detta samband, som eventuellt kan förklaras av att det återger samma variation, som den vi tidigare fann mellan KRHEM och INDEX I-III återkommer jag till senare.

Korstabuleringar för de tre delmåttan med v 14 återfinns i tabell 21, 22 och 23 (tabellbilagan).

De statistiska samband, som jag i sammanhanget påvisar, kan i sig inte fastställas som ett entydigt orsakssamband, men mycket talar ändå för, att skapandet av ungdomarnas positiva attityd till människors uttryck för kristen tro, den egna kristna aktiviteten och tron på kristen tros framtid har samband med den information och upplevelse, som söndagsskolgång, deltagande i kyrkans barntimmar eller liknande, dvs kyrkornas barnverksamhet, bibringat högstadiel eleverna.

Sådant orsakssammanhang har tidigare framhållits av Hörberg, Merz, Argyle & Beit-Hallahmi och van der Zwaan, vilka framhåller att barns möjligheter till religiösa föreställningar och upplevelser stimuleras av den information, som exempelvis söndagsskola och kristet barnarbete utgör, hemmets attityd till religion och hemmets religiösa fostran. Jfr 6:B.

Konfirmandundervisning eller liknande — Variabel 15

Då det gäller konfirmandundervisningens eller liknande samband med elevernas attityd till människors uttryck för kristen tro, den egna kristna aktiviteten och attityden till den kristna trons framtid redovisas erhållna värden i tabell 24, 25 och 26. Följande avseende resultaten kan konstateras:

Av tabell 24 AKT PRESENS (tabellbilagan) framgår att 41 % av de elever, som har deltagit i konfirmandundervisningen erhållit mätvärde 2—3 medan 31 % av dem, som inte har deltagit i undervisningen erhåller detta värde. Betraktar man vidare det antal elever som erhåller värde 4—5 framgår att skillnaden mellan dem som deltagit respektive inte har deltagit i undervisningen blir tydligare. De konfirmerade ger uttryck för en avgjort mer positiv attityd till människors uttryck för kristen tro än vad de som inte har konfirmerats gör.

Då det gäller ungdomarnas egen kristna aktivitet framgår av tabell 25, AKT AKTIV, att det föreligger ett visst samband mellan egen aktivitet och deltagande i konfirmandundervisning. Huruvida detta samband är att förstå som ett orsakssamband bör emellertid förbli osagt. Valet att *inte gå och läsa*

är förmodligen till en stor del givet av en redan befintlig attityd liksom förmodligen även till någon del valet *att gå och läsa* är det.

När det gäller försökspersonernas attityd till kristen tros framtid, AKT FUTURUM, tabell 26 (tabellbilagan), finner vi att de konfirmerade har en uppenbart mer positiv attityd än de övriga. Av de ovanstående resultaten gällande konfirmandundervisning är det ett jag vill framhålla, som förvånar: 43 % av dem som har deltagit i konfirmandundervisningen har inte angivit något positivt mätvärde för AKT AKTIV.

8.2.3 Social hemmiljö

Min nästa bakgrundsfaktor i den psykosociala kontexten är social hemmiljö. I denna inräknas högstadieelevernas upplevda närmiljö. Jag granskar sambandet mellan föräldrarnas yrke (SEI), hur eleverna bor (hyreshus eller villa) samt språkkoden i hemmet och dessa tre faktors eventuella samband med attityden till kristen tro.

Föräldrarnas yrke (SEI) — Variabel 9 eller 10

Statistiska Centralbyrån utgav i februari 1983 i sin serie Meddelanden i samordningsfrågor 1982:4 Riktlinjer för socioekonomisk indelning, SEI. I denna indelning tar man hänsyn till mannens respektive kvinnans yrke.

Högstadieeleverna fick i enkäten ange moderns och faderns yrke:

- Mamma arbetar med/yrke v 9
- Pappa arbetar med/yrke v 10

Elevernas svar sifferkodades efter respektive yrkesindelning i SEI (Socioekonomisk indelning enligt Meddelanden i samordningsfrågor 1982:4, Statistiska Centralbyrån):

- 1 Ej facklärd arbetare
- 2 Facklärd arbetare
- 3 Lägre tjänstemän
- 4 Tjänstemän på mellannivå
- 5 Högre tjänstemän (inklusive fria yrkesutövare med akademikeryrken)
- 6 Företagare (exklusive fria yrkesutövare med akademikeryrken)

Ett fåtal elever angav yrken, som ej finns med i SEI. Dessa kodades:

- 7 Studerande
- 8 Hemmaförälder
- 9 Förälder död
- 0 Inget yrke angivet

Då kodningarna 7, 8 och 9 betecknar förhållanden, som ej förekommer i SEI-indelningen och eftersom det var få elever, som kom från hem enligt dessa kodningar, räknades dessa elever ej in i den statistiska analysen.³⁵

Analysen gällande sambandet föräldrarnas yrken och mina tre INDEX gjorde jag i två steg. Först granskade jag moderns och faderns yrke var för sig och eventuella samband med högstadiееlevernans attityd samt därefter sambandet mellan attityd och det av föräldrarnas yrke, som hade det högsta värdet enligt kodningen.

Det visade sig, att det inte finns något säkerställt samband mellan olika yrken hos föräldrarna och INDEXEN när moderns och faderns yrke studerades var för sig.

När jag lät det högsta värdet enligt SEI-skalan vad beträffar moderns eller faderns yrke dominera, fanns ett mycket svagt samband med AKT PRESENS. Av tabell 27 kan vi skönja att högre tjänstemän (5) har större påverkan än övriga yrken. 36 % av eleverna, som kommer från dessa hem anger mätvärde 3. Bland övriga yrken föreligger inte några större skillnader, när vi studerar mätvärden, som har erhållits.

Beträffande föreliggande undersökningsresultat kan framhållas, att den socioekonomiska bakgrundsvariabeln har avsevärt mindre betydelse än vad bl a Fägerlind & Sjöberg (1971, 14) och Glock & Stark (1965, 185—200) funnit. Vi bör dock uppmärksamma, att Glock & Stark bl a belyser amerikanska förhållanden varför deras undersökning och föreliggande undersökning inte är direkt jämförbara. Jfr 6:B.

Min undersökning verifierar snarare de resultat, som åtskilliga finska undersökningar har kommit fram till, dvs att man inte kan generellt förvänta sig att finna samband mellan religiös attityd och social bakgrund (Grönblom & Sandholm, Holm, Vikström). Jfr 6:B.

Vi bör uppmärksamma att tidigare undersökningar inte har använt sig av SEI-indelningen varför dessa tidigare undersökningar kanske kan vara något trubbigare i differentiering av yrken än vad föreliggande undersökning är. Detta kan påverka jämförelsen undersökningarna emellan. Vi måste också vara medvetna om, att SEI-indelningen inte är någon uttömmande mätning av den sociala miljön. Det finns i olika socialgrupper stora variationer i fråga om föräldraambition, kulturell stimulans osv (Husén, 1968, 99). Vidare bör även påpekas att mitt sätt att mäta kristen attityd avviker från tidigare undersökningar, vilket även det kan ha betydelse för olikheter i jämförda resultat.

Boendeform (hyreshus eller villa) — Variabel 12 B

Bostaden och dess område är en del av högstadiееlevernars upplevda närmiljö. I min teoretiska referensram har jag närmare beskrivit detta. Vid analysen av mitt material vad beträffar boendeformens eventuella samband med attityden visade det sig, att inga samband förelåg:

INDEX I AKT PRESENS	$\chi^2 = 2.8$	$p = ns$	tau C = .00	$p = ns$
INDEX II AKT AKTIV	$\chi^2 = 2.7$	$p = ns$	tau C = —.02	$p = ns$
INDEX III AKT FUTURUM	$\chi^2 = 4.0$	$p = ns$	tau C = —.01	$p = ns$

När Almqvist & Isaksson (SOU 1975:38, 64) betonar att bostaden är viktig för barnens kulturella situation, så visar föreliggande undersökning, att det inte finns några samband mellan den aspekten av kulturell situation som består i om eleven bor i hyreshus eller villa och elevens attityd till kristen tro, i varje fall inte på de orter som jag har undersökt.

Språkkod i hemmet — Variabel 20

För att undersöka språkkodens eventuella samband med ungdomarnas attityd till AKT enligt de tre INDEXEN fick eleverna ange hur många böcker, som fanns i hemmet. Antal böcker lät jag utgöra ett mått på språkkoden, dvs hemmets språkliga miljö. Sådan kartläggning har tidigare skett i något liknande form i ett material, som bygger på IEA-projektet (Lindén 1977), men inte ställts i relation till högstadiееlevs attityd till kristen tro. Jag är medveten om att mitt instrument för att mäta språkkoden är grovt. I framtiden bör förfinad metod prövas för att närmare komma åt språkkoden.

Som underlag för min analys fick eleverna besvara denna uppgift:

Ungefär hur många böcker finns hemma hos dig?	1 () 1—25	v 20
Räkna inte tidningar eller tidskrifter. Räkna däremot ihop dina böcker, dina syskons böcker och föräldrarnas böcker.	2 () 26—50	
	3 () 51—100	
	4 () 101 eller flera	

När jag ställt denna fråga är det utifrån synsättet att boken utgör en stimulusfaktor i elevens språkutveckling och för familjens språk i allmänhet. Med språkets hjälp bearbetar vi erfarenheter, ser nya kvaliteter, håller kontakten med varandra och med språkets hjälp utvecklar vi också möjligheter att granska påverkan av olika slag.

Det som talar emot mitt sätt att ta reda på språkkoden kan bl a vara

att mängden av böcker inte med nödvändighet är ett mått på språkkvalitén,
att böcker kan vara inköpta för prydnads skull,
att många lånar böcker på bibliotek i stället för att köpa böcker. Vidare
att elever har svårt att ta ställning till vilket av alternativen de ska fylla i (100 böcker upp-
tar ca 2 hyllmeter).

Det hade givetvis varit bättre om jag hade kunnat avläsa språkkoden via föräldrarnas inflytande på språkutvecklingen. Det är ju ett välkänt faktum att dessa — framför allt modern — är den viktigaste faktorn i barnets språkutveckling. Liksom i annan traditionsförmedling är det hemmets uppfostringsideologi och moderns motivation att ha kontakt med barnen, som verkar stimulerande på barnens språkutveckling. Genom detta förhållande erhåller de grundvalen för förmågan att språkligt komma tillrätta med tillvaron (Husén 1968, 257). Men eftersom jag inte hade instrument för att mäta språkkoden enligt ovan och trots allt som talar emot mitt enkla sätt att mäta densamma, använde jag inspirerad av IEA-anknytningen instrumentet enligt variabel 20, fullt medveten om att språklig utveckling och tänkande, liksom språkets samband med attityden är komplicerade ting varför man i samband med olika slag av sådana mätningar måste vara starkt kritisk.

Vi känner till språkets betydelse, då det gäller att kommunicera och redogöra för upplevelser och iakttagelser (Bruner 1974, 16 ff, 1977, 23 ff). Bernstein (1961, 163 ff) säger t ex att det är ett välkänt faktum, att barn från en kulturellt torftig miljö på grund av deras sätt att tala och tänka har ett sämre utgångsläge för inlärningsprocessen (som i sig också innehåller upplevelse och attitydpåverkan) i skolan än barn från en intellektuellt stimulerande miljö. Och Gustafsson (1981, 35 f) påstår med anknytning till Bernstein, att språkkoderna också bör kunna tillämpas, då det gäller att tillgodose ett så symboliserat område som religionen.

I den statistiska bearbetningen gällande samband mellan attityd och INDEX förelåg samband enligt AKT PRESENS .12 ($p < .05$). Samband med övriga index saknades. Se tabell 28 (tabellbilagan).

Antal böcker i hemmet syns alltså ha en ringa betydelse för attityden till kristen tro men relativt betyda mest för AKT PRESENS.

Regressionsanalysen, 8.4, visade inga samband mellan språkkod och attityd enligt samtliga INDEX. Variabel 20, språkkod i hemmet, finns ej med som prediktor på 5 % nivån i tabell 30.

Därför kan vi i viss mån utifrån mitt sätt att mäta språkkod (och som kan diskuteras) ifrågasätta Gustafssons påstående att språkkoderna också kan tillämpas, då det gäller att tillgodose ett så symboliserat område som religionen.

Sammanfattning gällande psykosocial kontext

Sammanfattningsvis kan vi utifrån erhållna mätvärden gällande INDEX I AKT PRESENS, INDEX II AKT AKTIV och INDEX III AKT FUTURUM vad beträffar psykosocial kontext och attityd finna flera positiva samband.

Den kristna hemmiljön, så som jag har mätt den i form av föräldraaktivitet, betyder mycket. Den indikerar höga värden för samtliga INDEX. Därmed verifierar föreliggande undersökning tidigare undersökningar och teorier, att föräldrarna betyder mycket vad beträffar ungdomars inställning till kristendomen. Föreliggande undersökning visar också, i ej redovisade tabeller inom ramen för detta arbete, att även om man inte talar om kristen tro i hemmet, så har den kristna hemmiljön i form av föräldraaktivitet betydelse.

Enligt min undersökning har den bedjande modern på undersökta orter ej så markerad betydelse. Mina resultat visar nämligen vad gäller intervjupersonerna, att hennes roll kompletteras av övriga signifikanta andra. Vid mätning av aftonbönsvanor hos de, som har bätt aftonbön som barn visade det sig, att den äldre generationen kan spela större roll vad beträffar religiös traditionsförmedling via bön än föräldragenerationen. Av de ungdomar som har angivit att de bätt aftonbön som barn, är det ca 25 % flera som har bätt med far-föräldra- och morföräldragenerationen än med far- och mormodern. Ytterst få har bätt med far, men desto flera med farfar.

Föreliggande undersökning visar också, som tidigare har framhållits, att hög grad av KRHEM också ger högt mätvärde för attityden enligt de tre INDEXEN. Vad som är av stort intresse är, att även om det finns en mindre grad av KRHEM visar undersökningen, att det i grunden hos eleverna tycks finnas en positiv attityd till människors uttryck för kristen tro, AKT PRESENS och attityden till kristen tros framtid i vårt land, AKT FUTURUM.

Det finns också ett positivt samband mellan söndagsskolgång och liknande och attityden enligt INDEXEN. Ju mer ungdomarna har gått i söndagsskola, desto mer aktiva är de. Vid bör dock observera föräldrarnas betydelse i sammanhanget. Det är oftast så, att föräldrarna påverkar barnen till deltagande i söndagsskola, kyrkans barntimmar eller liknande.

Vid granskning av sambandet mellan deltagande i konfirmandundervisning eller liknande hade man kunnat vänta sig starkare samband med attityden. Att så många genomgår konfirmandundervisning utan att det sätter starkare spår är ett memento för Svenska kyrkans och de fria samfundens konfirmandundervisning (alternativt kristendomsskoleundervisning). Även om kyrkan i konfirmandundervisningssammanhang skulle satsa på ytterligare resurser vad beträffar den pedagogiska sidan, tror jag ej att pedagogiska reformer fungerar som substitut för faktorn imitation-identifikation-integration, som är starkt påtaglig i yngre åldrar. De rent pedagogiska faktorerna har troligen endast ett marginellt inflytande. Flera rapporter, bl a Coleman-rapporter

ten i USA (1966) och IEA-undersökningen i 12 länder (Husén 1967) visar, att under den reguljära skolåldern, dvs från 6—7-årsåldern till 17—18-årsåldern, har pedagogiska faktorer begränsat differentierat inflytande, när det gäller den intellektuella utvecklingen. Varför skulle inte samma sak gälla också vad beträffar attityden till kristen tro? All inlärning har ju att göra med hela människan, både ur kognitiv som emotionell synpunkt.

Personlighetspsykologiska mätningar (Bateman-Jensen 1958, 47, 133—141) pekar på att de tidigaste åren är viktigast för personlighetsdanningen. Vad beträffar attityden till religionsämnet visar Hartman (1971) att intresset sjunker från och med Åk 4 och uppåt. Resultatet i föreliggande undersökning visar också hur de som har gått i söndagsskola och liknande har positiv attityd enligt de tre INDEXEN. Sammantaget kan detta resa frågan om kyrkan inte bör omfördela resurserna mot bredare familje- och barnverksamhet (egen förskola och fritidshem och större kontakt med de kommunala förskolorna) samt genomföra en radikal sänkning av konfirmandåldern.

När jag i föreliggande undersökning granskat den socioekonomiska faktorns (SEI) och dennas samband med högstadieelevernas attityd enligt mina tre INDEX, visar det sig, att det i stort inte föreligger något samband. Undersökningen verifierar därför de finska undersökningar som säger, att man inte behöver räkna med samband mellan religiös attityd och social bakgrund (Vikström 1970, Grönblom & Sandholm 1971, Holm 1979).

Vid granskning av hur ungdomarna bor, i hyreshus eller villa, föreligger inga samband med attityden enligt de tre INDEXEN.

När jag i min undersökning har studerat den språkliga hemmiljöns betydelse, visar den bivariata analysen, att det finns ett samband mellan denna miljö och AKT PRESENS men regressionsanalysen utesluter samband.

Föreliggande undersökning visar alltså vad beträffar psykosocial kontext:

- * Kristen hemmiljö har starkt samband med attityden enligt INDEXEN.
- * Även om den kristna hemmiljön inte är markerad, finns det i grunden hos eleverna en positiv attityd till människors uttryck för kristen tro AKT PRESENS och till kristen tros framtid i vårt land AKT FUTURUM.
- * Ju mera högstadieeleverna som barn har gått i söndagsskola desto större kristen aktivitet har de.
- * Konfirmandundervisningens direkta betydelse för den egna kristna aktiviteten kan sättas i fråga.

* Socioekonomisk indelning saknar i stort betydelse för högstadielävernas attityd.

* Boendeformen saknar betydelse.

Av de ovan summerade resultaten är det särskilt två jag vill betona: nämligen vad som framkommit beträffande söndagsskoleundervisningen och konfirmandundervisningen. Mina resultat understryker sålunda betydelsen av kyrkans barnverksamhet för utformningen av positiva attityder.

En särskild uppmärksamhet förtjänar de resultat, som framkommit beträffande konfirmandundervisningen. De borde initiera till en närmare diskussion i kyrkorna rörande denna undervisning. Jag återkommer till detta i kapitel 9.

8.3 Individualpsykologisk kontext och attityd

Individualpsykologisk kontext bestäms i detta sammanhang som lästimmar per vecka, de formella operationernas stadium och kön. Jfr kapitel 2 och 3.

8.3.1 Lästimmar per vecka

För att kunna möta attityden mot bakgrundsfaktorn antal lästimmar per vecka fick tonåringarna markera olika alternativ i en frågeställning, som tidigare i liknande form hade utnyttjats av Lindén med anknytning till IEA-data.

Eleverna fick besvara följande fråga:

Ungefär hur många timmar läste du för ditt nöjes skull förra veckan? Räkna inte serietidningar.	1 (___) Mindre än 1 timme	v 21
	2 (___) Mellan 1 och 2 timmar	
	3 (___) Mellan 2 och 3 timmar	
	4 (___) Mer än 3 timmar	

Mig veterligt har inte tidigare diskuterats frågan om det finns något samband mellan elevers individuella läsning av böcker och attityden till kristen tro. När jag i föreliggande undersökning granskar förhållandet framkommer att samband föreligger med AKT AKTIV, .14 ($p < .05$). I tabell 29 (tabellbilagan) redovisas erhållna värden.

Detta redovisade samband mellan antal lästimmar i veckan och AKT AKTIV föreligger ej om vi ser till regressionsanalysen, tabell 30, (8.4), där lästimmar per vecka inte finns med som prediktor på 5 %-nivån.

I LISREL-analysen däremot finns v 21, lästimmar per vecka med som en signifikant förklarande variabel för aktivitetskomponenten. Se 8.5.

8.3.2 De formella operationernas stadium

När vi talar om de formella operationernas stadium utifrån Piagets indelning gäller det förståelse på kognitiv nivå. Undersökningar i detta sammanhang har tidigare gjorts av flera forskare (bl a Bergling, 1974). För att kartlägga förskspersonernas intellektuella mognadsgrad utifrån Piagets indelning utnyttjade jag dels Elkind's metod att ställa frågor, som gällde förståelsen av ordspråk och dels den lanserade tekniken med s k verbal serieordning. Elkind (1978, 159 ff) menar, att fördelen med ordspråk är, att de hos barnen väcker intresse. Dessutom kan barnens svar vara kvalitativt rika på olika utvecklingsnivåer. Ordspråk innehåller bilder och metaforer. Sådana brukar barn inte kunna förstå förrän de är framme vid de formella operationernas stadium. Då det gäller verbal serieordning menar Elkind ska den visa, om ett barn är på väg in i formella operationernas stadium. Eftersom ordspråk och verbal serieordning var en framkomlig väg att mäta elevens förhållande till de formella operationernas stadium använde jag mig av denna i min undersökning.

Vad beträffar ordspråk använde jag följande uppgift:

Förklara med egna ord dessa ordspråk:

v 18

- a) Bränt barn skyr elden.....
- b) Allt är inte guld som glimmar.....

Högstadiееleverna svarade med s k öppna svar.

Vad beträffar verbal serieordning gavs följande uppgift:

Ett litet problem att lösa:

v 19

Mays är en bättre spelare än Mantle och Mantle är en bättre spelare än Moskovitz. Vem är den bästa spelaren av dessa tre?
Svar.....

Samtliga elevers öppna svar granskades. Detta innebar ett omfattande arbete. I de fall eleverna hade tolkat ordspråket rent konkret, t ex förklarade ordspråket *Bränt barn skyr elden* med ungefärligen detta, *att om ett barn bränner sig på en eld, blir det rädd för eld*, kodades svaret felaktigt. Svarade däremot eleven i mera abstrakt form ungefärligen så, *att om en person någon gång har råkat illa ut i ett visst sammanhang, blir personen försiktigare, om samma si-*

tuation dyker upp på nytt. Tolkningen av ordspråket hade alltså i det senare fallet en mera öppen abstrakt karaktär. Ett sådant svar godkändes. Samma bedömningsgrund gällde för båda ordspråken.

För att nå största möjliga reliabilitet vid bedömningen kontrollerade jag och de 11 lärarkandidaterna (jfr 7.7.2) varandras rättningar.

Granskningen av svaren gällande verbal serieordning var betydligt lättare eftersom inga alternativ fanns vid sidan av rätt eller fel.

Svaren kodades så:

- v 18
- 0 = obesvarat, oklart, vet ej
 - 1 = båda ordspråken helt rätt, dvs både a och b
 - 2 = ett ordspråk rätt — ett fel
 - 3 = båda fel

- v 19
- 0 = obesvarat, oklart, vet ej
 - 1 = helt rätt
 - 2 = helt fel

Vid granskningen av hela materialet, inklusive Åbo, visade det sig, att resultatet vad beträffar variabel 18 gav ett differentierat utslag under det att variabel 19 i mycket ringa grad diskriminerade:

Variabel 18	obesvarat	15 %
	båda rätt	36 %
	ett rätt	31 %
	båda fel	18 %
		100 %

Variabel 19	obesvarat	4 %
	helt rätt	90 %
	helt fel	6 %
		100 %

Studerar vi materialet finner vi, att om jag använder mig av mätmetoden med ordspråk är det endast 36 % av eleverna, som har uppnått en hög nivå i de formella operationernas stadium. Använder jag mig av verbal serieordning har 90 % klarat uppgiften, dvs de är på väg in i de formella operationernas stadium.

Eftersom jag fann resultatet högst märkligt på grund av att endast drygt en tredjedel av försökspersonerna nått en hög mognadsnivå i de formella opera-

tionernas stadium, gjorde jag en *kontrollundersökning*. I denna deltog 506 elever. Kontrollundersökningen skedde på orter, vilka ej på något sätt var relaterade till min tidigare definition av ortkontext. De valdes slumpmässigt efter möjligheterna att få kontakt med klasserna. Berörda orter var: Delsbo, Karlskoga, Knivsta, Köping, Mora, Märsta, Sala, Skutskär, Sollentuna, Täby, Upplands-Bro, Uppsala, Örebro, Östersund. Granskningen utfördes även i kontrollundersökningen av mig och lärarkandidater.

Elevernas svar i dessa skolor kodades på samma sätt som tidigare gjorts för variabel 18 och 19. Det visade sig då att endast 31 % av eleverna besvarat båda ordspråken rätt, dvs enligt mitt sätt att mäta, och nått en hög nivå i de formella operationernas stadium. I likhet med min huvudundersökning visade det sig att variabel 19, verbal serieordning, inte heller i kontrollundersökningen diskriminerade i någon större utsträckning. Nästan samtliga elever visade sig vara framme vid de formella operationernas stadium.

Eftersom variabel 19 både i huvudundersökningen och i kontrollundersökningen ej diskriminerade uteslöt jag därför verbal serieordning i min analys.

Även om mitt sätt att mäta nivåer i de formella operationernas stadium genom ordspråksmetoden (föreslagen av Elkind) kan diskuteras, beslöt jag mig för att använda densamma. I synnerhet som min kontrollundersökning i stort visade samma tendens som huvudundersökningen.

Analysen visade att det inte finns något säkerställt samband mellan olika nivåer i de formella operationernas stadium, variabel 18, och attityden till kristen tro enligt de tre INDEXEN:

INDEX I AKT PRESENS	$\chi^2 = 11.3$	p = ns	tau C = —.09	p = ns
INDEX II AKT AKTIV	$\chi^2 = 11.3$	p = ns	tau C = —.05	p = ns
INDEX III AKT FUTURUM	$\chi^2 = 9.5$	p = ns	tau C = —.05	p = ns

Utifrån föreliggande undersöknings mätmetod och resultat tycks det som om olika nivåer i de formella operationernas stadium inte styrker något samband med attityden enligt INDEXEN. Detta tyder på att religiös attityd så som jag mäter den på mina utvalda orter inte på ett signifikant sätt är förbunden med intellektuell nivå. Detta kan relateras till James (1956, 247 ff) som säger, att religion är en känsla av ett större/vidare liv än den här världen med små intressen, inte en känsla som har att göra med intellektet utan med upplevelse av en ideal makt (Ideal Power). Se även kapitel 9, De formella operationernas stadium.

8.3.3 Kön

Det är nästan ett axiom, att kvinnor/flickor är mera positiva till religion än män/pojkar. Av min teoretiska referensram under 5.3.3 framgår detta med all tydlighet. Tidigare undersökningar gällande ungdom har också påvisat detta (Alston, Argyle & Beit-Hallahmi, Back & Bourque, Ekman, Grönblom & Sandholm, Holm, Hörberg, Marklund och Vikström. Jfr 6:C).

Även vad beträffar föreliggande undersökning visade det sig, att flickornas attityd var mer positiv än pojkarnas. Tidigare teorier och forskningsresultat verifieras alltså.

Jämför vi med tidigare undersökningar gällande ungdom får teorin om ett generellt större feminint intresse och aktivitet klart stöd från exempelvis Fredrikson (1972, 19) och Grönblom & Sandholm (1971, 70, 76).

Sammanfattning gällande individualpsykologisk kontext

Sammanfattningsvis kan vi utifrån erhållna mätvärden gällande INDEX I AKT PRESENS, INDEX II AKT AKTIV och INDEX III AKT FUTURUM vad beträffar attityd och individualpsykologisk kontext finna:

Vad beträffar frågan om antal lästimmar har något samband med attityden enligt INDEXEN finner vi av föreliggande undersökning, att ett samband föreligger enligt bivariat analys mellan AKT AKTIV och antalet lästimmar. Regressionsanalysen redovisar ej samband, men LISREL-analysen tar med v 21, lästimmar per vecka, som en signifikant förklarande variabel för aktivitetskomponenten.

Tidigare undersökningar av bl a Piaget och Bergling har visat, att den intellektuella mognadsutvecklingen har avgörande betydelse för individens förmåga att uppleva abstrakt stoff. Klingberg menar också, att det abstrakta tänkandet har betydelse för religiös upplevelse över huvud taget. Munkgards resultat pekar i samma riktning. Han menar, att de elever som bäst förstår den kristna läran kommer från religiöst präglad miljö och samtidigt har nått längst i den intellektuella utvecklingen. Jfr 6:C. De omfattande resultaten, som UMRe-projektet³⁶ redovisar, säger att det är svårt att ange entydigt samband mellan elevernas kognitiva förmåga och deras förmåga att tillägna sig religiöst stoff, i vilket också ingår attityd.

När i föreliggande undersökning de formella operationernas stadium granskas med hjälp av ordspråk, är det påfallande att se, att inga samband föreligger mellan formella operationer och attityden enligt INDEXEN. Detta tyder på att attityden till kristen tro tydligen inte är beroende av den intellektuella mognaden. Vi har all anledning att anta, att det är andra skikt i person-

ligheten som berörs än de rent intellektuella. I sammanhanget kan noteras Goldmans påstående, att det kognitiva inte är avgörande utan att all religiös kunskap vilar på emotionella faktorer. Både Goldman och Grønbaek menar, att barn upplever och förstår känslomässigt mer än man tror och påpekar också, att den känslomässiga upplevelsen är betydelsefull i alla religiösa sammanhang. Källstad menar att känslan är ett till intellektet komplementärt element och att erfarenheter av emotionell natur alltid har stor betydelse inom religionens värld. Clark och Holm betonar också den emotionella sidan. Jfr 6, Emotionell faktor.

Vad beträffar könsvariabeln visar föreliggande undersökning att flickorna är mera positiva än pojkar.

Föreliggande undersökning visar alltså vad beträffar individualpsykologisk kontext:

- * Som ett mycket viktigt resultat ser jag, att attityden till människors uttryck för kristen tro, den egna kristna aktiviteten och tron på kristen tros framtid i vårt land **inte är beroende** av den intellektuella mognaden.
- * Det finns en tendens till att högstadieelever, som läser fler timmar i veckan också utövar mer kristen aktivitet.
- * Axiomet att flickor är mera positiva till religion än vad pojkarna är, bekräftas.

8.4 Bakgrundsfaktorernas relativa betydelse

Tidigare har vi studerat de olika bakgrundsfaktorernas betydelse var för sig. Av intresse är nu att ställa bakgrundsfaktorerna i relation till varandra, att se spelet dem emellan och få ett mått på deras relativa betydelse. För att nå denna information använder vi oss av multipel regressionsanalys.

Ett viktigt skäl till varför vi gör denna analys är den eventuella samvariationen mellan de oberoende variablerna. Om det föreligger någon samvariation dem emellan är det svårt att veta vilken av de oberoende variablerna det är, som har den reella betydelsen för attityden till kristen tro. Detta problem elimineras genom regressionsanalysen, som för varje ingående variabel kontrollerar effekten av eventuell samvariation med andra variabler.

I sådan analys blir det också möjligt att mer detaljerat studera ortkontextens betydelse genom att använda ortstillhörigheten som *s k dummy*-variabel.

Tabell 30

Bakgrundsfaktorernas relativa förklaringsvärde för de tre INDEXEN: Standardiserade regressionskoefficienter för signifikanta ($p < .05$) bakgrundsfaktorer

INDEX	Orterna sammanslagna	
AKT PRESENS	v14	-.24
	v15	-.17
	Krh	.14
	v12A	-.11
	O2	-.10
	Förklarad varians	.21
AKT AKTIV	Krh	.41
	v14	-.29
	v 3	.14
	O3	-.11
	v12A	-.08
	Förklarad varians	.40
AKT FUTURUM	Krh	.34
	v14	-.21
	v12A	-.17
	v15	-.12
	O5	-.12
	Förklarad varians	.29

Anm __ under siffra (ex .17) innebär att siffervärdet har höjts.

O2 = Tunaberg

O3 = Leksand

O5 = Tranås

v 3 = Könstillhörighet

Krh = Kristen hemmiljö

v12A = Tätort/(stad) eller landsbygd

v14 = Deltagande i kyrkans barnverksamhet

v15 = Konfirmandundervisning eller liknande

Positivt och negativt värde hos regressionskoefficienten beror på hur värdena är vända i oberoende och beroende variabler.

I regressionsanalysen har jag använt samtliga oberoende variabler under Psykosocial och Individualpsykologisk kontext, redovisade i kapitel 3. Vidare de beroende variablerna INDEX I AKT PRESENS, INDEX II AKT AKTIV och INDEX III AKT FUTURUM.

Vid studiet av tabell 30 finner vi, hur svårt det är att etablera ett entydigt och starkt samband mellan bakgrundsfaktorerna och attityden. Andelen förklarad varians för INDEX I AKT PRESENS är 21 %, för INDEX II AKT AKTIV 40 % och för INDEX III AKT FUTURUM 29 %.

En låg andel förklarad varians för ett speciellt INDEX kan innebära, att det har sämre validitet än övriga ingående INDEX eller att INDEXET inte förutsågs av de oberoende variabler som redovisas, utan av andra, som inte finns med. Mätfel kan finnas i de variabler, som redovisats som prediktorer, men även i de beroende variabler, så som de har mätts. De ingående variablerna kan således ha låg reliabilitet. Den tidigare diskussionen av denna fråga gav dock vid handen att denna möjlighet inte är särskilt sannolik.

Det är också viktigt att framhålla, att det är inget som säger, att andra variabler är viktigare än de, som vi har använt oss av. Att förklara all variation är naturligtvis en praktisk omöjlighet.

Jag kommer nu att diskutera de olika oberoende variabler som uppvisar signifikanta samband med de tre INDEXEN. Eftersom det är av särskilt intresse ger jag också några kommentarer till variabel 18, de formella operationernas stadium, trots att denna variabel ej finns med som prediktor på 5 %-nivån vid INDEXEN. Sist gör jag en sammanfattning av resultaten utifrån tabell 30.

Variabel 15, deltagande i konfirmandundervisning och liknande

Av speciellt intresse är, att variabel 15, deltagande i konfirmandundervisning eller liknande, inte har något säkerställt samband med attityden enligt INDEX II AKT AKTIV. Deltagande i konfirmandundervisning påverkar tydligen inte i någon högre grad ungdomarnas egen kristna aktivitet, trots att det i målet för Svenska kyrkans konfirmandarbete står, att detta ska hjälpa konfirmanderna att nå fram till kristen tro och kristet liv (Bentzer 1978, 11). Detta förhållande kommer att närmare diskuteras i kapitel 9.

För kontrollens skull granskade jag även konfirmandundervisningens betydelse, då orterna studerades var för sig. Det visade sig då, att deltagande i konfirmandundervisning och liknande inte på någon ort hade något signifikant samband med attityden enligt AKT AKTIV. Detta är något som förtjä-

nar särskild uppmärksamhet. Man kan här rent av tala om ett uppseendeväckande faktum, inte från religionspsykologisk synpunkt utan för dem som är verksamma i kyrkan.

Variabel 14, deltagande i kyrkans barnverksamhet

Variabel 14, deltagande i kyrkans barnverksamhet, visar signifikant samband med attityden enligt alla tre INDEXEN. Av tidigare bivariat analys, tabellerna 21, 22 och 23, framgick också att positivt samband förelåg. Samstämmighet föreligger alltså mellan båda analysformerna.

Jämför vi variabel 14 med övriga oberoende variabler i tabell 30 finner vi, att deltagande i kyrkans barnverksamhet tillsammans med kristen hemmiljö, Krh, och variabel 15, deltagande i konfirmandundervisning visar de högsta sambanden med attityden enligt INDEXEN. Ett undantag utgörs dock av variabel 15 och INDEX II AKT AKTIV, där inga samband föreligger. I detta senare sammanhang vill jag för ytterligare kommentar hänvisa till LISREL-analysen, 8.5.

Krh, kristen hemmiljö

Regressionskoefficienten för Krh, kristen hemmiljö vid AKT AKTIV visar värdet .41, som väsentligt skiljer sig från övriga värden vid INDEXET. I vår bivariata analys förelåg också starka samband mellan Krh och AKT AKTIV, tabell 19. Förhållandet är detsamma också vid jämförelse mellan tabell 20 och tabell 30, AKT FUTURUM.

I tabell 30 AKT PRESENS visar Krh lägre värde än v 14 och v 15. Förklaringen till detta kan kanske vara, att i kyrkans barnverksamhet och i deltagandet i konfirmandundervisningen har ungdomarna på ett konkret sätt kommit i kontakt med BÖN, DOP, BUD, TROSB och NATTV, som de visas i TV-scenerna och att denna erfarenhet har påverkat attityden.

Innan vi går över till att kommentera övriga prediktorer i tabell 30, kan vi uppmärksamma, att det finns skillnad i samband mellan å ena sidan Krh och å andra sidan v 15 och v 14 visavi attityden enligt AKT FUTURUM. Detta kan tala för att de oberoende variablerna v 15 och v 14 i stort har samma relativa betydelse under det att Krh har starkare, när det gäller sambandet med högstadieelevernas attityd till kristen tros framtid i vårt land.

Variabel 12A, tätort/(stad) — landsbygd

För samtliga INDEX gäller, enligt tabell 30, att det finns samband mellan boende i tätort/(stad) — landsbygd, variabel 12A, och attityd. Tidigare har i den bivariata analysen framkommit, att i skolor med elever från tätort/(stad) är högstadiееleverna mera positiva än i skolor, där flertalet elever kommer från omgivande landsbygd, jfr tabell 15 och 16, Tunaberg och Leksand. Regressionsanalysen, tabell 30, styrker de försiktiga antydningar, som jag har angivit tidigare.

Variabel 3, könstillhörighet

Vid INDEX II AKT AKTIV finner vi, hur samband föreligger med könsvariabeln v 3. Flickorna tycks vara mera kristet aktiva än pojkarna. Att inte variabeln könstillhörighet är representerad bland de signifikanta oberoende variablerna i AKT PRESENS och AKT FUTURUM kan tyda på att det finns en lika stor beredskap hos flickor och pojkar, när det gäller attityden till människors uttryck för kristen tro liksom attityden till kristen tros framtid i vårt land. Detta förhållande kan i viss mån anses överraskande eftersom man enligt axiomet, att flickor är mera positiva än pojkar, även i förhållandet enligt AKT PRESENS och AKT FUTURUM kunde ha väntat sig större positiv attityd från flickorna (jfr 5.3.3).

Ortsvariabel 02, 03 och 05

I den bivariata analysen gällande INDEXEN redovisad i tabell 15, 16 och 17 är det tre orter som visar lägre värden än övriga, nämligen Leksand, Tunaberg och Tranås. Bland de standardiserade regressionskoefficienterna för signifikanta bakgrundsfaktorer i regressionsanalysen, tabell 30 framträder också Leksand, Tunaberg och Tranås. Vi finner alltså samstämmighet mellan de båda analysformerna. Utifrån regressionsanalysen kan sägas, att denna styrker tidigare antaganden om skillnader på grund av ortkontext, vilket också framgår av tabell 14. Vi bör dock uppmärksamma att regressionskoefficienterna för ortkontexterna 02, 03 och 05 inte framträder vid samtliga INDEX.

De formella operationernas stadium

Tidigare har det visat sig, att de formella operationernas stadium, så som jag har mätt detta förhållande, saknar samband med attityden enligt INDEXEN, 8.3.2. Inte heller i tabell 30 finns variabel 18, de formella operationernas stadium, med. Vi har alltså all anledning att än en gång anta, att det abstrakta tänkandet saknar betydelse för attityden till kristen tro. Det är tydligen andra skikt i personligheten, som berörs. I kapitel 9 återkommer jag till de formella operationernas stadium.

Föreliggande undersökning visar alltså utifrån regressionsanalysen gällande INDEXEN:

- * På det hela taget styrker tabell 30 resultaten från de tidigare analyserna. Farhågan som jag tidigare anförde, att det skulle finnas samvariation mellan de oberoende variablerna vilken skulle kunna förklara de tidigare resultaten, kan därmed avföras.
- * Tre av variablerna är mera betydelsefulla än övriga, kristen hemmiljö, deltagande i kyrkans barnverksamhet och konfirmandundervisning, (dock med undantag för sambandet deltagande i konfirmandundervisning och AKT AKTIV). Detta var helt väntat och det visar på den religiösa (primära och sekundära) socialisationens stora betydelse.
- * Helt oväntat visar det sig att i skolor med elever i huvudsak från tätorten är eleverna mera positiva än i skolor med övervägande elever från landsbygden. Tydligt är det så, att den traditionella uppfattningen, också visad genom tidigare studier gällande landsbygdsbarns attityd till kristen tro kan ifrågasättas.
- * Regressionsanalysen styrker tidigare bivariat analys, när det gäller avsaknad av samband mellan föräldrarnas yrke, boendeform och de formella operationernas stadium visavi attityden enligt INDEXEN.
- * Något samband mellan språkkod i hemmet och attityden föreligger ej. Den bivariata analysen, som påtalar svagt samband med AKT PRESENS, revideras av regressionsanalysen.
- * Lästimmar per vecka visar enligt regressionsanalysen inga samband enligt INDEXEN. Men LISREL-analysen markerar däremot lästimmar per vecka som en signifikant förklarande variabel för aktivitetskomponenten. Se 9.5.

8.5 Ett modifierat attitydbegrepp

I de föregående analyserna har jag som beroende variabler var för sig studerat tre INDEX I-III. Resultaten visade sig vara såväl indexspecifika som generella för samtliga tre INDEX. Dessa relationer mellan INDEXEN har jag utförligt kommenterat ovan. Men förhållandet mellan INDEXEN kan också studeras utifrån ett annat perspektiv, som utgår ifrån ett differentierat attitydbegrepp.

I min definition av *attityd* valde jag, att utgå från Allports klassiska attitydbegrepp (Se kapitel 2). Attityden betraktas av honom som "mental and neural state of readiness", som utövar en "directive or dynamic influence" på individens reaktioner. Den diskussion Allport för, visar att sådan attityd kan vara av de mest skilda slag. Allports attitydbegrepp är flerdimensionellt och innehåller olika komponenter som exempelvis värderingar, trosföreställningar, kognitioner och handlingsberedskap. Det är mot den bakgrunden, som jag har kunnat betrakta vart och ett av INDEXEN som en attityd. Även om INDEX I AKT PRESENS framför allt gäller värdering av människors uttryck för kristen tro, INDEX II AKT AKTIV en kombination av aktuella handlingsaspekter och aktuella kognitioner och INDEX III AKT FUTURUM självskattad framtida handlingsberedskap, kan vart och ett av de tre INDEXEN utifrån Allports breda attitydbegrepp sägas gälla just *attityd till kristen tro*.

Allports definition växte fram som ett försök att sammanfatta den samtida attitydforskningen, som förvisso var omfattande. Allports definition var därför egentligen ett försök att komma tillrätta med en situation, där attitydbegreppet användes på en rad skilda sätt.

I dag är situationen minst lika svåröverskådlig, som då Allport gav sin definition. Många attitydbegrepp används. I en nyutkommen sociologisk avhandling om attityden försvarsviljan konstateras följande:

"Men trots att forskningen om attityder har pågått så lång tid och otaliga böcker och artiklar har publicerats under årens lopp, råder det fortfarande stor oenighet om vad en attityd är, hur den formas och förändras och vilken roll den spelar... för en individs beteende."
(Elsässer 1987, 52)

Även om situationen gällande attitydforskningen är svåröverskådlig syns det som om attitydforskningen vill spalta upp Allports vida attitydbegrepp till olika komponenter, vilka i sin tur kan tänkas stå i ett intrikat beroendeförhållande till varandra. Problemet gäller, vilka komponenter man bör räkna med, vilka av dessa komponenter som definitionsmässigt bör betraktas som attitydkomponenter och vilka relationer man bör anta finns mellan dessa olika komponenter. (För en översikt av olika synsätt i dessa frågor, se exempelvis McGuire 1985, 233—346).

När det gäller föreliggande avhandling kan man därför också utifrån vad

som sagts ovan betrakta INDEXEN som uttryck för tre inbördes relaterade attitydkomponenter. I föregående analyser har jag betraktat INDEXEN som tre artskilda och orelaterade mått på *attityd till kristen tro*. Analyserna genomfördes för att jag skulle få en uppfattning om hur var och en av de tre attityderna var beroende av de tre kontexterna. Dessa tidigare analyser kan motiveras på två sätt. Analyserna har för det första ett rent religionsvetenskapligt intresse. Värdering/attityd till människors uttryck för kristen tro, kristen aktivitet respektive en futuralt inriktad religiös handlingsberedskap har ett religionspsykologiskt, undervisningsmässigt och kyrkligt intresse oberoende av om man betraktar dem som attityder eller inte. Därutöver kan sådana analyser också för det andra betraktas som en förutsättning för de attitydmodeller, som jag kommer att diskutera nedan. Syftet med de tidigare utförda regressionsanalyserna kan också sägas vara att erhålla nödvändig kunskap för att bygga upp attitydmodellerna nedan.

I fortsättningen betraktar jag alltså INDEXEN som inbördes relaterade. Det synsättet kan sägas vara mer kongruent med modern attitydforskning.

En indikator på att INDEXEN är relaterade till varandra framgår av korrelationskoefficienterna för samvariationen dem emellan:

1) mellan AKT PRESENS och AKT AKTIV	.53 $p < .05$
2) mellan AKT PRESENS och AKT FUTURUM	.63 $p < .05$
3) mellan AKT AKTIV och AKT FUTURUM	.63 $p < .05$

Det föreligger alltså en avsevärd samvariation mellan INDEXEN. Den samvariationen kan följande vara en förklaring till de tidigare resultaten, att INDEXEN syntes förhålla sig på ett delvis likartat sätt till de tre kontexterna. Men bortsett från detta förhållande kan man säga, att de anförda korrelationskoefficienterna styrker antagandet, att INDEXEN kan betraktas som inbördes relaterade och att de därför bör analyseras med hänsynstagande till detta. Den intressanta och svåra frågan gäller emellertid *på vilket sätt* INDEXEN teoretiskt bör relateras till varandra.

Svaret på den frågan har bl a att göra med två övergripande perspektiv. Ett som gäller attitydbegreppets omfång och ett som gäller huruvida handlingskomponenten ska betraktas som beroende eller oberoende i förhållande till exempelvis värderingskomponenten. När det gäller frågan om attitydbegreppets omfång finns det en inriktning som reserverar attitydbegreppet för enbart den värderande komponenten, dvs i mitt fall snarast INDEX I AKT PRESENS. En annan inriktning inkluderar även andra komponenter som exempelvis den kognitiva och handlingsmässiga komponenten inom attitydbegreppet. Denna rent definitoriska fråga är jag här mindre intresserad av. För att få en terminologisk symmetri med mina föregående diskussioner ansluter jag mig utan närmare motivering till det sistnämnda synsättet.

Hur är då de olika komponenterna relaterade till varandra oberoende av om man vill betrakta samtliga komponenter som *attityder* eller ej. När det gäller relationen mellan attityder och beteenden finns det åtminstone två synsätt, som skiljer sig radikalt från varandra. Ett perspektiv är, att man betraktar beteendekomponenten som beroende av övriga komponenter. Individen handlar på ett bestämt sätt därför att den har vissa *värderingar* och vissa *kognitiva* föreställningar. Det motsatta perspektivet är, att individen omfattar vissa kognitiva föreställningar och värderingar som följd av vissa *handlingar* (Manis 1985, 50 ff).

Eftersom mina data är s k tvärsnittsdata kan jag inte göra någon empirisk prövning av perspektiven. I de strukturmodeller, som jag presenterar nedan, väljer jag därför att ansluta mig till det första perspektivet.

En mycket preliminär analys av detta perspektiv visas av tabell 31, som redovisar signifikanta standardiserade regressionskoefficienter från multipel stegvis regressionsanalys med INDEX II AKT AKTIV som beroende variabel. Utöver de övriga INDEXEN bygger analysen på samma oberoende variabler som föregående regressionsanalyser.

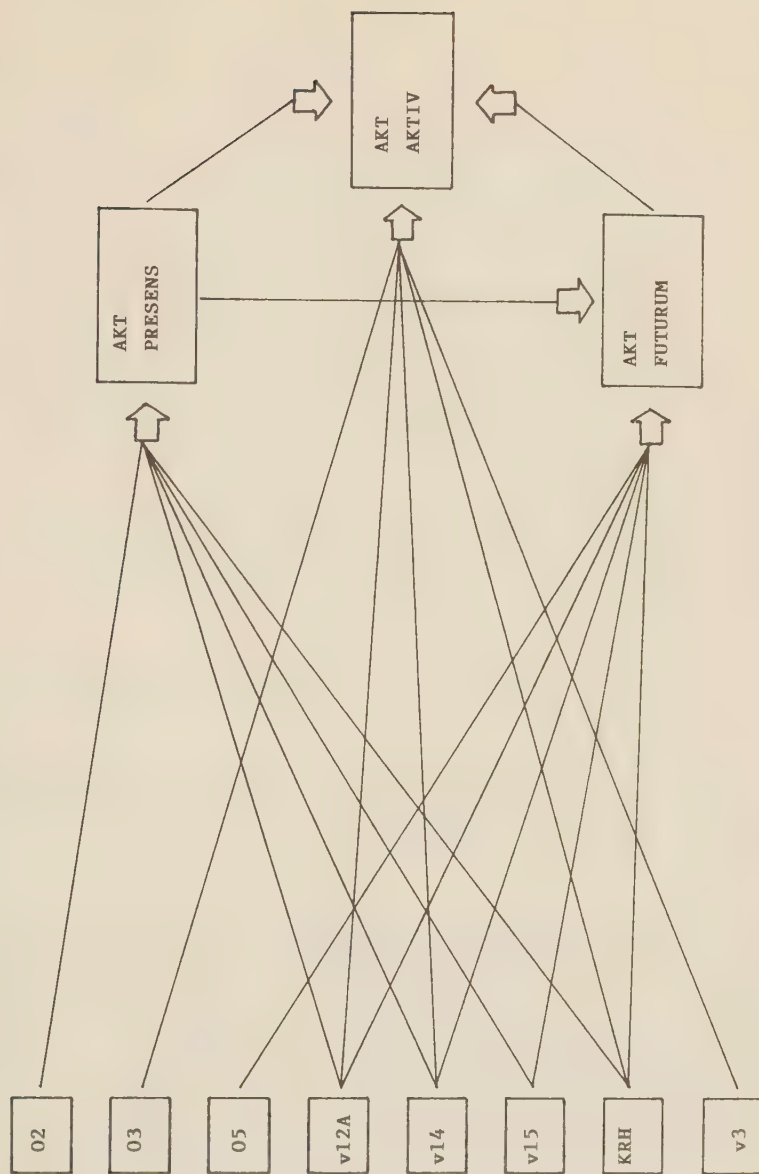
Tabell 31 Standardiserade regressionskoefficienter med AKT AKTIV som beroende variabler ($p < .05$)

INDEX

AKT AKTIV	futurum	.33
	Krh	.25
	presens	.19
	v14	— .16
	03	— .13
	v 3	.11
	Förklarad varians	.56

Jämför vi andelen förklarad varians enligt tabell 30 med tabell 31 blir den förklarade variansen avsevärt högre, när vi utöver de tidigare oberoende variablerna också använder AKT PRESENS och AKT FUTURUM som oberoende variabler för AKT AKTIV. Respektive INDEX har m a o en stor förklaringsförmåga. Men vid sidan av att andelen förklarad varians ökar så märkbart bör man också notera, att tidigare prediktorer kvarstår som signifikanta. Detta innebär t ex att ortkontexten och den psykosociala kontexten har betydelse oberoende av de övriga attitydkomponenterna. Dessa har alltså inte en så allt överskuggande eller total betydelse, som man i förstone skulle vilja anta.

Resultaten ovan utgår från enkla lineära regressionsekvationer. Detta inne-

bär att var och en av de oberoende variablerna antas utöva sin påverkan på den beroende variabeln utan någon indirekt påverkan via de övriga variablerna. Men detta antagande är med största sannolikhet mycket förenklat. Man bör i stället anta, att det finns ett betydligt mer komplicerat samspel mellan de ingående variablerna.

Går man ut ifrån denna diskussion och utifrån de resultat, som hittills har redovisats i denna avhandling, kan man därför formulera en alternativ strukturmodell för högstadieelevernas attityd till kristen tro. Se ordbild 6.

Modellen antar således i enlighet med diskussionen ovan, att INDEX II AKT AKTIV är beroende av de båda övriga INDEXEN. Dessutom antas att handlingsberedskapen, INDEX III AKT FUTURUM, är beroende av den värderande komponenten INDEX I AKT PRESENS. I övrigt kan modellen legitimeras med hänvisning till tidigare diskussion och resultat av regressionsanalyserna enligt tabell 30. Slutligen bör noteras att samtliga i modellen ingående oberoende variabler, dvs 02 — v3 betraktas som exogena. Detta sistnämnda antagande är sannolikt mycket förenklat. Vissa av de oberoende variablerna, exempelvis v 14 och v 15 skulle också kunna betraktas som endogena och mellanliggande.

Modellen kan provas genom s k LISREL-analys. LISREL — Linear Structural Relationships — är en multivariat analysteknik (se exempelvis Jöreskog & Sörbom 1984). Analysmetoden är komplicerad. Den arbetar med två olika huvudbeståndsdelar, nämligen

- a) en strukturmodell för relationen mellan latent, förklarande, och beroende variabler samt
- b) en mätmodell som anger relationen mellan manifesta och latent variabler, dvs en modell som anger på vilket sätt olika observerade variabler ska relateras till de latent variablerna.

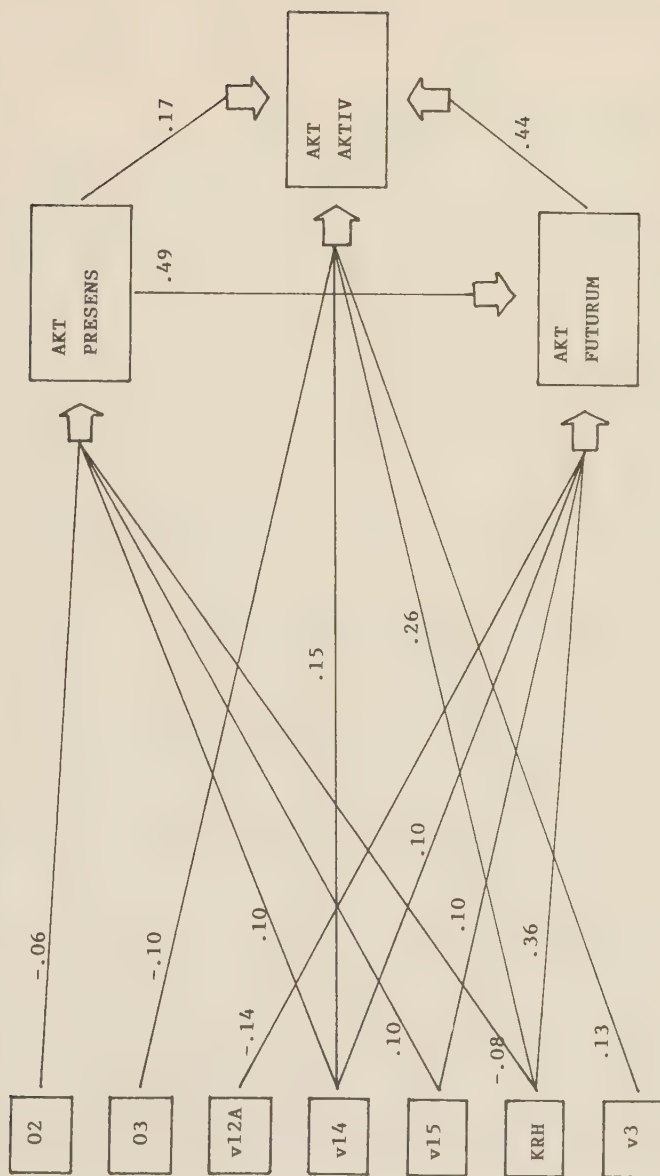
En LISREL-analys kan sägas vara en prövning av hur väl strukturmodellen på det sätt som mätmodellen anger, förhåller sig till datamaterialet. LISREL-analysen estimerar även storleken på de parametrar, som ingår i modellen.

En LISREL-analys kan också genomföras om man enbart är intresserad av relationen mellan manifesta variabler som i strukturmodellen ovan (Jöreskog & Sörblom 1984 III.33—40).

Resultatet av LISREL-analysen av strukturmodellen framgår av ordbild 7. Resultaten har erhållits genom den s k Maximum Likely-metoden.

Den kritiska frågan i en LISREL-analys gäller, hur väl strukturmodellen och de faktiska observationerna stämmer överens. Problemet kan dels diskuteras från olika detaljgranskningar av skilda parametrar, dels diskuteras i termer av

RELATIONEN MELLAN BAKGRUNDSVARIABLER OCH INDEX I-III
RESULTAT AV LISRELANALYS

$\chi^2 = 7.25$
 $GFI = .99$
 $AGFI = .99$
 $RMR = .01$

9 df n s

modellens totalanpassning, "overall fit", till data (Jfr Jöreskog & Sörbom 1984, I. 36—42).

En första förutsättning för att strukturmodellens olika estimat ska vara meningsfulla är att modellen, dvs samtliga parametrar ska vara identifierade (jfr att strukturmodellen ovan innehåller "fixed elements"). Detta villkor är här uppfyllt genom att samtliga informationsmatriser är "positive definite" (Jöreskog & Sörblom 1984, I. 24).

En andra indikator på modellens anpassning är, att den inte innehåller några uppenbart orimliga parameterestimater som negativa varianser, korrelationskoefficienter som är större än 1.0 etc. Den analys som presenteras här, har inte resulterat i några sådana orimliga estimater. De s k t-värdena för de olika estimaten är också tillräckligt stora (större än 2).

Modellens totala anpassningsgrad kan studeras utifrån tre olika mått, nämligen GFI ("goodness of fit index"), AGFI ("adjusted goodness of fit"), RMR ("Root mean square residuals") samt tji-kvadrat. De värden som anges i ordbild 7 för dessa mått kan allmänt sägas tyda på att modellen har en god anpassning till data.

Det finns flera resultat av LISREL-analysen, som förtjänar uppmärksamhet. Först kan man se till relationen mellan de tre olika attitydskomponenterna. Även om relationen mellan dem är på förhand bestämd utifrån teoretiska överväganden (jfr ovan), visar resultaten ett tydligt samspel mellan de tre komponenterna. Man kan i detta sammanhang notera att aktivitetsnivån (AKT AKTIV) tycks vara mindre beroende av den värderande komponenten (AKT PRESENS) än av den som kan betraktas som uttryck för handlingsberedskapskomponenten (AKT FUTURUM). Den värderande komponenten tycks i stället ha större betydelse för handlingsberedskapskomponenten.

När det gäller betydelsen av de olika förklarade variablerna kan man först notera, att ortkontexten Tranås, 05, inte uppvisar någon säkerställd relation till någondera av de tre attitydskomponenterna. Här visar alltså LISREL-analysen ett annorlunda resultat än regressionsanalyserna, redovisade i tabell 30.

De båda övriga ortkontexterna, 02 och 03, syns ha skilda relationer till beroendevariablerna. Leksand uppvisar en negativ relation till aktivitetskomponenten medan Tunaberg har en negativ relation till värderingskomponenten och därmed en indirekt negativ relation till de båda övriga komponenterna. Landsbygdsmiljöns betydelse skulle man inte vara direkt relaterad till de mer ideologiska sidorna av det religiösa engagemanget. Tätortsgrad, v 12A, uppvisar endast en direkt relation till handlingsberedskapskomponenten, AKT FUTURUM.

Betraktar vi de olika indikatorerna på den primära och sekundära religiösa socialisationen visar som väntat Krh, kristen hemmiljö, den starkaste relationen till två av de tre attitydskomponenterna. Kanske är det mest förvånande

i detta sammanhang att Krh visar en svagt negativ direkt relation till den värderande komponenten. Det är svårt att ge någon rimlig tolkning till detta sistnämnda resultat. En mycket spekulativ tolkning skulle kanske kunna anknyta till den s k Guds-barn barn-problematiken (se exempelvis Holmberth 1980).

När det gäller deltagande i kyrkans barnverksamhet visar detta en säkerställd relation till alla tre attitydkomponenterna. Deltagande i konfirmandundervisning visar en direkt relation till den värderande komponenten och handlingsberedskapskomponenten. Det föreligger endast en indirekt relation till aktivitetskomponenten. Den tidigare diskussionen om att konfirmandundervisningen inte skulle ha någon som helst inverkan på aktivitetsnivån kan därför i någon mån modifieras.

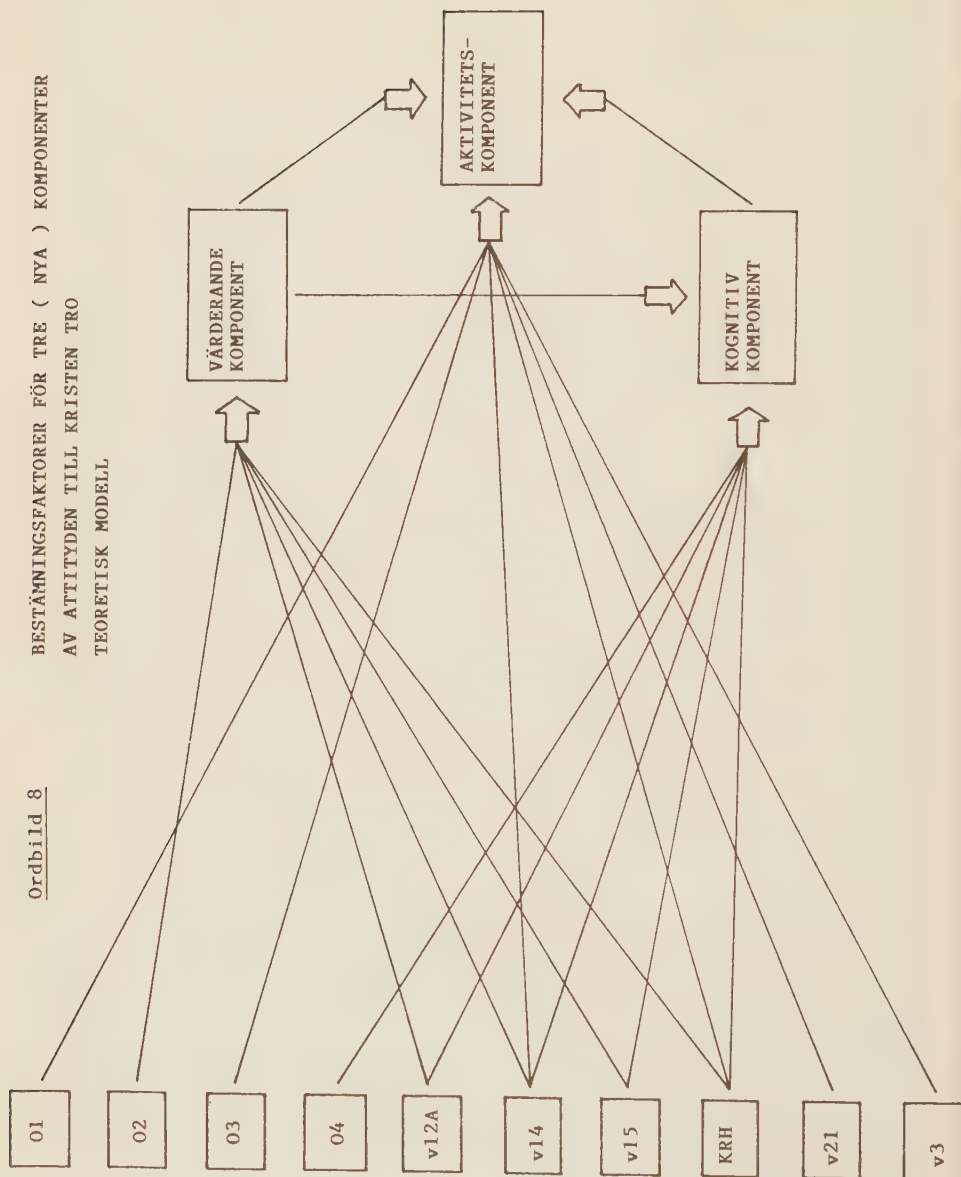
Den föreslagna modellen har visst stöd. Man bör emellertid notera, att de s k PSI-värdena för de tre beroende variablerna är höga. För handlingsberedskapskomponenten, INDEX III AKT FUTURUM, är PSI-värdet .73, för värderingskomponenten, INDEX I AKT PRESENS, .55 samt för aktivitetskomponenten, INDEX II AKT AKTIV, .48. Dessa PSI-värden kan sägas vara ett mått på hur stor del av variationen i de tre beroendevariablerna som inte förklaras av den föreslagna modellen. Inte minst ur den aspekten bör den föreslagna modellen framför allt betraktas som en möjlig utgångspunkt för fortsatt forskning. Det är heller inte särskilt svårt att peka på punkter, där sådan forskning skulle kunna innebära väsentliga framsteg i förhållande till föreliggande studie. Den klaraste punkten gäller kanske de variabler, som i modellen ovan har betraktats som exogena. Genom bättre instrument för ortkontext, den primära och sekundära religiösa socialisationen skulle man kunna konstruera en modell, där de två sistnämnda skulle kunna behandlas som latent, sinsemellan relaterade mellanliggande variabler. En sådan modell skulle kunna innebära ett reellt framsteg i den religionspsykologiska forskningen.

Den modell som har diskuterats ovan kan också diskuteras ur ett annat perspektiv, som gäller de tre attitydkomponenterna. Man kan anse att dessa skiljer sig alltför mycket från, vad man inom allmän attitydforskning betraktar som attitydkomponenter. I den mån det är möjligt att finna någon samstämmighet i denna fråga kan man säga, att man där ofta räknar med en värderande komponent, en kognitiv komponent och en aktivitetskomponent. Man kan därför anse, att högstadiecelevers attityd till kristen tro borde analyseras från en sådan utgångspunkt. Jag skall avslutningsvis diskutera denna fråga.

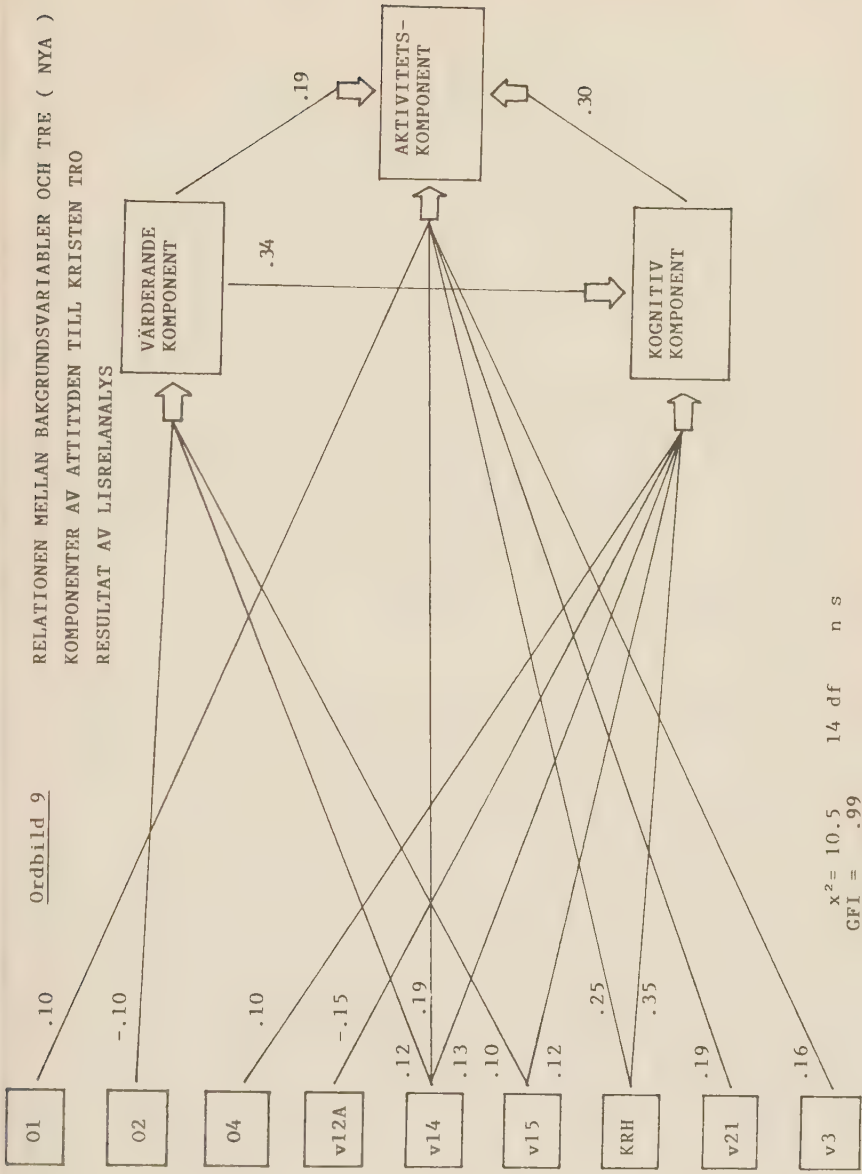
Det har tidigare framgått att INDEX II AKT AKTIV är uppbyggt av dels aktivitetsaspekter (bön och gudstjänstdeltagande) och dels kognitiva aspekter (TRO). Man kan således spalta upp AKT AKTIV till två nya del-index. På så sätt får man en renodlad aktivitetskomponent och en renodlad kognitiv.

Ordbild 8

BESTÄMNINGSFAKTORER FÖR TRE (NYA) KOMPONENTER
AV ATTITYDEN TILL KRISTEN TRO
TEORETISK MODELL

RELATIONEN MELLAN BAKGRUNDSVARIABLER OCH TRE (NYA)
 KOMPONENTER AV ATTITYDEN TILL KRISTEN TRO
 RESULTAT AV LISRELANALYS

$\chi^2 = 10.5$
 GFI = .99
 AGFI = .99
 RMR = .01

14 df n s

Tillsammans med INDEX I AKT PRESENS erhåller man därigenom en ny indexuppsättning med en värderande, en aktivitets- och en kognitiv komponent, dvs en uppsättning som är mer i linje med traditionell attitydforskning.

Utifrån den tidigare teoretiska diskussionen och utifrån olika regressionsanalyser, som inte presenteras här, kan man konstruera en strukturmodell för dessa tre nya attitydkomponenter. Modellen framgår av ordbild 8. Modellen är av samma slag som den tidigare, varför den inte behöver kommenteras ytterligare. Som en nyhet bör man också notera att ytterligare en aspekt av den individualpsykologiska kontexten har medtagits, nämligen antal lästimmar per vecka, v 21. Enligt regressionsanalyserna visar sig nämligen den variabeln ha en signifikant relation till aktivitetskomponenten.

Resultaten av LISREL-analysen visas av ordbild 9. Av samma skäl som vid den tidigare LISREL-analysen kan man säga, att modellen visar god anpassning till data.

När det gäller relationen mellan de tre attitydkomponenterna visar den värderande komponenten (AKT PRESENS) svagare relation till aktivitetskomponenten än till den kognitiva komponenten. Samma förhållande gällde vid föregående analys, ordbild 7. Om man ser till de förklarande variablerna kan man först notera, att den slutliga modellen har förändrats något i förhållande till den teoretiska. När det gäller ortkontexten har 03, Leksand, utgått. Vidare har den direkta relationen mellan variabeln K_{rh}, kristen hemmiljö och den värderande komponenten utgått. Anledningen är att ingendera relationen uppvisar signifikanta t-värden.

Deltagande i kyrkans barnverksamhet, v 14, respektive deltagande i konfirmandundervisning, v 15, visar likartade relationer till attitydkomponenterna som i föregående modell. Man kan lägga märke till att deltagande i konfirmandundervisningen visar en signifikant direkt relation till såväl den värderande som den kognitiva komponenten. I likhet med föregående modell finns endast en indirekt relation till aktivitetskomponenten. Detta resultat pekar på att den tidigare diskussionen om konfirmandundervisningens i stort sett försumbara betydelse för aktivitetsnivån till en del modifieras. Konfirmationsundervisningens betydelse för det kristna engagemanget kanske inte är fullt så obefintlig som tidigare diskussion antydde. Men samtidigt som man noterar detta får man inte glömma att såväl kyrkans barnverksamhet som föräldrarnas religiösa fostran har större betydelse för de tre attitydkomponenterna än konfirmandundervisningen. Om man ser till betydelsen av föräldrarnas kristna engagemang påminner resultaten om den tidigare modellen. Vid den nya modellen är relationen till den värderande komponenten inte signifikant. V3, konststillhörighet, visar ungefär samma relation till den nya aktivitetskomponenten som den tidigare.

I stort kan man därför säga, att det inte tycks ha någon större betydelse vil-

ken av de båda uppsättningarna av attitydkomponenter man använder sig av, när man ska studera de olika bakgrundsvariablernas inverkan. Den största skillnaden tycks vara att den individualpsykologiska variabeln lästimmor per vecka, v 21, tillkommer som en signifikant förklarande variabel för den nya aktivitetskomponenten respektive att variabeln tätortsgrad, v 12A, är relaterad till den nya kognitiva komponenten.

I övrigt kan man säga, att valet av attitydkomponenter inte har någon större betydelse, när man är intresserad av att studera de olika bakgrundsfaktorernas betydelse. I båda fallen är exempelvis kognitiv utvecklingsnivå, de formella operationernas stadium, en oväsentlig faktor. Att valet av attitydkomponenter inte har någon större betydelse framgår också av att de s k PSI-värdena visar sig vara ungefärligen lika stora i de båda attitydmodellerna. För INDEX III AKT FUTURUM är värdet .72, för INDEX II AKT AKTIV .54 samt för INDEX I AKT PRESENS är det .65. Båda uppsättningarna av attitydkomponenter förklaras m a o ungefär lika bra av de aktuella bakgrundsvariablerna.

Den tänkta invändningen om att de tre tidigare attitydkomponenterna skulle vara alltför specifika och därmed visa en mindre allmängiltig bild av bakgrundsfaktorernas betydelse kan därför avvisas.

DEL III

Kapitel 9

Sammanfattning och slutdiskussion

Den undersökning som jag har utfört, har avsett att studera högstadieelevers i Åk 9 attityd till kristen tro. Det är en empirisk undersökning gjord på fyra orter i Sverige, Uppsala, Leksand, Skellefteå, Tranås och i finländsk tätort, Åbo. Resultaten gällande Åbo redovisas i ett senare arbete. Elevernas attityd till kristen tro har bl a studerats genom att de har fått reagera på kristen tro i fem TV-sekvenser, som uttrycker BÖN, DOP, BUD, TROSBEKÄNNELSE och NATTVARD. Om den metodiska uppläggnen, se kapitel 7.

Problemställningen har varit:

Vilken attityd har högstadieelever i Åk 9 till människors uttryck för kristen tro, hur är den egna kristna aktiviteten, vilken attityd har eleverna till kristen tros framtid och på vilket sätt är dessa förhållanden betingade av ortkontext, psykosocial kontext och individualpsykologisk kontext?

Attityden studeras med hjälp av tre INDEX:

INDEX I AKT PRESENS: Högstadieelevernas attityd till människors uttryck för kristen tro

INDEX II AKT AKTIV: Högstadieelevernas egen aktivitet gällande kristen tro

INDEX III AKT FUTURUM: Högstadieelevernas attityd till kristen tros framtid

Analysen är gjord i fem steg, se ordbild 4.

De resultat som jag redovisar, gäller förhållandena i maj månad 1983. Det kan naturligtvis vara så, att attityden är olika över tid beroende av elevsammansättning och från klass till klass. Det är dock rimligt att anta, att framkomna resultat i stort sett gäller 1987 eftersom knappast några avgörande förändringar har skett beträffande de faktorer jag mäter.

Den sammanfattande redovisning, som nu följer disponerar jag enligt de tre huvudgrupperna gällande bakgrundsfaktorerna, nämligen ortkontext, psykosocial kontext och individualpsykologisk kontext.

Ortkontext (Se också 8.1)

Tidigare har jag i denna avhandling redogjort för aktuell skolas skolkod, 7.6, lärarens eventuella betydelse, 5.1; 8.1.1, och stipulerat *ortkontext* som

''orter med en omgivande kontext av allmän socio-kulturell-religiös miljö, dvs den ''anda'', som genomsyrar en ort eller bygd. När jag har valt ut olika orter räknar jag med *yttre påverkan från stormiljön*.'' (Kapitel 3).

När man arbetar med kontextuell analys måste man vara medveten om att variabler på olika nivåer påverkar. I mitt fall kan t ex en viss atmosfär i klassrummet, s k klassrumsklimat och viss typ av elever i klassen vara några variabler i dessa nivåer. Och vi måste också utgå från att dessa kan samverka. Ytterligare forskning inom området behövs. I föreliggande undersökning har jag som faktiskt mått använt skolklass, lokaliserad till en viss skola inom en viss ort (Hellevik, 1984, 39 ff, 287 ff).

När det gäller ortkontexten i den mening, som jag har studerat den, jfr kapitel 2 och 3, visar min undersökning i den bivariata analysen, att det föreligger skillnader mellan orterna gällande högstadiееlevernars i Åk 9 attityd till kristen tro. Regressionsanalysen gällande de tre INDEXEN visar också olikheter mellan orter och attityd, även om redovisade värden markerar, att det finns andra bakgrundsfaktorer med större samband. Se tabellerna 14, 15—17 (tabellbilagan) och 30.

Det är förvånande att trots sekulariseringen finna så hög positiv attityd till kristen tro. Värdena är höga även i miljö, där de förväntas vara låga, nämligen i större tätort. Medelvärdet för samtliga orter gällande positivt attitydvärde är 77 %. Det lägsta värdet har Tunaberg, 71 % och det högsta Skellefteå 87 %. Dessa siffror kan tolkas som en stor öppenhet från ungdomarnas sida för en kristen trostolkning. För kyrkorna borde detta förhållande vara synnerligen uppmuntrande och något att ta vara på.

Angående skillnaderna i attityden till kristen tro, mellan lågkyrklig väckelsebygd, Skellefteå, och frikyrklig bygd, Tranås, är mitt sätt att göra en jämförelse helt oprövat och därför av intresse. Här har jag bl a kunnat notera, att den frikyrkliga bygden uppvisar samma positiva attitydvärde som en av skolorna i större sekulär tätort, Tiunda. Men den lågkyrkliga väckelsebygdens positiva attitydvärde ligger betydligt högre.

För att finna förklaringsmodeller till skillnaderna mellan Skellefteå och Tranås krävs givetvis närmare granskning. Ett antagande, utan att det kan beläggas kan kanske vara, att frikyrklighetens struktur i form av föreningsbetsamhet inte förmår att få samma förankring bland övriga människor, som den lågkyrkliga väckelsefromheten får genom närheten till folkkyrkan.

Vid jämförelse mellan skola i större tätort, Tiunda, och skola i tätortsområde, där elever från landsorten utgör flertalet, Tunaberg i Uppsala och Lek-

sand visar föreliggande undersökning, att det finns skillnad avseende attityden till kristen tro. I skolor där landsbygds elever utgör merparten, är attityden mindre positiv än i den andra typen av skola. Det resultatet var inte väntat. Ser vi på ortkontexten utifrån tidigare forskning i förhållandet stad—landsbygd överensstämmer föreliggande undersöknings resultat inte med undersökningar som dels säger, att landsbygds elever är mera positiva än barn från stad (Erasmie) och dels att det inte föreligger någon nämnvärd skillnad mellan stad och land (Marklund). Samma förhållande tycks gälla i Sverige som Holms undersökning i Svenskfinland visar, nämligen att det är skillnad mellan orter. Vi bör dock uppmärksamma att Holm talar om elevers inställning till kristendomen och vi om attityd till kristen tro. Granskar vi den bivariate analysens resultat angående attityden enligt INDEXEN, tabellerna 14, 15—17 (tabellbilagan), finner vi hur Skellefteå på ett markant sätt skiljer sig från övriga ortkontexter.

I regressionsanalysen markeras även en skillnad mellan skolor med elever från tätort jämfört med skolor, där flertalet elever kommer från landsbygd.

Enligt LISREL-analysen finner vi, att Tunaberg och Leksand har skilda relationer till INDEXEN. Leksand uppvisar en negativ relation till AKT AKTIV medan Tunaberg har en negativ relation till AKT PRESENS och därmed en indirekt negativ relation till både AKT AKTIV och AKT FUTURUM.

Psykosocial kontext (Se också 8.2)

Den psykosociala kontexten har studerats utifrån bakgrundsfaktorerna Kristen hemmiljö, Kontakt med kyrka och samfund och Social hemmiljö.

Kristen hemmiljö (Se också 8.2.1)

Av mätresultaten i tabellerna 18—20 (tabellbilagan) verifieras den kristna hemmiljöns betydelse. Den visar högt samband med ungdomarnas positiva attityd till människors uttryck för kristen tro, synnerligen högt samband med ungdomarnas egen aktivitet och också högt samband med visad tro på kristendomens framtid i vårt land. Därmed bekräftas resultat från tidigare undersökningar (Se kapitel 6:B), vilka påstår att föräldrarna har avgörande betydelse för ungdomars inställning till kristen tro.

Att det finns ett empiriskt stöd för överensstämmelse mellan föräldrars och barns inställning till religion har jag tidigare framhållit i teorikapitlet, kapitel

5. Till dessa tidigare studier vill jag nu ge några exempel på forskning för att ytterligare markera sambandet kristen hemmiljö och religiös attityd. Argyle (1958, 39) säger:

"There can be no doubt that the attitudes of parents are among the most important factors in the formation of religious attitudes."

Spilka & Hood & Gorsuch (1985, 92) påstår:

"The more religious the parents, the more religious the children. Religious affiliation may be more effectively passed on than religious beliefs, but parents are a definite factor in both cases."

Även om Spilka m fl inte uttalar sig om attityden till kristen tro utan om religiös anknytning och tro, finner vi utifrån föreliggande undersökning, att citatet ovan skulle kunna kompletteras så att det också skulle gälla attityd.

Bandura & Walters (1963, 47—108) har i laboratoriebesök visat, att en viktig faktor, när det gäller överensstämmelse mellan föräldrars och barns attityd, är identifikation och imitation, där den vuxne tjänar som modell för barnet.

Högstadiel eleverna möter i det sekulära samhället, i skola, bland kamrater, i veckopress och massmedia i övrigt ofta negativa aspekter på kristen tro. Detta gäller alla elever, även de som kommer från kristen hemmiljö. När vi i föreliggande undersökning finner starka samband mellan Krh och elevernas egen aktivitet finns i detta en motivering för att kyrkorna bör finna former för att aktivera föräldrar så att dessa kan fungera som modellskapare för egna barns attityd.

Sociologerna Berger & Luckmann beskriver uppfostran utifrån ett kunskapssociologiskt perspektiv. De säger bl a

"Barnet övertar signifikanta andras roller och attityder, dvs internaliserar dem och gör dem till sina egna." (1979, 156)

Det torde ur kyrkans perspektiv vara viktigt att påverka föräldrar till positiv inställning.

LISREL-analysen markerar vad beträffar kristen hemmiljö att det finns en svag negativ direkt relation till den värderande komponenten AKT PRE-SENS. Detta är synnerligen märkligt och svårt att förklara. Möjligen kan företeelsen hänföras till den s k Guds-barn-barn-problematiken.

Den bedjande moderns roll framhävs ofta som mycket betydelsefull, när det gäller traditionsförmedling via bön. Enligt denna undersökning tycks det vara så, att farföräldra- och morföräldragenerationerna är de som ber tillsammans med barnbarnen. Främst då farfar. Den bedjande modern har däremot ingen framträdande roll enligt de resultat, som föreliggande avhandlings resultat visar.

Kontakt med kyrka och samfund (Se också 8.2.2)

Tabellerna 21—23 (tabellbilagan) visar det positiva sambandet mellan högstadieelevernas attityd till människors uttryck för kristen tro, den egna aktiviteten samt attityden till kristen tros framtid i vårt land å ena sidan och deltagande i kyrkans barnverksamhet å den andra. Den bivariata analysen i dessa tabeller styrks av regressionsanalysen, tabell 30. Vår psykologiska kunskap om de första årens avgörande betydelse för en människas livshållning bekräftas därmed av föreliggande undersökning. När vi granskar deltagande i konfirmandundervisning och liknande finner vi av regressionsanalysen ett positivt samband enligt INDEX I AKT PRESENS och INDEX III AKT FUTURUM. Däremot saknas samband enligt INDEX II AKT AKTIV, tabell 30. I den bivariata analysen, tabellerna 24, 25 och 26 (tabellbilagan), var motsvarande samband enligt samtliga tre INDEX svagt eller måttligt positivt.

LISREL-analysen visar vad gäller konfirmandundervisningen att *direkt* samband saknas enligt AKT AKTIV.

Det är förvånande att sambandet mellan deltagande i konfirmandundervisning och AKT AKTIV inte är starkare. AKT AKTIV är uppbyggt, som tidigare har redovisats, av två items: Brukar du be aftonbön nu? och Besöker du gudstjänster? Vidare variabeln TRO, som innehåller trossatser ur Apostolicum. De två första items innefattar en beteendedimension och variabeln TRO en trosdimension av kognitiv art, båda dimensionerna enligt min mening viktiga som uttryck för kristen aktivitet. Detta är kommenterat närmare i kapitel 8 i samband med redovisning av uppbyggnaden av INDEX II AKT AKTIV.

Ser vi till Svenska kyrkans mål för konfirmandarbetet står där bl a:

''Målet med församlingens konfirmandarbete är att hjälpa konfirmanderna att själva nå fram till kristen tro och kristet liv.''

I kommentar till målformuleringen framhålls:

''Målsättningen accentuerar konfirmandernas rätt att få verklig hjälp till kristen tro och kristet liv. Konfirmandernas behov skall stå i centrum för arbetet. Kyrkan som helhet, och i synnerhet den lokala församlingen, skall medverka till att konfirmandtiden får en sådan utformning att den ger 'mersmak'. Allmän uppläggning, stoffurval och metodik måste underordnas den huvudsynpunkten att konfirmanderna skall få den hjälp de behöver till kristen tro och kristet liv.' (Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete, A Konfirmandarbetets mål, 1978, 11).

Centrala ord och uttryck i citaten ovan är bl a *hjälpa*, *få verklig hjälp*, *medverka* till och *få den hjälp de behöver*. Innebörden i dessa är otvetydig. Valören i uttrycken och orden säger att man accentuerar hjälpen för att nå målet, dvs att konfirmanderna ska bli kristet aktiva.

Ytterligare framhålls i kommentarerna till målformuleringen:

''... hjälpa konfirmanderna att få en begynnande *hemkänsla* i kyrkorummet och i själva gudstjänsten''.

(s 13)

''... Beträffande konfirmandernas deltagande i *nattvardsgudstjänst och kommunion* bör även här dessa riktlinjers huvudmålsättning vara vägledande, dvs att konfirmanderna under sin lästid skall ha rätt till sådana erfarenheter, som stimulerar till fortsatt kontakt med Kristus och hans kyrka.'' (s 13)

Ser vi till föreliggande undersöknings resultat finner vi, att konfirmandarbetsets mål att konfirmanderna skall nå fram till ett kristet liv inte i någon märkbar grad uppnås. Det föreligger inga direkta samband mellan attityden enligt AKT AKTIV och deltagande i konfirmandundervisning. Däremot föreligger samband mellan attityd enligt AKT AKTIV och deltagande i kyrkans barnverksamhet. Dessa motsatta förhållanden föranleder några reflexioner.

Den markerade hjälp som konfirmandarbetet syftar till, ger tydligen inte det förväntade resultatet. Hjälpen får ej effekt. Detta kan bero på olika orsaker. För att finna dessa orsaker krävs vidare studier. Hypotetiskt kan man anta, att några av orsakerna kan vara olämplig ålder, bristfällig undervisning och felaktiga metoder m m. Det är naturligtvis också tänkbart att målet inte går att realisera, även om man hade aldrig så goda metoder.

Det kan hypotetiskt vara så, att även om eleverna deltar i konfirmandundervisning, kan föräldrar med bristande engagemang och kanske rentav negativ attityd, då det rör kyrkogång och övrigt förhållningssätt till kristen tro, vara en modell för tonåringen som medför implicit ett avståndstagande från bön, kyrkogång och tro, dvs en livsorientering som inte alls har någon anknytning till kristen aktivitet, så som jag uttrycker den enligt AKT AKTIV. Med vår kännedom om föräldrarnas betydelse i sammanhanget imitation och identifikation kan det vara så, att negativa föräldrars mönster är en bidragande orsak till att elevernas attityd enligt AKT AKTIV uteblir, trots att de har deltagit i konfirmandarbetet. Den antikristna föräldrahållningen kan alltså vara en negativ kausal faktor i sammanhanget.

Kamrater anses också ha en betydelsefull roll för tonåringen. Gemensamma aktiviteter och erfarenheter skapar starka band mellan de unga. Många psykologer (bl a Coleman 1980, 91) anser, att kamratgruppen utövar ett starkt inflytande på såväl ungdomars attityder som deras beteende.

Utifrån en kognitiv-psykologisk synpunkt enligt Bruners teorier (1956, 17—20) kan vi också hänvisa till att kristen attityd är beroende av signifikanta personer i elevens närhet, exempelvis föräldrar, kamratgrupper och vänner.

Vid sidan om föräldrahållning och kamratgrupp kan det ligga nära till hands att peka på den betydelse skolan eventuellt kan ha. Men som jag tidigare har anfört, visar studier att skolan har ingen eller ringa betydelse, när det gäller påverkan av eleverna till ett kristet förhållningssätt. Se 5.1 och

8.1.1. I sammanhanget är det därför viktigt, att vi håller isär skolans undervisning och kamratpåverkan.

Även om samband saknas mellan deltagande i konfirmandundervisning och attityd enligt AKT AKTIV finns dock samband med attityden enligt AKT PRESENS och AKT FUTURUM. Det finns möjliga förklaringar till detta. Vad gäller sambandet enligt AKT PRESENS kan det bero på att eleverna i de fem TV-scenerna ser bekanta situationer. Högstadielverna har med all sannolikhet själva deltagit i sådana sammanhang, som TV-scenerna skildrar, i varje fall i samband med konfirmandundervisningen. Enligt målformuleringen för konfirmandarbetet ska konfirmanderna också få "erfarenheter av och inövning i andakt och gudstjänst". Situationerna är alltså kända. I tidigare licentiatuppsats har jag också funnit att enligt AKT, som enbart är relaterat till de positiva attitydvärdena gällande de fem huvudmomenten så, som de gestaltas i TV-programmen, visar konfirmanderna en stor öppenhet mot människors uttryck för kristen tro (tabell 14, tabellbilagan).

Det redovisade sambandet mellan AKT FUTURUM och deltagande i konfirmandundervisning beror säkerligen på att konfirmandernas attityd i detta fall är påverkad av traditioner. Denna traditionsbundenhet kan troligen också bidra till att ungdomarna är beredda att uppmana egna barn att intressera sig för kristen tro. Detta trots att högstadielverna själva inte visar någon aktivitet enligt AKT AKTIV.

Ändrad konfirmandålder — en diskussion

Frågan är då vad som kan göras för att åstadkomma en ändring av attityden enligt AKT AKTIV, dvs att be, besöka gudstjänster och TRO. Skall målen för konfirmandarbetet skrivas om, metoderna ändras eller konfirmandåldern sänkas? Låt mig redovisa några synpunkter.

Målen för konfirmandarbetet bör väl rimligen vara att fostra ungdomarna in i en kristen tro och kristen aktivitet. Detta är odiskutabelt om man ska följa dop- och missionsbefallningen, Matt 28:19—20. Enligt min mening bör därför målen behållas oförändrade.

Det andra alternativet är att ändra metoderna. Under senare år har nya vägar prövats. Vid sidan om regelbunden veckoläsning under vinterhalvåret förekommer bl a sommarläsning i internatform och weekendkurser. Av erfarenhet anser konfirmandlärare, att det är på weekendsamlingarna, som man har bästa möjligheten att på ett naturligt, personligt och andligt plan komma i kontakt med konfirmanderna.

Beträffande lägerkonfirmation föreligger en del svårigheter. Ett problem är den bristande kontakten med hemförsamlingen. Vidare de kommersiella

konfirmandläger, där undervisning i kristen tro mera blir en bisak. I samband med lägerkonfirmation kan också konfirmandgruppen bli så stor, att den personliga närkontakten mellan elever och lärare försvinner.

Även i samband med weekendsamlingar över kortare tid finns riskmoment. Grupperna kan bli stora och samlingarna kan uppfattas som enbart omväxling med skoj några dagar. Själva målet kommer i skymundan.

Föreliggande undersökning ger ej svar på frågan, vilken form av konfirmandundervisning, som högstadieceleverna har deltagit i. Detta uppfattar jag som en klar brist. I kommande undersökningar bör man precisera frågeställningarna så, att man kan få svar på frågan om olika konfirmandalternativ ger skilda resultat.

Även om vi skulle förändra formerna för konfirmandarbetet, tror jag inte att detta kommer att åstadkomma några större förbättringar, eftersom tonårsungdomarna redan via andra vägar har präglats i sitt livsmönster. Detta mönster är svårt att ändra.

Vill man förändra attityden till kristen tro i positiv riktning bör man enligt min mening sänka konfirmandåldern. Eftersom påverkan är störst i lägre åldrar finns det anledning att förorda en flyttning av konfirmandarbetet till ett åldersstadium, som ligger närmare kyrkans barnverksamhet samt dessutom satsa på egen förskoleverksamhet, helst i samverkan med kommunens förskolor. En riktig kompletterande åtgärd i form av kyrkornas egen fritidsverksamhet bör det också skapas förutsättningar för.

Tidigare har jag inte anfört några av Montessoris synpunkter. Men i samband med diskussionen kring konfirmandåldern finns det anledning att beröra hennes uppfattning.

Montessori (1965) framhåller bl a, att små barn tänker i symboler och bilder, och att deras handlingar ofta är rituella. Hon menar att det är betydligt lättare för små barn att lära sig det religiösa livets symbolik, än att lära det först när man kommer upp i tonåren. Om man väntar för länge hinner barnet att växa ifrån sin symboliska och rituella värld. Det får då svårare att senare införliva symbolerna. Montessori framhåller vidare, att i konfirmandåldern blir en inläring av kyrkliga symboler en inläring av abstrakt gods och har inte ett naturligt samband med barns spontana tänkande och liv. Musikens inverkan på barns sinnen är känd sedan antikens dagar. Montessori gjorde bruk av denna kunskap. I kyrkan lärde hon barn att lyssna till olika slags musik, stilla meditatív musik, högtidlig musik och musik, som uttrycker glädje och sorg. Hon ansåg att olika musikstilar harmonierar med olika sinnestillstånd. Men barnen fick inte enbart passivt lyssna till musik. De fick också aktivt delta. Montessori var övertygad om att musiken och sången kunde påverka personligheten. Men det var viktigt att träningen skulle komma tidigt. På ett naturligt sätt inlemmades barnen på detta sätt i liturgi och gudstjänstfirande.

Montessoris tankar stöder alltså mitt antagande, att kyrkan skulle vinna på att sänka konfirmandåldern. I samband med konfirmandålder argumenterar man i Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete bl a för att konfirmanderna bör ha uppnått den ålder, då man kan tänka abstrakt. Jag återkommer till detta längre fram i denna sammanfattning. Rent allmänt kan jag utifrån mycket lång erfarenhet som metodik- och pedagogiklektor, präst, konfirmandkonsulent och lärare i kateketik emellertid notera, att man bl a kan se på konfirmandarbetet utifrån två aspekter. Antingen är de kognitiva målen, dvs den del av undervisningen som omfattar den intellektuella sidan det viktigaste eller också den affektiva, som berör intressen, inställning och attityd. Kognitiva mål baserar sig bl a på fakta, förståelse och tillämpning. Affektiva mål bygger däremot på internaliseringsprincipen, dvs gradvis upptagande i personlighetens intressen, engagemang och värderingar. I det första fallet — det kognitiva — blir eleven uppmärksamgjord på fenomenet kristen tro men kan förhålla sig rätt neutralt mottagande. I det senare — det affektiva — tar eleven emot påverkan, reagerar med handling och intresse, värdesätter fenomenet och blir präglad i sin livssyn. Bäst resultat uppnår man sannolikt när man kan förena dessa mål och engagera "hela" eleven i undervisningen.

Om målet ska vara att fostra ungdomarna till kristen tro och in i kyrkans liv måste ett tidigareläggande av konfirmandarbetet vara väl motiverat. Motiveringar härför har jag givit i ovan redovisade synpunkter. Ser man enbart till att konfirmandundervisning ska ge möjlighet till intellektuella diskussionstillfällen kring kristen tro, bör man behålla konfirmandåldern som den nu är. Men då får man också räkna med att ungdomarna redan har kommit i kontakt med andra kulturmönster, som präglat dem negativt i förhållande till kristen tro. Eftersom denna prägling skett i tidig ålder så har dessa kulturmönster redan från början ett övertag. Genom insatser i tidigare år har kyrkan möjlighet att skapa en subkultur bland ungdomen, som kan tjäna som motvikt, när de i samhället möter former av kultur som är helt främmande för kristen tro.

Stöd för ett tidigareläggande av konfirmandundervisningen får vi också i Ekmans undersökning (1969, 77—81), där det visade sig, att de elever som började sin konfirmandundervisning i Åk 7, hade en mera positiv attityd än de elever, som började i Åk 8. I synnerhet gällde detta förhållande flickor.

Bakom "Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete" (1978) låg inga direkta undersökningar. Riktlinjerna sammanställdes med konfirmandkonsulenter som referensgrupp.

Med syftet att granska och bearbeta frågor startades 1983 ett projekt "Konfirmand 1990" (slutrapport ännu ej lämnad).

Vid Teologiska institutionen i Lund utgavs våren 1985 ett tematerminsarbete, Konfirmand ifrågasatt, i vilken bl a diskuteras frågor som målsättning, relation till samhället och dagens konfirmandundervisning. I rapporten ifrå-

gasätter man fixeringen vid intellektuell mognad som en förutsättning och pläderar för en lägre konfirmandålder.

Som vi ser pågår debatt i konfirmandfrågan. Utöver vad jag tidigare har redovisat finns synpunkter, att man med nuvarande ålder når en bred kontaktgrupp tonåringar, som man kanske skulle förlora om man förlade undervisningen i tidigare åldrar, att det uppstår svårigheter om man sänkte konfirmandåldern, att man bör stärka barnarbetet utan att för den skull sänka konfirmandåldern, att målen för konfirmandarbetet inte enbart bör vara evangelisation, att man med nuvarande ålder får kontakt med hemmets värderingar via konfirmanderna och att man med utgångspunkt därifrån kan förändra strategier m m, att det från socialisationssynpunkt är lättare att befästa kristna attityder i tidigare ålder och att man därför bör sänka konfirmandåldern etc. Ytterligare en nyans i diskussionen beror på hur man bestämmer kriteriet för bra konfirmandarbete. Ska man sträva efter det näraliggande målet att konfirmanderna ska stanna kvar i kyrkan eller att konfirmandarbetet ska verka på lång sikt?

Debatten kring olika synpunkter kommer att fortsätta. Föreliggande undersökning styrker dock antagandet att det abstrakta tänkandet (de formella operationernas stadium) inte har betydelse och att den egna kristna aktiviteten efter konfirmandtiden är ytterst blygsam.

I LISREL-analysen (8.5) föreligger en säkerställd relation mellan deltagande i kyrkans barnverksamhet och samtliga tre attitydkomponenter. När det gäller deltagande i konfirmandundervisning finns en *direkt* relation till både den värderande komponenten och handlingsberedskapskomponenten. Det saknas däremot en *direkt* relation till aktivitetskomponenten. Relationen är där av *indirekt* karaktär (jfr ordbild 7).

När vi enligt LISREL-analysen jämför sambandet mellan kyrkans barnverksamhet och deltagande i konfirmandundervisning med attityden talar även denna analys för att undervisning i tidigare år mera direkt påverkar aktivitetskomponenten. Man kan därför t o m ställa frågan om man i viss mån bör ersätta konfirmandundervisningen med en breddad kyrklig barnverksamhet.

Vi vet att en viktig faktor att påverka barnets framtida attityd är hemmiljön. Kristen hemmiljö, Krh, har en påtaglig betydelse som förklaringsmodell för ungdomarnas attityd enligt AKT AKTIV, tabell 28 (tabellbilagan). Det borde därför, som tidigare sagts, vara av vikt för kyrkorna att via föräldrarna söka påverka barnen i deras hemmiljö.

Utifrån ovan anförda skäl borde det vara rimligt, att kyrkorna ser över sitt nuvarande pedagogiska program, när det gäller fostran av barn och ungdomar.

Social hemmiljö (Se också 8.2.3)

Det finns inga samband mellan föräldrarnas yrke och attityden enligt INDEXEN. Föreliggande undersökning verifierar därmed de finska undersökningar som säger, att man inte behöver räkna med samband mellan religiös attityd och social bakgrund (Grönblom & Sandholm, Holm, Vikström). Min undersökning visar, att det finns anledning att ifrågasätta Gustafssons B och Luckmanns påstående, när dessa menar, att tar man hänsyn till den socioekonomiska variabeln visar denna, att delar av medelklassen har högre religiositet än arbetarna. Jfr kapitel 6:B. Även om Gustafsson B och Luckmann inte uttalar sig direkt om barn får vi väl anta, att barn sekundärt påverkas av de personer som ingår i populationen.

Resultatet som min undersökning visar vad beträffar SEI kan tolkas som ett tecken på vidgad öppenhet till kristen tro över socialgrupper. Denna öppenhet har tidigare framkommit i samband med attitydvärden som högstadiel eleverna har visat på de olika ortkontexterna (jfr tabell 14, 15—17, tabellbilagan).

Social hemmiljö — boendeform (Se också 8.2.3)

Vid den bivariata analysen av mitt material framkommer, att det inte föreligger något samband mellan boendeform och attityd till kristen tro. När Almqvist & Isaksson betonar, att bostaden är viktig för barnens kulturella situation kan i detta ej inräknas attityd till kristen tro. Regressionsanalysen pekar dock på, att om man gör separata regressionsanalyser för skolorna visar det sig, att för en skola, Tunaberg, kan boendeformen hyreshus — villa ha viss betydelse. Denna betydelse är dock så marginell, att man i stort kan hävda, att boendeformen inte har någon speciell betydelse för elevens inställning till kristen tro. Ett nyutkommet arbete (Harding & Phillips & Fogarty 1986, 63, 84, 187, 218) har visat att "home ownership" är en inte oviktig faktor, när det gäller politisk och religiös inställning, livstillfredsställelse etc. Mot den bakgrunden framstår inte det uteblivna sambandet enligt ovan som helt ointressant. (Jfr också tidigare anført arbete Føllesdal & Walløe, 1977, 23 f.) Detta förhållande stimulerar till ytterligare forskning.

Social hemmiljö — språkkod (Se också 8.2.3)

Mitt instrument att mäta språkkoden i hemmet, reflekterad genom antal böcker, kan ifrågasättas därför att instrumentet inte är särskilt nyanserat. Bättre metoder att mäta hemmets språkliga nivå torde kunna utvecklas i framtiden.

Regressionsanalysen visar, att det på 5 %-nivån inte finns några som helst samband mellan språkkod och attityden enligt INDEXEN. Tidigare mätningar enligt den bivariata analysen, där det fanns tecken på svagt positivt samband, revideras alltså av regressionsanalysen.

Individualpsykologisk kontext (Se också 8.3)

Den individualpsykologiska kontexten har undersökts utifrån tre aspekter: antal lästimmar per vecka, de formella operationernas stadium och kön.

Lästimmar per vecka (Se också 8.3.1)

Frågan om det finns något samband mellan elevernas individuella läsning av böcker och attityden till kristen tro, har så vitt jag vet inte tidigare diskuterats. Litteraturstudium kan få den följden, att den breddar vyer och ger vidgade intressen. Samband mellan lästimmar per vecka och attityd enligt INDEXEN redovisas inte enligt regressionsanalysen. Men i den tidigare bivariata analysen framkom en tendens till att elever, som läser mera, också är mera aktiva, tabell 29 (tabellbilagan). Och lästimmar per vecka finns också med som en signifikant förklarande variabel för den s k handlingskomponenten i LISREL-analysen, ordbild 9.

De formella operationernas stadium (Se också 8.3.2)

Den intellektuella mognadsutvecklingen har avgörande betydelse för individens förmåga att tillgodogöra sig abstrakt stoff (Piaget 1958, Bergling 1974 m fl). Förmåga till abstrakt tänkande har också betydelse för religiös upplevelse över huvud taget enligt vissa forskare (Klingberg 1953, Munksgaard 1980). UMRe-projektet redovisar å sin sida, att det är svårt att ange entydigt samband mellan elevernas kognitiva förmåga och deras förmåga att tillägna sig religiöst stoff.

När jag i föreliggande undersökning har granskat om samband föreligger mellan elevernas operationella stadium och attityd visar det sig, att samband saknas. Attityden till kristen tro är tydligen inte enbart beroende av intellektuell mognad. Vi har all anledning att anta, att det är andra skikt i personligheten som berörs.

Eftersom jag fann resultatet gällande de formella operationernas stadium överraskande, började jag att ytterligare söka efter material än det, som tidigare redovisats i teorikapitlet 5, och där det eventuellt skulle finnas redovisade studier gällande samband mellan de formella operationernas stadium och attityd till kristen tro. Men vad jag har kunnat finna, har tidigare studier inte behandlat just detta förhållande.

Goldman (1964, 41, 213) konstaterar, att det inte är någon skillnad utvecklingspsykologiskt sett mellan 6—17-åriga flickor och pojkar utifrån förhållandet konkret och abstrakt tänkande över religiösa ämnen.

Loukes (1973, 71 ff) diskuterar bl a religiös fostran och dess inverkan på moralen. Någon redovisning gällande det direkta sambandet attityd till kristen tro och de formella operationernas stadium redovisas ej.

När de formella operationernas stadium förs på tal säger Spilka & Hood & Gorsuch (1985, 74 ff), att det sätt på vilket barn uppfattar och förstår Gud, bön och religiositet har starkt samband med Piagets stadier. De menar att det inte är så, att allmän kognitiv utveckling åstadkommer religiös kognitiv utveckling utan snarare så, att kognitiv utveckling sätter gräns för religiös utveckling. Vidare påstår Spilka att barn måste ha förmåga till abstrakt tänkande, innan abstrakta religiösa idéer introduceras. Tyvärr är det så, enligt Spilka m fl, att det är litet känt, vilka miljöfaktorer det är som influerar stadierna i religiös kognitiv utveckling. Enligt honom finns det ett stort antal studier kring Piagets kognitiva utveckling men få parallella kring religiös utveckling. Spilka m fl säger (s 75):

"It is important to be clear that religious cognitive development is only one aspect of religious development. The relationship of religious cognitive development to acceptance of a particular religious content has not been investigated but, as in the case of moral development, is theoretically unrelated. Religious material can be found at any level of cognitive development, and a child or person limited to a particular stage of cognitive development may be just as committed to a specific faith as someone at the highest stage of cognitive development. For example, it is well established that Bible knowledge has little if any correlation to being a Christian. And the Christian faith has never limited itself to a particular stage of cognitive development."

Eftersom studier vad beträffar samband mellan attityd, och de formella operationernas stadium, så som jag har mätt förhållandet, inte tidigare har förekommit medför detta att någon egentlig jämförelse mellan mina resultat och annan forskning inte kan göras.

Trots att jag tidigare angivit synpunkter på konfirmandundervisningen finns det anledning att också i sammanhanget de formella operationernas stadium ge ytterligare kommentarer. I Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete (1978, 50, 57) förordas starkt med olika motiveringar att konfirmandundervisningen tidigast bör förläggas till Åk 8 med bl a hänvisning till förmågan att tänka abstrakt.

Ökade intellektuella färdigheter hos eleverna kan givetvis vara stimulerande i samband med undervisningen. Men samtidigt innebär en högre ålder att olika synpunkter och ställningstaganden framträder starkare. Bland dessa finns givetvis sådana som står i direkt konflikt med målsättningen för konfirmandundervisningen. Om konfirmandarbetet tidigareläggs kan man troligen också i viss mån undvika de pubertetsproblem som identitetskris, dålig självtillit och religiöst tvivel åstadkommer.

Enligt målet för konfirmandarbetet ska konfirmanderna få hjälp att nå fram till kristen tro och kristet liv. Kristen undervisning bör rimligen se attitydförändring i positiv riktning mot kristen tro som sin huvuduppgift. Har man i kyrkans barnverksamhet skapat en positiv attityd till kristen tro, finns större möjligheter till att tolka innebörden i denna på ett helt annat sätt senare upp i åren. Från denna synpunkt är det viktigt att förlägga kristen undervisning i tidiga år.

Kön (Se också 8.3.3)

När jag har granskat pojkars och flickors attityd var för sig visar det sig, att flickorna är mera positiva. Detta helt i linje med tidigare redovisade studier av Ekman, Grönblom & Sandholm, Holm, Hörberg, Marklund och Vikström. Jfr kapitel 4 och 6 B.

Studerar man religionssociologiska och religionspsykologiska undersökningar hör det till rutinerna, att man fördelar materialet på kön. I dessa undersökningar är det ett axiom, att kvinnornas aktivitet religiöst sett är större än mäns, det må vara i evangeliskt-lutherskt sammanhang (Lohse 1967, 67) eller katolskt (Lazerwitz 1961, 303 f). Däremot fann Lazerwitz att judiska män oftare än kvinnor gick i gudstjänsten i synagogan. Men detta har ju sin naturliga förklaring i judiskt gudstjänstmönster.

Barn och ungdomar uppvisar samma mönster som vuxna. I tidigare teoriavsnitt 5.3.3 har jag berört könsskillnaden.

Om vi ser till de nordiska undersökningar, som jag har redogjort för i kapitel 4 får teorierna om ett allmänt större feminint intresse och aktivitet klart stöd. Flickorna är mera positiva (Fredrikson 1972, 19; Grönblom & Sandholm 1971, 70, 76). Jfr också kapitel 6:B.

— — —

I kapitel 3 angav jag de problem som denna avhandling hade för avsikt att belysa. I kapitel 8, Resultat, analys och diskussion, har jag redovisat min forsknings svar på ställda problem. Därmed anser jag att jag har fullgjort min uppgift.

Mina *resultat* gällande högstadieelevers, i Åk 9 på utvalda orter, attityd till kristen tro enligt de tre INDEXEN kan i huvudsak sammanfattas så:

- * Högstadieeleverna har en oväntat hög positiv attityd till kristen tro.
- * Det föreligger skillnader i attityd beroende på ortkontexterna.
- * Eleverna i den lågkyrkliga väckelsebygden i Skellefteå har de mest positiva attityderna.
- * Vid jämförelse utifrån begreppen tätort/(stad) — landsbygd visar föreliggande undersökning att i skolor med övervägande del elever från landsbygd är attityden mindre positiv än i övriga skolor.
- * Det finns starkt samband mellan kristen hemmiljö och attityd till kristen tro.
- * Det föreligger inga samband mellan föräldrarnas yrke och elevernas attityd till kristen tro.
- * Deltagande i kyrkans barnverksamhet och attityden till kristen tro visar starkt samband.
- * Det finns inget *direkt* samband mellan deltagande i konfirmandundervisning och ungdomarnas egen kristna aktivitet. Däremot finns samband mellan deltagande i konfirmandundervisning och liknande och attityden till människors uttryck för kristen tro samt attityden till kristen tros framtid i vårt land.
- * Samband saknas mellan de formella operationernas stadium och attityd till kristen tro.
- * Den bedjande modern intar i föreliggande undersökning inte någon framträdande roll.
- * Flickorna är mera positiva i sin attityd till kristen tro än pojkarna.

Summary

This dissertation is entitled *HIGH SCHOOL STUDENTS' ATTITUDE TOWARDS CHRISTIAN FAITH — a study in the psychology of religion of students in the ninth grade*. This is an empirical study drawing from four communities in Sweden and from one Finnish city.

The focus of **chapter 1** is upon the question of which factors are formative and decisive for the religious experiences of young people. This question contains an inquiry both into how these factors are related to one another and into which of these factors may have high explanatory value. These are elusive questions. Through this study, I wish to contribute to an increased understanding of and deepened knowledge concerning the attitude of young people towards Christian faith. Previous research in this area has nearly always been intellectually oriented. It has been important for me, however, to devise a method of data collection that reached beyond a mere intellectualized understanding of Christian faith.

In **chapter 2**, the concepts found in the dissertation's title are presented and explained. I also motivate my choice of communities. My motivation for choosing to focus on students in the ninth grade was partially because young people of 15 years of age usually have reached the formal operation stage according to Piaget's classification, and partially because ninth grade students have generally experienced a fixed class for a number of years as well as having their church confirmation, if any, behind them. As far as the concept of *attitude* is concerned, I have referred in chapter 2 to Allport's definition. Later in the dissertation, I expand the attitude concept from a more differentiated perspective and apply an advanced statistical method, the LISREL-analysis. This is seen in the analysis section 8:5. To represent *Christian faith*, I utilize five recorded TV sequences which describe PRAYER, BAPTISM, COMMANDMENT, CREED, and COMMUNION, that is, the five main elements in Luther's little catechism. From the perspective of content, it is my belief that these five main elements are a suitable starting point for a presentation of Christian faith.

The *community selection process* has utilized the following principles: Larger urban community, community which represents old Swedish rural culture, community that is described as a Low-Church revival community, Free-Church community, and a larger urban community in Finland. The

communities chosen are Uppsala, Leksand, Skellefteå, Tranås and Åbo, Finland. As a result of the space limitations placed upon this dissertation, the results concerning Åbo, Finland, will not be presented here. These will be presented in a later report.

In chapter 3, the problems that this dissertation will focus on are stated: What attitude do ninth grade students have to people's expression of Christian faith? How is their own Christian activity expressed? What attitude do ninth grade students have to the future of Christian faith, and in what way are these things conditioned by the community context, psychosocial context, and the individual psychological context?

When searching for answers to these problems I utilized various background factors as independent variables. These independent variables are grouped under three main titles.

- A. Community context.
- B. Psychosocial context.
- C. Individual psychological context.

See word pictures 1 and 2, p. 21, 22.

I have made the grouping above though fully aware of the fact that other factors may be included among the independent variables. I am also aware that the sources of influence may be nearly unlimited and even be inter-related to one another. Each context has various subdivisions:

- A. Community context: larger urban community, community with old Swedish rural culture, Low-Church revival community, Free-Church community.
- B. Psychosocial context: Christian home environment, contact with Church and denomination (Sunday school, Church Children's hour, confirmation), social home environment (parent's profession, socioeconomic status, housing standard, language code).
- C. Individual psychological context: study hours per week, formal operations stage, sex.

Chapter 4 consists of a presentation of the results from previous Nordic studies concerning youth and Christian faith. An analysis of these studies shows that the variation in method, theory and subject delimitation are great. Though details have been studied, stringency, in some cases, is lacking as concerns subject delimitation, methodological demands, theories, hypotheses, construction of measurement instruments and methods of analysis. The vari-

ous studies utilize questionnaires, essays, interviews concerning teenager's attitudes towards confirmation instruction, the Church, the Bible, sin, Christian faith, religious experience and views of life, etc. My focus in the present study is upon attitudes towards people's expression of Christian faith, the student's own Christian activity and their attitude towards the future of Christian faith in our country. Mainly, however, I problematize and qualify the concept of attitude.

In chapter 5, I present this research project's theoretical frame of reference. In chapter 6, I summarize the theoretical frames of reference and results from previous studies concerning young people (chap 4). In the analysis found in chapter 8, I compare my results with those previously presented in the summary in chapter 6. I cannot, however, recapitulate this material here, due to space limitations, but refer you instead to chapter 6.

In chapter 7, this study's design and effectuation is presented. In order to meet the requirement to obtain as relevant data as possible, I have striven to be concrete and reality-oriented. The TV sequences render so-called portrayed reality. See nor 30. It has been my aim to present the material in such a way as to engage as many of the student's senses as possible. Further, I have striven to make the questions easy to understand by using words that all the students should comprehend, and sought to make their encounter with the questionnaire material something other than what they are used to. By utilizing TV sequences, it was possible to activate the student's sight, hearing and the emotional factor, usually referred to as feeling, in an entirely different manner than if I had chosen, for example, to let the student's read (use their sight) or only listen (use their hearing).

The word picture 3 demonstrates the methodological design. After having distributed the questionnaire, the TV sequences were shown in order. The students filled in their answers after each sequence. These answers were of two types, answers of so-called open-end type and fixed alternative multiple choice type. In most cases, the multiple choice questions had four alternatives:

1. (___) Yes
2. (___) Unsure, but lean towards yes
3. (___) Unsure, but lean towards no
4. (___) No

No chance was given to answer *Do not know*. Thus, the student had to take a personal stand on the question and could not avoid it by answering *Do not know*. The questions concerning PRAYER were 17 in number and printed on dark green paper, the BAPTISM questions were printed on yellow paper and

were 15 in number. The COMMANDMENT questions were printed on light green paper and were 19 in number. The CREED questions were 23 in number and printed on pink paper, and the COMMUNION questions were 11 in number printed on blue paper. In addition, there were also 24 *collected questions*, printed on blue paper as well. The material was gathered in all the chosen communities during the month of May (weeks 18, 19 and 20) 1983. The students went through the material either in their classrooms or in the room for religious instruction. They were, in other words, used to the location and the other surrounding internal and external factors which should be met in order to satisfy the requirement for a good communicative environment. The schools in the various communities were chosen at random. One school in Uppsala had been selected as a control school (Tunaberg) and only one suitable school was found in Åbo, Finland, St Olof's school. The evaluation showed that a surprisingly large number of the students looked positively upon the questionnaire, despite its 130 item proportions. The time available amounted to 80 minutes including the TV sequences.

With the aid of 11 teacher candidates from the department of Teacher Education at the University of Uppsala, the answers of open-end type were categorized on a scale from 0—9. In order to make a key for categorizing, a group analyzed approx. 100 student questionnaires. After extensive discussions a final key was made. Thereafter, we worked in groups of two-three. In cases where the smaller group had difficulty in interpreting and coding the answer, we took the answer to the large group for discussion. However, despite discussion in the large group, some answers remained difficult to interpret. These answers were scored positively and given the most proximate higher score. After having transferred the results to a disc at the Uppsala Datacentral, an analysis of the material began.

Chapter 8 results, analysis and discussion

In order to study the attitude, an INDEX was formed:

INDEX I AKT PRESENS

High school students' attitude towards people's expression of Christian faith.

INDEX II AKT AKTIV

High school students' own activity concerning Christian faith.

INDEX III AKT FUTURUM

High school students' attitude towards the future of Christian faith.

In tables 1—10, the correlation relationships, Item-total correlations and frequency distribution in connection with the formation of INDEX I-III are presented. In addition, index KRHEM (Christian home environment) was created. Tables 11—13 show the correlation relationships, Item-total correlation and frequency distribution for KRHEM.

On the basis of the independent variables *Community context*, *Psychosocial context* and *Individual psychological context*, high school student's attitude to people's expression of Christian faith was studied according to INDEX I, their own activity concerning Christian faith according to INDEX II and their attitude towards the future of Christian faith according to INDEX III. The analysis has been carried out with the aid of bivariate analysis, regression analysis and LISREL-analysis. In the latter, the analysis is deepened through the use of a more differentiated concept of attitude than I have previously presented in this dissertation. In the LISREL-analysis, the INDEXES are divided into value-, activity-, action preparedness-, and cognitive components, this in following modern attitude research (see e.g. McGuire 1985, 233—346). The five steps of the analysis are seen in word picture 4 and the relationship between the dependent and independent variables is presented in word picture 5, p. 72, 73.

Community context and attitude — tables 14—17

It is surprising that the high school students in all of the communities studied demonstrate a markedly positive attitude, mean value 77%. The results indicate a large degree of openness (tables 14—17 in table appendix). Results show that the students from the Low-Church revival community (Skellefteå) have the highest mean value. Skellefteå, which represents the Low-Church revival community and Tranås which represents the Free-Church community, constitute two communities that have been strongly influenced by revival movements from the latter part of the 1800's and the first part of the 1900's. The difference between the two communities lies mainly in the fact that the revival in Tranås divorced itself from the State Church while the revival in Skellefteå was contained within the framework of the State Church. In this sense, people *in general* were influenced by Christian faith in Skellefteå, while the situation was more selective in Tranås. The revival movement in the Skellefteå area was moving towards the Free-Church, but as a result of the efforts of priests with personal charisma, it remained within the State Church. The conditions concerning these two communities may be the factor behind the higher scores found in Skellefteå as compared to those found in Tranås. Free-Churchliness means a great deal to a limited number of people, but it

is not able to influence in the same broad way as the Low-Church revival movement.

In schools with a large number of students from rural communities (Leksand and Tunaberg), the high school students in the ninth grade are not as strongly positive in their attitude as students from the other schools. If we were to interpret this result on the basis of the relationship urban-rural, we would find that there are differences. This is interesting because the results from previous studies would seem to indicate that the opposite was true. We should note, however, that the results of the present study, which concern various community contexts, are not fully comparable to those of previous studies which concerned the relationship between urban and rural areas, this being the case because I have studied this relationship from the perspective of the concept of Community context. The present study points in the same direction as Holms (1979) Swedish-Finland study. He concludes that student attitudes to Christianity and questions of family life and sexuality differ greatly from area to area.

Leksand represents to a certain degree, an area that constitutes a breaking point between, what used to be called, town and country. On the basis of this situation, it is also possible, from the perspective of the psychology of religion, that the young people in Leksand may experience the problem of phase-shift (Sundén 1974, 31f, 63f). A phase-shift of this kind can be psychologically difficult to maneuver and can lead to losses of religious integration.

In a comparison between the two schools in Uppsala, the student's at Tiunda school showed a more positive attitude than the students at Tunaberg school. The students at Tunaberg school consisted, for the most part (ca 60%) of individuals from the surrounding countryside. This supports my earlier theory, that students from larger urban communities, if one proceeds from my community context classification.

Psychosocial context and attitude — tables 18—28

The Christian home environment (KRHEM) in the form of parental activity means a great deal. High scores are indicated for all the INDEXES, tables 18—20. Thus, previous studies and theories, that state that parents mean a great deal for their children's attitude towards Christianity, are verified. Ny study also indicates, that even if one does not talk about Christian faith in the home, a Christian home environment in the form of parental activity is of importance. The study also shows that the fact that a mother prays, at least in the communities studied, does not have marked importance. Our results

point to the fact that the mother's roll in this context is complimented by other "significant others". Among the youth that reported that they prayed bedtime prayers as children, almost 25 % more reported that they prayed with their grandparents than with their own parents. Very few had prayed with their fathers, but relatively more with their grandfathers. Of great interest is the fact that even if there is a lesser degree of KRHEM, it seems that the students in the communities I studied generally have a positive attitude towards people's expression of Christian faith (AKT PRESENS) and a similar attitude towards the future of the Christian faith in our country (AKT FUTURUM). This indicates that there is a good deal of openness on the part of the high school students to Christian faith.

The present study shows that there exists a correlation between participation in the Church's activities for children and their attitude according to the INDEXES, tables 21—23. The more the students have participated as children in such activities, the greater their Christian activity now (AKT AKTIV). However, if we study the relationship between participation in confirmation instruction or similar activities and AKT AKTIV, we find surprisingly enough, that no substantial correlation exists. Regression analysis excludes the presence of a correlation according to AKT AKTIV. We could have expected a stronger correlation. The direct importance of confirmation instruction for the individual's own Christian activity can thus, to some extent, be questioned. The LISREL-analysis (8:5) also indicates that a direct relationship is lacking. The correlation that does exist according to the latter analysis is of an indirect nature, see word picture 7 and 9, p. 105, 109.

No greater correlation was found between the high school student's attitude and the socioeconomic factor, table 27, and when we studied the possible relationship between the student's housing standard and attitude according to the INDEXES, we found no significant correlation there either. When examining the relationship between attitude and the language level of the home environment, the bivariate analysis indicated a correlation according to AKT PRESENS, table 28, while the regression analysis excluded a correlation, table 30.

The Individual psychological context and attitude — table 29

When examining the number of study hours per week and its relationship to attitude according to our INDEXES, our study yields varying results through the different forms of analysis. The bivariate analysis points to a relationship with the student's own Christian activity, AKT AKTIV, table 29, while the regression analysis does not verify a correlation, table 30. The LISREL-

analysis, however, includes the number of study hours per week, V 21, as a significant explanatory variable of the activity component, word picture 9.

The present study examined the formal operation stage with a method utilizing proverbs and sayings (Elkind 1978). It was surprising to find that no correlation existed between formal operations and attitude, according to the INDEXES. From this we may conclude that attitude towards Christian faith, in all probability, is not dependent upon the level of intellectual maturity. There seems to be reason to assume that other strata than the purely intellectual are involved.

The significance of the background variables — table 30

With the aid of regression analysis, the possible existence of a covariation between the independent variables was studied. Through this form of analysis, it also becomes possible to study the community content's importance in more detail, by utilizing community affiliation as a dummy-variable. On the basis of regression analysis, table 30, we find on the whole that the results from previous analyses are supported. Thus, our concern that there might exist a covariation between the independent variables that could explain our previous results, can be dismissed. The regression analysis indicates that three of the variables are of greater importance than the others: Christian home environment, participation in the Church's activities for children and confirmation instruction. However, there is considerable doubt about the correlation with confirmation instruction, according to AKT AKTIV. In schools where the student population is mainly drawn from urban areas, we found high school students to be more positive than those from schools whose student body comes predominately from the surrounding countryside. It would appear that the traditional conception of country children being more positive to Christian faith than city children can be questioned. The regression analysis also supports previous analyses as concerns the lack of correlation between the profession of the parents, housing standard, the formal operation stage and attitude, according to the INDEXES. Further, the regression analysis shows no indication of a relationship with the language code or number of study hours per week, according to the INDEXES.

A modified concept of attitude

In this section, I examine the concept of attitude from a more differentiated perspective. Present-day attitude research is difficult to survey and more

broad than what Allport states in the definition found in chapter 2. Despite the fact that research concerning attitude has been going on for some time, resulting in many books and articles over the years, there still exists a considerable degree of disagreement as to what attitude is, how attitude is formed and changed, and what role it plays in the behavior of the individual. (For a survey of various perspectives concerning these questions, see Mc Guire 1985, 233—346). The previous forms of analysis in this dissertation view the INDEXES as distinct and unrelated measures of attitude towards Christian faith. The studies in this section, however, attempt to view the INDEXES as inter-related. This point of view can be said to be more congruent with modern attitude research. The interesting and difficult question and task was to ascertain in what way the INDEXES were possibly related to one another. The INDEXES were divided into value-, activity-, action preparedness-, and cognitive components (Manis 1985, 50ff). The theoretical structure models as well as the results of the LISREL-analysis are provided in word picture 6—9. In general, it does not seem to be of any greater importance which of the sets of attitude components one utilizes when studying the influence of the various background variables. It can also be said that the choice of attitude components is of little significance when one is interested in studying the importance of the various background variables. In both cases, the formal operation stage, for example, proves to be an unimportant factor. That the choice of attitude components is of no greater importance is also seen in that the so-called PSI-values are of approximately the same size in both the attitude models. For INDEX I AKT PRESENS the value is .65, for INDEX II AKT AKTIV .54 and for INDEX III AKT FUTURUM .72. In other words, both of the sets of attitude components are explained about equally as well by the background variables in question. The possible objection that the three previous attitude components might be all too specific and thus provide an incorrect picture of the importance of the background variables, can therefore be dismissed.

The results of this study concerning ninth grade high school students from selected communities and their attitude towards Christian faith according to three INDEXES, can mainly be summarized as follows:

- * High school students have an unexpectedly positive attitude to Christian faith.
- * Differences in attitude were found to be dependent upon the community context.
- * Students in the Low-Church community of Skellefteå had the most positive attitudes.

- * In a comparison based upon the concepts of urban (city) — rural, the study showed that in schools with student populations predominately from the countryside, the attitude was less positive than in other schools.
- * There is a strong correlation between Christian home environment and attitude towards Christian faith.
- * There is no correlation between the profession of the parents and the student's attitude towards Christian faith.
- * There is a strong correlation between participation in the Church's activities for children and attitude towards Christian faith.
- * There is no direct correlation between participation in confirmation instruction and the youth's own Christian activity. There is, however, a correlation between participation in confirmation instruction and attitude towards people's expression of Christian faith, as well as attitude towards the future of Christian faith in our country.
- * No correlation was found between the formal operation stage and attitude towards Christian faith.
- * The "paying mother" was not found to have a prominent role in the present study.
- * Girls are more positive in their attitude towards Christian faith than boys.

Noter

- 1) Angående skolkod, 1983 *Varför är skolor olika?* s 59 ff
se Arfwedson G Stockholm
- 2) a. Eklund S & 1961 *Skolans kristendomsundervisning* s 11 ff
Lindholm S Stockholm
- b. *Undervisningsplan
för rikets folkskolor
1919* Stockholm
- 3) *Läroplan för grund-
skolan 1980* (Lgr 80) Stockholm
- 4) Tätort är numera en beteckning för bebyggelse, som omfattar mer än 200 personer. Ligger bebyggelse 200 m från ett större område räknas det förstnämnda in i det senare området. Men ligger ett område med mer än 200 personer 1 km från det andra området räknas området som egen tätort. Begreppet storkommun har numera upphört. Ibland talas dock exempelvis om Storstockholm.
- 5) Religionssociologiska *Smärre meddelanden 1981:4* De fria
Institutet samfundens medlemstal s 16
Stockholm
- 6) Ibid s 5—6.
- 7) Det är ett axiom i undervisningsmetodiska sammanhang att man ska gå från det kända till det okända, från det konkreta till det abstrakta. Amos Comenius (1600-talet), som intar en rangplats i pedagogikens historia, säger bl a att man i undervisningen ska gå från det lättare till det svårare, från det bekanta till det obekanta och Wolfgang Ratke (1600-talet) uppställde ett antal didaktiska regler: att gå från det enkla till det samman-satta, från det bekanta till det obekanta, från det åskådliga till det abstrakta (Naeslund J ed 1984 *Handbok i metodik* s 46 Stockholm). Det är därför som jag startar med bön i föreliggande undersökning. Därefter behandlas dop. Båda dessa delar i katekesen är konkreta, och högstadiееleverna har med all sannolikhet tidigare i en eller annan form mött bön och dop. Efter bön och dop behandlas de övriga tre delarna, vilka har ett innehåll av mera abstrakt karaktär.
- 8) En persons perception är starkt selektiv. Urvalet styrs dels av individens förväntningar, dels av aktuell situation och dels av individens referenssystem. I detta sammanhang talar vi om individuella förutsättningar och omgivningsförutsättningar. Sundén talar här om att vara "set" för viss påverkan, dvs individen har en perceptuell beredskap (Sundén H 1974 *Religionspsykologi* s 22 ff, Stockholm). Allport talar om beredskapstillstånd, som finns i personligheten, inlärt både kognitivt och emotionellt (Allport G W 1971 *Attitudes* i Thomas K (ed) *Attitudes and Behavior Selected Readings* s 19 London).

James talar om att det gudomliga möter en individ på grundval av personlighetens angelägenheter i vilka bl a bakgrundsfaktorer ingår (James W 1974 *Den religiösa erfarenheten i dess skilda former* s 445 Lund). Trots detta påstående av James fick han senare ta emot kritik för att han inte riktigt tillräckligt hade tagit hänsyn till socialpsykologiska faktorer i sin religionspsykologi (Hoffman D 1980 *Positivism och Humanism* i Pettersson O & Åkerberg H (ed) *William James då och nu* s 68 Lund).

Leuba som arbetade med relationen religionspsykologi — sociologi, hävdar att fullständig förståelse av religionen kräver hänsyn till det kollektiva livets skeende (Leuba J H 1913 *Sociology and Psychology* i *The American Journal of Sociology* 19 s 323—342 New York).

- 9) När jag har gått igenom undersökningar, som har gjorts i USA och i Europa, utom Norden, visar det sig, att i likhet med de nordiska undersökningarna, som jag redovisar i kapitel 4, finns det inga generella mönster och sammanhang i det som undersöks. Det finns en stor rikedom på detaljer ibland på bekostnad av metoder och avgränsningar. Några utomnordiska undersökningar redovisar jag här. De är utvalda därför att de i någon mån kan sägas ha anknytning till min undersökning. Jag tar dock ej hänsyn till dessa utomnordiska undersökningar i samband med min analys.

Undersökningar i USA

Hollingshead (1949) gjorde en social-psykologisk studie i vilken han granskade de ungas förhållande till religion. Han undersökte en speciell ort och fann att ungdomarna, 13—19 år, *övertar hemmets inställning till religion och kyrka*. Omkring hälften av de unga var aktiva (deltog i gudstjänster och kyrkliga aktiviteter), *men aktiviteten var beroende av socialgrupp. Ju lägre socialgrupp desto mindre aktivitet.*

Hollingshead A B 1949 *Elmtown's Youth* The Impact of Social Classes on Adolescents s 243—266
New York

Coleman (1961) kom i en undersökning bl a fram till att det fanns ett visst samband mellan *kristen aktivitet* och hur flitig man var i skolan.

Coleman J S 1961 *The Adolescent Society* s 112, 188, 199
New York

Rosen (1965) fann, då han studerade judiska tonåringar, (13—19 år) att det fanns *ett positivt samband mellan föräldrarnas inställning och de ungas religiositet*. Vidare fanns överensstämmelse mellan de förväntningar, som de unga hade i religiöst avseende och de förväntningar som de unga menade att föräldrarna hade. Men inre kamratgruppen visade sig ha ännu större betydelse, när det gällde den religiösa attityden. Fanns det olikheter mellan familjens och kamraternas förväntningar så var det oftast kamratgruppen som betydde mest. Materialet, 859 ungdomar mellan 13—19 år, bearbetades kvantitativt.

Rosen B C 1965 *Adolescence and Religion* The Jewish Teenager in American Society s 5—18, 196—200
Cambridge, Massachusetts

Undersökningar i Europa (utom Norden)

Guittard (1953) gjorde en studie över tid som gällde 12—20 åriga pojkar i katolska skolor i Frankrike. Sex gånger med ett års mellanrum fick pojkarna i uppgift att skriva en

essay om deras kristna tro, ex känslor, tankar, handlingar som religionen hade inspirerat dem till och om förändrad inställning under senaste året och hur denna eventuellt ändrat deras attityd till kristen tro. Mer än 2000 pojkar var involverade. I samband med bearbetningen användes ej statistisk bearbetning. I stället användes en kvalitativ analys, där man tog fram typologier på religiös utveckling. Fem olika grupper kunde särskiljas: "Les areligieux", "Les indifférents", "Les traditionalistes", "Les partagés" och "Les fervents". Det fanns en stor *spridning i attityden*, där man hade kunnat förvänta sig större homogenitet.

Guittard L 1953 *L'évolution religieuse des adolescents* s 51—55, 60—66
Paris

Deconchy (1967) arbetade med en undersökning bland pojkar och flickor mellan 8—16 år, som hade undervisats av katolska kyrkan i områdena kring Lille och Dunkerque. 4163 pojkar och 3899 flickor fick se sex stimulusord, hus, far, mor, Gud, synd och präst. Sedan fick de fritt associera fram fem andra ord, som de kom att tänka på utifrån de sex stimulusorden. Associationerna till ordet Gud underkastades en statistisk granskning, som avslutades med faktoranalys. Associationsorden grupperades utifrån olika temata och utvecklingssekvenser i relation till barnens kronologiska ålder. Tre utvecklingsfaser kom fram: en attributiv fas (pojkar och flickor 8—10 år) dit attribut som man hört om i undervisningen fördes till ordet Gud; en personlighetsfas (pojkar 11—13, flickor 11—14 år) där gudsbilden gick mot det personliga, Gud framträdde som person; inter-naliseringsfas (pojkar 14—16, flickor 15—16 år) där det förekom *en affektiv sida och en subjektiv intensitet*.

Deconchy J P 1967 *Structure génétique de l'idée de Dieu chez des catho-
liques français* s 14—26, 48 ff, 103 ff, 140 ff, 183 ff
Bruxelles

Hunger (1960) gjorde en undersökning i västtyska städer bland 14—19-åringar. Utifrån ett *index gällande religiös-kyrklig aktivitet*, som bl a omfattade personlig bön, delta-gande i gudstjänster, nattvard samt intresse för religiösa frågor visade det sig att både pojkar och flickor fick lägre poängsumma med stigande ålder. Detta gällde dock ej för 29 % av de unga som var med i kyrkligt föreningsliv. Bland dem var tendensen motsatt, den religiösa aktiviteten steg med högre ålder. Hungers undersökning visade också att *ungdom från hem där ingen separation skett och som var religiöst homogena, var mera religiöst aktiva* än ungdom som kom från hem, där föräldrarna var skilda eller hade gift om sig. *Det starkaste religiösa inflytandet hade modern. Hon hade också en avgörande betydelse för om ungdomarna hade bett aftonbön som barn*. Det visade sig också, att de unga som var kyrkliga hade starkare familjeband än övriga och att de föredrog att vara tillsammans med familjen eller att läsa framför att gå på bio eller gå på sportevene-mang. Ungdomar som hade syskon var mer religiöst aktiva än de, som var enda barnet.

Hunger H 1960 *Evangelische Jugend und evangelische Kirche* s 60—62,
78—82, 85—89, 90, 156—164, 166—167

Gins (1964) samlade in reflektioner och personlig inställning från konfirmander, som han hade undervisat i evangeliskt sammanhang. Undersökningen sträckte sig över flera år. Ungdomarna tog ställning till bibliska, etiska och praktiskt-religiösa frågor. Gins re-dogör i sin undersökning för sex årgångars konfirmander, hur många pojkar och flickor, som har en *positiv, negativ eller tvivlande inställning till tron på Gud*.

Gins K 1964 Glaubensaussagen im Konfirmandenalter *Archiv für Re-
ligionspsychologie* 8, s 114—139
Göttingen

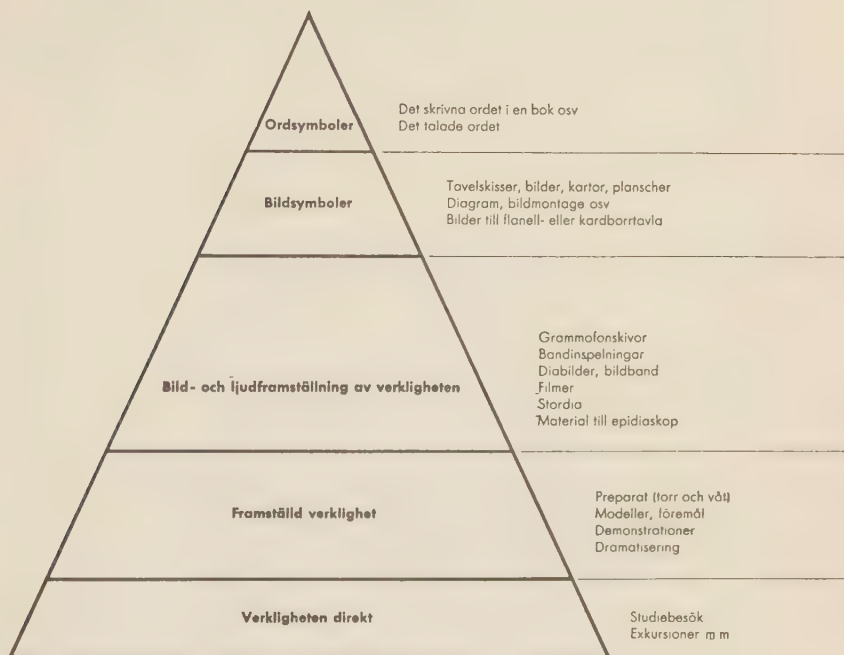
- 1971 Jugendliches Fragen nach Gott in Selbst- und Fremd-
beobachtung *Archiv für Religionspsychologie* 10,
s 191—226
Göttingen
- 10) Gästrin J 1936 *De växandes religiösa liv*
Helsingfors
- 11) Rommetveit R 1951 *Ungdom og religiøs tru*
Institutt for Samfunnsforskning
(Stencil)
Oslo
- 12) Rommetveit R 1953 *Social Norms and Roles*
Oslo
- 13) Klingberg G 1953 *Studier i barnens religiösa liv*
Stockholm
- 14) Roksand B 1955 *Konfirmantene i brennpunktet* En innstillings- og inte-
resseundersøkelse
Oslo
- 15) Magni K G 1966 *Preliminära undersökningar angående religionsattityder i*
skolan
Religionssociologiska Institutet i Stockholm Forsknings-
rapport 37 (1966:10)
(Stencil)
Stockholm
- 16) Hörberg U 1967 *Barn och religion*
Uppsala universitet Institutionen för pedagogik
(Stencil)
Uppsala
- 17) Ekman O 1968 *Attityder bland konfirmander*
Stockholm
- 18) SIFO 1968 Undersökningar av den svenska ungdomens inställning
till kristendomen och tro på Guds existens.
Dagens Nyheter 68 04 07
Stockholm
(SIFO = Svenska Institutet För Opinionsmätning)
- 19) Falk F 1969 *Studier i kristen traditionsförmedling*
Uppsala universitet
(Stencil)
Uppsala

- 20) SÖ* 1969 *Tonåringen och livsfrågorna*
Stockholm
- 21) Vikström J 1970 *Effekten av religiös fostran*
Institutet för ekumenik och socialetik vid Åbo akademi.
Åbo
- 22) Grönbloom G & 1971 *Finlandssvensk skolungdom om religion och moral*
Sandholm Å Institutet för ekumenik och socialetik vid Åbo akademi
Åbo
- 23) Holm N G 1979 *Finlandssvensk skolungdom om religion och samlevnad*
Stiftelsens för Åbo akademi forskningsinstitut
Åbo
- 24) SÖ 1980 *Tonåringen och livet*
Stockholm
- 25) Munksgaard K 1980 *Børns religiøse opfattelse*
Köpenhamn
- 26) Marklund B 1983 *Tonåringen och kristendomen*
Stockholm
- 27) Olingdahl G 1986 *Tonåringar tolkar Bibeln*
Stockholm
- 28) Den som framhåller detta om en huvudperson i ett barns liv är en av västvärldens största auktoriteter på barns personlighetsutveckling i tidiga år, John Bowlby, engelsk psykoanalytiker. En närmare presentation av honom finns bl a på IDAG-sidan i Svenska Dagbladet 1981 10 23.
- 29) IEA står för International Association for the Evaluation of Educal Achievement. I IEA-projektet som brukar kallas världens största kunskapsundersökning, deltar f n över 20 länder. Det övergripande syftet med IEA-projektet är att studera och söka förklara skillnader i skolresultat mellan nationella skolsystem samt mellan skolor och elever inom detta system. Se vidare om IEA i en rapport utarbetad av Bergling K 1976 *Samhällsskunkap och samhällssyn* — En internationell studie. SÖ-rapport nr 24 Stockholm.

* Eftersom man benämner *Tonåringen och livsfrågorna* som *SÖ-undersökningen* 69, använder jag för klarhetens skull beteckningen SÖ. I *Tonåringen och livsfrågorna* medverkade Ronnäs, J, Aronson H, Bergquist C-O och Magnusson Å. Redaktör var Lindskog O.

SÖ gjorde en ny undersökning 1980. Den brukar kallas SÖ 80. Redaktionen för denna bestod av Hasselrot T och Lernberg L O.

- 30) Olika konkretionsgrader i undervisningssammanhang brukar åskådliggöras med en triangel. I denna utgörs basen av den direkta verkligheten och elevernas erfarenheter. Ju längre upp mot spetsen man kommer, desto mer abstrakta blir utgångspunkterna. I mitt försök använde jag mig av åskådlighetsnivån Bild- och ljudframställning av verkligheten. Därmed räknade jag med att komma så nära verkligheten som möjligt.

(Eklund & Lönnebo, 1971, 16)

- 31) Ett stort antal arbeten behandlar läs- och skrivförmågan i skolan. I dessa arbeten betonas bl a den stora differensen i läsfärdigheten. Bland arbeten kan nämnas:

Lundberg I	1981	<i>Om läsning och lässvårigheter</i> Stockholm
Malmqvist E	1973	<i>Läsundervisning i skolan</i> Lund
Parlenvi P	1980	<i>Tala, läsa, skriva</i> (Stencil) Göteborg

- 32) PRAO är beteckning för Praktisk arbetslivsorientering, dvs besök och deltagande i arbete på olika arbetsplatser.

- 33) Angående denna s k receptionsforskning, se Under strecket *Svenska Dagbladet* 1983 01 20.

- 34) Se Söndagsmorgon s 9 *Svenska Dagbladet* 1986 04 27.
- 35) Kodning: 7 = studerande 8 = hemmaförälder 9 = förälder död.
Antal: 17 elever 41 elever 7 elever
- 36) UMRe är en förkortning av Undervisningsmetodik — religionskunskap och beteckning på ett forskningsprojekt inom vilket man har arbetat med frågor kring skolans undervisning i religionskunskap på mellanstadiet. UMRe-projektet har bekostats av Skolöverstyrelsen och varit förlagt till Institutionen för pedagogik vid Lärarhögskolan i Stockholm. Se också kapitel 4.

Bibliografi

Otryckta källor

- Falk F 1969 *Studier i kristen traditionsförmedling*
Uppsala universitet
(Stencil)
Uppsala
- Fredrikson B 1968 *Religiös självbästämning hos tonåringar i Stockholm*
Religionssociologiska Institutet Rapport 50
(Stencil)
Stockholm
- 1972 *Jag vet på vem jag tror*
Religionssociologiska Institutet Rapport 92
(Stencil)
Stockholm
- Hartman S G 1971 *Eleverna och skolans religionsundervisning*
En intresseundersökning på grundskolans mellanstadium
Lärarhögskolan i Stockholm Pedagogiska Institutionen
(Stencil)
Stockholm
- Hörberg U 1967 *Barn och religion*
Uppsala universitet Institutionen för pedagogik
(Stencil)
Uppsala
- Källstad T 1975 *Uppläva religion i skolan*
Ett psykologiskt studium av UMRe-projektet
(Ej tryckt manuskript)
Uppsala
- Lindén L 1977 *Hemmiljö och föräldrabild*
En ny skalning av hemprocessvariabler baserad på IEA-data
från fyra länder
Uppsala universitet Statistiska Institutionen
(Stencil)
Uppsala
- Magni K G 1966 *Preliminära undersökningar angående religionsattityder i skolan*
Religionssociologiska Institutet Rapport 37
(Stencil)
Stockholm

Parlenvi P	1980	<i>Tala, läsa, skriva</i>
Göteborgs universitet Pedagogiska Institutionen
(Stencil)
Göteborg
Rommetveit R	1951	<i>Ungdom og religiøs tru</i>
Institut for Samfunnsforskning
(Stencil)
Oslo
Temarapport	1985	<i>Konfirmand ifrågasatt</i>
Teologiska institutionen
Lund

Referenslitteratur

Allport G W	1960	<i>The individual and His Religion</i>
New York
	1971	Attitudes i Thomas K (ed) <i>Attitudes and Behavior</i> Selected Readings
London
Almqvist S & Isaksson B	1975	<i>Barn Rapport från barnmiljöutredningen</i> SOU 1975:38 Barnkultur
Stockholm
Alston J P	1973	Review of the Polls Comparisons of French and American Church Attendance Patterns <i>Journal for the Scientific Study of Religion</i> 12
	1975	Review of the Polls <i>Journal for the Scientific Study of Religion</i> 14
Arfwedson G	1983	<i>Varför är skolor olika?</i>
Stockholm
Argyle M	1958	<i>Religious Behaviour</i>
London
Argyle M & Beit-Hallahmi B	1975	<i>The Social Psychology of Religion</i>
London
Ausubel D P	1963	<i>The Psychology of Meaningful Verbal Learning</i> An introduction to School Learning
New York
Back K W & Bourque L B	1970	<i>Can Feelings be Enumerated?</i>
Behavioral Science 15
Bateman N & Jensen J	1958	The Effects of Religious Background on Modes of Handling Anger
<i>The journal of Social Psychology</i>

- Bentzer T 1978 (ed) *Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete*
- Berger P L 1969 *The Sacred Canopy* Elements of a Sociological Theory of Religion
New York
- Berger P L & Luckmann T 1973 *The Social Construction of Reality*
London
- 1979 *Kunskapssociologi*
Stockholm
- Bandura A & Walters R H 1963 *Social Learning and Personality Development*
New York
- Bergling K 1974 *The Development of Hypothetico-Deductive Thinking in Children*
Uppsala
- 1976 *Samhällskunskap och samhällssyn*
En internationell studie SÖ-rapport 24
Stockholm
- Bernstein B 1971 *Class, Codes and Control* Vol 1
Theoretical Studies towards a Sociology of Language
London
- Bruner J S 1964 On Going Beyond the Information Given i Harper et al *The Cognitive Process*
Englewood Cliffs
- 1974 *På väg mot en undervisningsteori*
Lund
- 1977 *Undervisningsprocessen*
Lund
- Bruner J S & Goodnow J & Austin G A 1956 *A Study of Thinking*
New York
- Coleman J S 1961 *The Adolescent Society*
New York
- 1966 *Equality of Educational Opportunity*
Washington
- 1980 *Tonårspsykologi*
Stockholm
- Clark W H 1971 *Religionspsykologi*
Stockholm
- Deconchy J P 1967 *Structure génétique de l'idée de Dieu ches des catholiques français*
Bruxelles

Eklund S &
Lindholm S	1961	<i>Skolans kristendomsundervisning</i>
Stockholm
Eklund S &
Lönnebo M	1971	<i>Tro i vår tid</i> Lärarhandledning
Stockholm
Ekman O	1968	<i>Attityder bland konfirmander</i>
Stockholm
Elkind D	1978	<i>Barns utveckling och uppfostran ur Piagets perspektiv</i>
Stockholm
Elsässer G	1987	<i>Försvarsvilja och framtidstro</i>
Lund
Erasmie T	1975	<i>Tonåring i hem, skola, samhälle</i>
Stockholm
Erikson E H	1963	<i>Childhood and Society</i>
New York
	1977	<i>Ungdomens identitetskriser</i>
Stockholm
Evans R I	1973	<i>JeanPiaget The Man and His Ideas</i>
New York
Fischer C S	1975	<i>The Effect of Urban Life on Traditional Values</i>
In Social Forces 53
Fägerlind I &
Sjöberg G	1971	<i>Barnatro och ungdomstvivels</i>
Stockholm
Føllesdal D &
Walløe L	1980	<i>Argumentasjonsteori og vitenskapsfilosofi</i>
Oslo
Gins K	1964	Glaubensaussagen im Konfirmandenalter
<i>Archiv für Religionspsychologie</i> 8
Göttingen
	1971	Jugendliches Fragen nach Gott in Selbst- und Fremdbeobachtung
<i>Archiv für Religionspsychologie</i> 10
Göttingen
Glock C Y &
Stark R	1965	<i>Religion and Society in Tension</i>
Chicago
Goldman R	1964	<i>Religious Thinking from Childhood to Adolescence</i>
London
	1965	<i>Readiness for Religion</i>
London
Greeley A M &
Gockel G L	1971	The Religious Effects of Parochial Education, i Strommen M P (ed), <i>Research on Religious Development</i>
New York

- Grønbæk V 1937 *Konformander og Konfirmation*
Træk af Konfirmationsalderens Psykologi
Köpenhamn
- 1964 Et psykologisk bidrag til religionspedagogiken
Prismet Tidsskrift for skole og heim 8/1964
- 1969 Religionspsykologi og religionspædagogik i *Föreningen lärare i religionskunskap årsbok* 1969
- Grönblom G & Sandholm Å 1971 *Finlandssvensk skolungdom om religion och moral*
Institutet för ekumenik och socialetik vid Åbo akademi
Åbo
- Guittard L 1953 *L'évolution religieuse des adolescents*
Paris
- Gustafsson B 1958 *Kristen i 50-talets Sverige*
Stockholm
- 1964 Befolkningsomflyttning och kyrkobesöksfrekvens
Smärre Meddelanden 1964: 1
Religionssociologiska Institutet
Stockholm
- 1973 *Religion och samhälle* Introduktion till religionssociologien
Lund
- Gustafsson G 1981 *Religionen i Sverige*
Stockholm
- 1986 Vad påverkar konfirmationsfrekvensen?
Religion och Samhälle 1986:4
Religionssociologiska Institutet
Stockholm
- Gästrin J 1936 *De växandes religiösa liv*
Helsingfors
- Harding S & Philips D & Fogarty M 1986 *Contrasting Values in Western Europe*
Hong Kong
- Hellevik O 1984 *Forskningsmetoder i Sociologi och Statsvetenskap*
Lund
- Henriksen O B & Høgh E 1970 *Storbyungdom, Livsstil og sexvaner*
Köpenhamn
- Hoffman D 1980 Positivism och Humanism i Pettersson O & Åkerberg H (eds)
William James då och nu
Lund
- Hollander E P 1981 *Principles and Methods of Social Psychology*
New York

- 152

- Leuba J H 1913 *Sociology and Psychology i The American Journal of Sociology*
19
New York
- Lohse J M 1967 *Kirche ohne Kontakte?*
Beziehungsformen in einem Industrieraum
Stuttgart
- Loman B 1977 *Språk och samhälle*
Lund
- Loukes H 1973 *Teenage Morality*
London
- Luckmann T 1967 *The Invisible Religion*
New York
- Lundberg I 1981 *Om läsning och lässvårigheter*
Stockholm
- Maier H W 1965 *Three Theories of Child Development*
Tokyo
- Malmqvist E 1973 *Läsundervisning i skolan*
Lund
- Malony H N 1979 *Current Perspectives in the Psychology of Religion*
Grand Rapids
- McGuire W J 1985 Attitudes and Attitude Change i Lindzey G & Aronson E (eds)
Handbook of Social Psychology, Volume II, Third Edition
New York
- Manis M 1985 Attitudes i Kuper A & Kuper J (eds) *The Social Science Encyclo-*
lopedia
London
- Merz F 1967 Über den Einfluss von Bekenntnisschulen auf die Werthaltun-
gen Jugendlicher
Zeitschrift für experimentelle und angewandte Psychologie
- Munksgaard K 1980 *Børns religiøse opfattelse*
København
- Marklund B 1983 *Tonåringen och kristendomen*
Stockholm
- Marton F & 1977 *Inläring och om världsuppfattning*
Dahlgren L O & Lund
Svensson L &
Säljö R
- Montessori M 1965 *The Child in the Church*
St Paul
- Naeslund J 1982 *Boken om skolbarns utveckling*
Stockholm

- 1984 *Handbok i metodik*
Stockholm
- Neisser U 1978 *Kognition och verklighet*
Den kognitiva psykologins principer och konsekvenser
Stockholm
- Olingdahl G 1986 *Tonåringar tolkar Bibeln*
Stockholm
- Pettersson T 1975 *The Retention of Religious Experiences*
Uppsala
- Piaget J 1949 *Traité de logique*
Paris
- 1950 *The Psychology of Intelligence*
New York
- 1956 *Logic and Psychology*
Manchester
- 1971 *Intelligensens psykologi*
Stockholm
- 1972 *Psykologi och undervisning*
Stockholm
- 1973 *Språk och tanke hos barnet*
Lund
- Piaget J & Inhelder B 1958 *The Growth of Logical Thinking from Childhood to Adolescence*
New York
- Robinson M 1961 Les imagesprojectives religieuses Resultats d'une application collective
Lumen Vitae XIV
- Roksand B 1955 *Konfirmentene i brennpunktet* En innstillings- og intresseundersøkelse
Oslo
- Rommetveit R 1953 *Social Norms and Roles*
Oslo
- Roof W C 1978 *Community & Commitment* Religious Plausibility in a Liberal Protestant Church
New York
- Rosén B C 1965 *Adolescence and Religion* The Jewish Teenager in American Society
Massachusetts
- SIFO 1968 Undersökning av den svenska ungdomens inställning till kristendomen och tro på Guds existens
Dagens Nyheter 68 04 07
Stockholm
(SIFO = Svenska Institutet För Opinionsmätning)

- Spilka B &
Hood R W &
Gorsuch R L 1985 *The Psychology of Religion*
An Empirical Approach
New Jersey
- SPSS inc 1975 SPSS
och
1983 SPSSX
- Starbuck E D 1899 *The Psychology of Religion*
London
- Statistiska 1983 Meddelanden i samordningsfrågor 1982:4
Centralbyrån Socioekonomisk indelning (SEI)
Stockholm
- Ström Å W 1973 *Psykologi och religion*
Stockholm
- Sundén H 1961 *Religionen och rollerna*
Stockholm
- 1970 *Barn och religion*
Stockholm
- 1974 *Religionspsykologi*
Stockholm
- Sundin G 1984 *Guds ord som krav eller gåva*
Uppsala
- SÖ 1969 *Tonåringen och livsfrågorna*
Stockholm
- 1980 *Tonåringen och livet*
Stockholm
- Takenaka N 1939 The Motive of Religious Interest in Children living near the
Sea
Journal of Psychology 14/1939
- Thierry P 1954 En undersøgelse af kirkegang
Sociologiske meddelelser 2. serie 1
- Unger J 1976 *On Religious Experience*
Uppsala
- van der Lans J 1977 Religious Experience i Matthes J (ed) *The Annual Review of*
Social Sciences Volume 1
Haag
- van der Zwaan W 1961 *Wat brachten ze mee?*
Rijswijk (Holland)
- Vergote A &
Aubert C 1972 Parental Images and Representation of God
Social Compass 18
Haag

Vergote A &
Tamayo A	1980	<i>The Parental Figures and Representation of God A Psychological and Cross Cultural Study</i>
Haag
Whorf B L	1950	<i>Four Articles on Metalinguistics</i>
Foreign Services Institute
Washington
Wiio O A	1973	<i>Kommunikation — vad är det?</i>
Stockholm
Vikström J	1970	<i>Effekten av religiös fostran</i>
Institutet för ekumenik och social etik vid Åbo akademi
Åbo
Wikström O	1975	<i>Guds ledning</i>
Uppsala
Vogel P	1936	Ein Beitrag zur Religionspsychologie des Kindes
<i>Archiv für die gesamte Psychologie</i> 96
Wright D S	1962	A Study of Religious Beliefs in Sixth Form Boys
<i>Researches and Studies</i> 24
Zetterberg H L	1983	Kyrkfolkets livsstilar i <i>Aktiva i svenska kyrkan</i>
Stockholm
Åkerberg H	1981	<i>Tolkning och förståelse</i>
Lund

Svenska Dagbladet

1981 10 23

1983 01 20

1986 04 27

Dagens Nyheter

1968 04 07

BILAGOR

Enkätsida

1—3	Vit färg
4—5	Grön färg
6—7	Gul färg
8—10	Ljusgrön färg
11—14	Ljusröd färg
15—20	Blå färg

VARIABLE NUMMER

börjar att svara på frågor till det, som du kommer att få se i TV-rutan ska du fylla i några uppgifter:

1

2

3

4

5

6

7

8

g

10

11

12

shus

a/

åhnu

19

US

13

15

14

14

8. Har du konfirmerats, gått i kristen- 1 (_) ja 15
domsskola eller liknande? 2 (_) nej

9. Kommentera varför eller varför du inte konfirmerats eller 16
gått i kristendomsskola eller liknande.

Fortsätt gärna på baksidan ---->

10. Vad är viktigt i ditt liv, tycker du? 17

Fortsätt gärna på baksidan ---->

11. Förklara med egna ord dessa ordspråk: Skriv kort. 18

a) Bränt barn skyr elden

Fortsätt gärna på baksidan ---->

b) Allt är inte guld som glimmar

Fortsätt gärna på baksidan ---->

12. Ett litet problem att lösa: Mays är en bättre spelare än Mantle 19
och Mantle är en bättre spelare än
Moskovitz. Vem är den bästa spelaren
av dessa tre?

Svar _____

13. Ungefär hur många böcker finns
hemma hos dig? Räkna inte tid-
ningar eller tidskrifter. Räkna
däremot ihop dina böcker, dina
syskons böcker och föräldrars
böcker.
- 1 (_) 1-25 20
2 (_) 26-50
3 (_) 51-100
4 (_) 101 eller flera
14. Ungefär hur många timmar läste
du för ditt nöjes skull förra
veckan? Räkna inte serietid-
ningar.
- 1 (_) Mindre än 1 timme 21
2 (_) Mellan 1 och 2 timmar
3 (_) Mellan 2 och 3 timmar
4 (_) Mer än 3 timmar

TACK FÖR VAD DU HITTILLS HAR SKRIVIT!
NU SKA DU FÅ SE FEM OLIKA SAKER I TV-
RUTAN. MELLAN VARJE SAK FÅR DU SVARA
PÅ FRÅGOR.
LYCKA TILL!

BÖNEN

- I
1. Hur upplevde du familjens aftonbön? 1 (_) positivt (+) 22
2 (_) tveksam, men lutar åt positivt
3 (_) tveksam, men lutar åt negativt (-)
4 (_) negativt
2. Hur tror du att dina kamrater upplevde aftonbönen? 1 (_) de upplevde den positivt 23
2 (_) de upplevde den negativt
3 (_) de tycker olika
- II
3. Bad du aftonbön, när du var liten? 1 (_) ja, jämt 24
2 (_) ja, ibland
3 (_) nej
4. Om du svarat ja, stryk under vilken eller vilka du bad tillsammans med, eller om du bad ensam:
1	2	3	4	5	6	7	8	25
mor	far	syskon	mormor	morfar	farmor	farfar	ensam	
5. Brukar du be aftonbön nu? 1 (_) ja 26
2 (_) någon gång
3 (_) nej
6. Brukar du be vid något annat tillfälle än på kvällen? 1 (_) ja 27
2 (_) någon gång
3 (_) nej
7. Om du har svarat ja eller någon gång på föregående fråga, vad ber du då om? 28
- _____
- _____
- _____
- _____
- Fortsätt gärna på baksidan ---->
- 32
8. Kan du bönen Fader vår utantill? 1 (_) ja 29
Svara uppriktigt. 2 (_) nej

9. Kan du Herren välsigne oss och
bevare oss ... utantill?
Svara uppriktigt. 1 (_) ja 30
2 (_) nej
10. Kan du Gud, som haver utantill?
Svara uppriktigt. 1 (_) ja 31
2 (_) nej
11. Denna fråga besvaras av den som
bett eller ber. 32
- III 12. Om aftonbön ej förekom i ditt 33
hem skulle du önska att du hade
fått läsa aftonbön som liten? 1 (_) ja
2 (_) tveksam, men lutar åt ja
3 (_) tveksam, men lutar åt nej
4 (_) nej
13. Anser du, att Gud hjälper, när
man ber? 1 (_) ja 34
2 (_) tveksam, men lutar åt ja
3 (_) tveksam, men lutar åt nej
4 (_) nej
14. När du ber till Gud, tror du
att han på något sätt är när-
varande och lyssnar? 1 (_) ja 35
2 (_) tveksam, men lutar åt ja
3 (_) tveksam, men lutar åt nej
4 (_) nej
15. Om du får egna barn, skulle du
då kunna tänka dig att lära
dem att be? 1 (_) ja 36
2 (_) tveksam, men lutar åt ja
3 (_) tveksam, men lutar åt nej
4 (_) nej
16. Tycker du att fler människor
än nu skulle börja att be? 1 (_) ja 37
2 (_) tveksam, men lutar åt ja
3 (_) tveksam, men lutar åt nej
4 (_) nej
- IV 17. Tänk dig att du blir intervjuad i TV eller i radio. Så får du följande
fråga av reportern: -Vad vet du om bönen? Vad skulle du svara? 38

Fortsätt gärna på baksidan →

DOPET

I	1. Upplevde du att det är bra att föräldrarna lät döpa sina barn?	1 (_) ja
2 (_) tveksam, men lutar åt ja
3 (_) tveksam, men lutar åt nej
4 (_) nej	39
	2. Hur tror du att dina kamrater upplevde det?	1 (_) ja, det är bra
2 (_) nej, det är inte bra
3 (_) de tycker olika	40
	3. Hur tror du att dina föräldrar upplever det?	1 (_) ja, det är bra
2 (_) nej, det är inte bra
3 (_) de tycker olika	41
	4. Hur tror du att dina grannar upplever det?	1 (_) ja, det är bra
2 (_) nej, det är inte bra
3 (_) de tycker olika	42
II	5. Är du själv döpt som barn?	1 (_) ja
2 (_) vet ej
3 (_) nej	43
	6. Har ni <u>någon gång</u> hemma talat om ditt dop?	1 (_) ja
2 (_) nej	44
	7. Har du själv varit med på något dop?	1 (_) ja
2 (_) nej	45
	8. Tror du att Gud skyddar ett döpt barn bättre än ett odöpt barn?	1 (_) ja
2 (_) nej	46
	9. Kommentera ditt svar:		47

Fortsätt gärna på baksidan --->

- III 10. Om du är döpt, svara då på denna fråga: Tycker du att det är bra att du är döpt? 1 (_) ja 48
2 (_) spelar ingen roll
3 (_) jag tycker det är dumt

11. Ska du själv låta döpa dina barn, om du får några? 1 (_) ja 49
2 (_) tveksam, men lutar åt ja
3 (_) tveksam, men lutar åt nej
4 (_) nej

12. Tror du att dina kamrater kommer att döpa sina barn? 1 (_) ja 50
2 (_) nej

- IV 13. Varför döper man barn? 51

Fortsätt gärna på baksidan --->

14. Anteckna här om det var något du inte förstod i programmet om dopet: (t ex svåra ord, något som prästen gjorde el dyl) 52

Fortsätt gärna på baksidan --->

15. Inom svenska kyrkan diskuterar man för närvarande att ingen bör vara medlem i kyrkan såvida inte personen i fråga är döpt. Vad tycker du? 53
1 (_) ja, man ska vara döpt
2 (_) tveksam, men lutar åt ja
3 (_) man kan vara medlem utan att vara döpt

TIO GUDS BUD

- 1 Du ska inga andra gudar ha vid sidan om mig.
- 2 Du ska inte missbruka Herrens, din Guds, namn.
- 3 Tänk på vilodagen, så att du helgar den.
- 4 Hedra din far och mor, för att det ska gå dig väl.
- 5 Du ska inte döda.
- 6 Du ska inte begå äktenskapsbrott.
- 7 Du ska inte stjäla.
- 8 Du ska inte ljuga om din nästa.
- 9 och 10 Du ska inte ha begärelse till något som tillhör din nästa.

I 1. Vad upplever du, när du läser bud

- ① _____ 54

- ② _____ 55

- ③ _____ 56

- ④ _____ 57

- ⑤ _____ 58

- ⑥ _____ 59

- ⑦ _____ 60

- ⑧ _____ 61

⑨ och ⑩ _____ 62

Fortsätt gärna på baksidan --->

II 2. Talar ni någon gång om buden i ditt hem? 1 () ja, ofta 63
2 () ja, någon gång
3 () nej, aldrig

3. Har du fått lära dig buden utantill i skolan? 1 () ja 64
2 () minns ej
3 () nej

4. Om du svarat ja på fråga 3, på vilket stadium lärde du dem? 1 () lågstadiet 65
2 () mellanstadiet
3 () högstadiet

5. Du kanske har lärt dig buden i annat sammanhang. I så fall var? _____ 66
Om ej, lämna frågan. _____

III 6. Tycker du att det skulle vara bra för dig själv att i ditt liv lyda buden? 1 () ja 67
2 () tveksam, men lutar åt ja
3 () tveksam, men lutar åt nej
4 () nej

7. Kommentera ditt svar: _____ 68

Fortsätt gärna på baksidan --->

8. Tror du, att om människor följde buden, skulle människorna bli lyckligare? 1 () ja 69
2 () tveksam, men lutar åt ja
3 () tveksam, men lutar åt nej
4 () nej

9. Tycker du att det skulle bli bättre att leva i ett samhälle, där 10 Guds bud vore lagar, som alla måste lyda? 1 () ja 70
2 () tveksam, men lutar åt ja
3 () tveksam, men lutar åt nej
4 () nej

10. Tror du att de som tror på Gud 1 () ja 71
lyder buden mera än andra? 2 () tveksam, men lutar åt ja
3 () tveksam, men lutar åt nej
4 () nej

IV 11. Varför gav Gud buden till människorna, tror du?

72

TROSBEKÄNNELSEN

I I Trosbekännelsen, som du hörde församlingen läsa, bekände människorna att de tror på Fadern, Sonen och Den helige Ande. Enligt kristen tro är Jusus inte bara människa. Han är också Gud.

Hur upplever du trosbekännelsen? Du ser bilder här under. Bredvid varje bild finns en siffra. Sätt kryss allt eftersom du kan säga:
Jag tror, tror inte eller är osäker.

1. Maria blev med barn genom
Den Helige Ande

- 1 () Jag tror på det
2 () Jag tror inte på det
3 () Jag är osäker

73

2. Jesus botade sjuka och
uppväckte döda

- 1 () Jag tror på det
2 () Jag tror inte på det
3 () Jag är osäker

74

3. Jesus pinades och dog på
korset

- 1 () Jag tror på det
2 () Jag tror inte på det
3 () Jag är osäker

75

4. Jesus uppstod från döden

- 1 () Jag tror på det
2 () Jag tror inte på det
3 () Jag är osäker

76

5. Tror du att Gud har skapat världen? 1 (_) ja 77
 2 (_) tveksam, men lutar åt ja
 3 (_) tveksam, men lutar åt nej
 4 (_) nej

6. Vilken av de fyra bilderna som 1 (_) 78
 berättar om händelser i Jesu liv
 tror du betyder mest för en
 kristen? 2 (_)
 3 (_)
 4 (_)

7. Kommentera ditt svar: tom x)

Fortsätt gärna på baksidan --->

- II 8. Tror du på Gud? 1 (_) ja 79
 2 (_) nej
 3 (_) tillhör annan tro
 I så fall, vilken?
 4 (_) _____

9. Tror din mamma på Gud? 1 (_) Mamma tror på Gud för hon har sagt det 80
 2 (_) Mamma tror på Gud men hon har aldrig
 sagt det
 3 (_) Mamma tror inte på Gud för hon har sagt
 att hon inte gör det
 4 (_) Mamma tror inte på Gud, men hon har
 aldrig sagt det

10. Tror din pappa på Gud? 1 (_) Pappa tror på Gud för han har sagt det 81
 2 (_) Pappa tror på Gud men han har aldrig
 sagt det
 3 (_) Pappa tror inte på Gud för han har sagt
 att han inte gör det
 4 (_) Pappa tror inte på Gud, men han har
 aldrig sagt det

11. Besöker du gudstjänster? 1 (_) ja, ofta 82
 2 (_) ja, ibland
 3 (_) sällan
 4 (_) nej, aldrig

12. Brukar dina föräldrar gå i kyrkan? 1 (_) ja, ofta 83
 2 (_) ja, ibland
 3 (_) sällan
 4 (_) nej, aldrig

x) Betecknades som tom. Uppgiften för svår.
 Gick ej att kategorisera.

- III 13. Har trosbekännelsen någon betydelse för dig? 1 () ja 84
2 () tveksam, men lutar åt ja
3 () tveksam, men lutar åt nej
4 () nej
14. Kan kristen tro göra en människa tryggare och lyckligare? 1 () ja 85
2 () tveksam, men lutar åt ja
3 () tveksam, men lutar åt nej
4 () nej
15. Tror du att Jesus lever osynlig mitt ibland oss? 1 () ja 86
2 () tveksam, men lutar åt ja
3 () tveksam, men lutar åt nej
4 () nej
16. Tror du att Jesus kommer tillbaka? 1 () ja 87
2 () tveksam, men lutar åt ja
3 () tveksam, men lutar åt nej
4 () nej
- IV 17. Vad betyder Jesu död på korset för en kristen människa? 88
- _____

- Fortsätt gärna på baksidan ---->
18. Vad betyder Jesu uppståndelse för en kristen människa? 89
- _____

- Fortsätt gärna på baksidan ---->
19. Hur pass intresserad är du av kristen tro? 1 () mycket intresserad 90
2 () ganska intresserad
3 () inte särskilt intresserad
4 () inte alls intresserad

20. Samtalar du om kristen tro
med dina föräldrar?
- 1 (☐) mycket ofta 91
2 (☐) ofta
3 (☐) mera sällan
4 (☐) aldrig

21. Hur ofta ser du på gudstjän-
ter eller kristna sångprogram
i TV?
- 1 (☐) mycket ofta 92
2 (☐) ofta
3 (☐) mera sällan
4 (☐) aldrig

22. Är du rädd för döden?
- 1 (☐) ja 93
2 (☐) nej

23. Kommentera ditt svar: 94

Fortsätt gärna på baksidan ---->

24. Hur tror du att det kommer
att gå med den kristna tron
i Sverige i framtiden?
- 1 (☐) Den kommer att öka kraftigt 95
2 (☐) Den kommer att öka något
3 (☐) Den kommer att minska något
4 (☐) Den kommer att minska kraftigt

NATTVARDEN

- I 1. Hur upplever du det, när du ser dessa människor ta emot nattvarden? 1 (_) jag upplever det positivt (+) 96
2 (_) tveksam, men lutar åt positivt
3 (_) tveksam, men lutar åt negativt(-)
4 (_) jag upplever det negativt

2. Hur tror du att dina kamrater upplever det? 1 (_) De upplever det positivt 97
2 (_) De upplever det negativt

3. Hur tror du att dina föräldrar upplever det? 1 (_) De upplever det positivt 98
2 (_) De upplever det negativt

- II 4. Om du går i kyrkan deltar du själv, när det är nattvard? 1 (_) ja 99
2 (_) nej
Räkna ej den gång då du konfirmerades.

5. Vad säger prästen, när han delar ut brödet? 100

6. Vad säger prästen, när han delar ut vinet? 101

- III 7. Svara på denna fråga om du själv brukar delta i nattvard. 102
Deltar du ej i nattvard, hoppa över frågan.

Varför deltar du i nattvarden?

Fortsätt gärna på baksidan ---->

8. Svara på denna fråga om du inte brukar delta i nattvard: 103

Varför vill du inte delta i nattvarden?

Fortsätt gärna på baksidan ---->

9. Tycker du att den som går till nattvarden skall vara en synnerligen god/snäll människa?

1 () ja 104
2 () tveksam, men lutar åt ja
3 () tveksam, men lutar åt nej
4 () nej

IV 10.

Du har redan svarat på många frågor som rör nattvarden. Svara nu även på denna fråga?
- Vad tror du, att nattvarden betyder för en kristen människa?

Fortsätt gärna på baksidan ---->

11. Vad tycker du är viktigast med livet?

106

Fortsätt gärna på baksidan ---->

U

12. Du har sett fem olika avsnitt i TV. Har du några frågor till avsnitten? Anteckna. 107

Fortsätt gärna på baksidan ---->

13. Tycker du att ditt intresse för kristen tro är så stark, att du skulle vilja sprida din uppfattning till andra?

1 () ja 108
2 () tveksam, men lutar åt ja
3 () tveksam, men lutar åt nej
4 () nej

14. Trycker du att det är naturligt att gå i kyrkan?

1 () ja 109
2 () tveksam, men lutar åt ja
3 () tveksam, men lutar åt nej
4 () nej

15. Tycker du att flera människor bör gå i kyrkan? 1 (_) ja 110
2 (_) tveksam, men lutar åt ja
3 (_) tveksam, men lutar åt nej
4 (_) nej

16. Tycker du att föräldrar bör uppmuntra sina barn att intressera sig för kristen tro? 1 (_) ja, mycket 111
2 (_) ja, ganska mycket
3 (_) nej, inte särskilt
4 (_) nej, inte alls

17. Har du under det senaste året medverkat vid någon gudstjänst eller annat sammanhang? (sjungit, tagit upp kollekt, läst text eller dylikt) 1 (_) ja, många gånger 112
2 (_) ja, några gånger
3 (_) ja, en gång
4 (_) nej

18. Om du medverkat, varför har du gjort det? 113

Fortsätt gärna på baksidan ---->

19. Denna fråga besvaras av den som har en kristen tro. 114

Hur mycket betyder din kristna tro, när det gäller att ta ställning till vissa saker, t ex att alltid tala sanning, att hjälpa människor som har det svårt, personlig inställning till sex osv.

- 1 (_) mycket
2 (_) ganska mycket
3 (_) inte särskilt
4 (_) inte alls

20. Kommentera ditt svar: tom x) 115

Fortsätt gärna på baksidan ---->

21. Hur ofta läser du Bibeln hemma? 1 (_) någon dag varje vecka 115
Räkna ej de gånger då du läser i 2 (_) någon eller några dagar i månaden
den i samband med läxor. 3 (_) någon eller några dagar om året
4 (_) aldrig

x) Betecknades som tom. Uppgiften för svår.
Gick ej att kategorisera.

22. Vad tycker du om eller hur upplever du Bibeln? Motivera. 116

Fortsätt gärna på baksidan --->

23. Hur pass intresserad är du av religionsundervisningen? 117

1 (☐)	mycket intresserad
2 (☐)	ganska intresserad
3 (☐)	inte särskilt intresserad
4 (☐)	inte alls intresserad

24. Kommentera svaret: tom x) 118

Fortsätt gärna på baksidan --->

25. Om du gifter dig, vill du då vigas i kyrkan? 119

1 (☐)	ja
2 (☐)	nej

26. Kommentera ditt svar: 119

Fortsätt gärna på baksidan --->

27. Tänk dig att du skriver ett brev till en pojke/flicka som du vet är bekännande kristen. Vad skulle du fråga honom/henne om? tom x) 116

Fortsätt gärna på baksidan --->

x) Betecknades som tom. Uppgiften för svar.
Gick ej att kategorisera.

28. Försök att med egna ord beskriva hur du uppfattar Gud: 120

Fortsätt gärna på baksidan ---->

29. Tror du att det finns onda andar? 121
1 (_) ja
2 (_) nej

30. Kommentera ditt svar:

Fortsätt gärna på baksidan ---->

31. Vem var det som först av alla talade med dig om Gud? Försök att minnas. 122

32. Har du någon gång upplevt något, som du tror har med Gud att göra? 123
1 (_) ja
2 (_) nej

33. Om du svarat ja, berätta kort: tom x)

Fortsätt gärna på baksidan ---->

34. Att känna trygghet är viktigt för en människa. Var har du känt den största tryggheten? 124

35. Nu får du en fråga, som jag ber dig att försöka svara på, även om frågan verkar svår. Vem är du? 125

Fortsätt gärna på baksidan ---->

x) Betecknades som tom. Uppgiften för svår.
Gick ej att kategorisera.

36. Vad önskar du göra med ditt liv?

126

Fortsätt gärna på baksidan ---->

37. Den religionsundervisning, som du
har mött i skolan, har den behand-
lat frågor, som är viktiga för dig?

- 1 (☐) ja
2 (☐) tveksam, men lutar åt ja
3 (☐) tveksam, men lutar åt nej
4 (☐) nej

127

38. Vilka frågor är viktiga för dig?

128

Fortsätt gärna på baksidan ---->

39. Hur vill du att en kristen människa ska vara?

129

Fortsätt gärna på baksidan ---->

40. Detta är sista frågan.
Hur tycker du det har varit
att svara på alla dessa frågor?

- 1 (☐) roligt
2 (☐) tveksam, men lutar åt roligt
3 (☐) tveksam, men lutar åt tråkigt
4 (☐) tråkigt

130

TACK FÖR DIN FINA HJÄLP!

OCH ÄN EN GÅNG: JAG KOMMER INTE ATT
AVSLÖJA FÖR NÅGON HUR JUST DU HAR SVARAT.

/Stig

Till

UNDERSÖKNING: HÖGSTADIELEVERS ATTITYD TILL KRISTEN TRO Åk 9 v 18-19 maj 83

Efter det att jag har erhållit tillstånd från skolstyrelse, Hem&Skola-förening och rektor att utföra aktuell undersökning på Din skola översänder jag härmed materialet. **Tack** för att du efter hörande har lovat hjälpa till!

Här några informationer:

1. Videobandspelare och TV är nödvändiga för undersökningens genomförande. Jag sänder med den tape, som passar till den bandspelare, som Du uppgav att ni har på skolan.
 2. Du behöver inte ge några informationer till eleverna. Dela endast ut enkäten och uppmana eleverna att följa instruktionerna som ges i TV-rutan. Säg också till eleverna, att de inte ska bläddra i förväg i häftet/enkäten utan helt följa instruktionerna som läraren ger i rutan.
 3. Några elever arbetar fortare än övriga. Uppmana dessa elever att gå tillbaka och försöka att skriva mera på de öppna raderna.
 4. Undersökningen tar 80 minuter i anspråk. Utnyttja dubbeltime i re, sv+re eller So.
 5. Om någon frågar Fråga 6 rosa blad: Säg att det finns möjlighet att fylla i två x på denna fråga.
Fråga 10 vitt och Frågorna kan synas vara de samma, men
och 38 mörkblått klarlägg nyansskillnaden Vad är viktigt i ditt liv och Vilka frågor är viktiga?
 6. Om någon elev inte blir klar på utsatt tid, kan väl vederbörande få sitta över några minuter.
- . När försöket är över samla in enkäterna, fäst dem samman med gummisnodd och bifoga klasslista med betygen i religionskunskap införda. (Vi har tidigare telefonledes talat om detta.)
- . Lämna in enkäter + betygsslista till rektorsexpeditionen, varifrån de enligt överenskommelse med rektor, återsändes till mig. Påminn rektor att bifoga uppgift om portokostnader för att ersättning ska kunna lämnas.
- . **TACK** än en gång för Din hjälp! Om något är oklart - ta kontakt med mig.

Uppsala 83 04 20

Med tillgiven hälsning!

Stig Eklund

TURUN KAUPUNKI
KOULUVIRASTO

ÅBO STAD
SKOLVERKET

Päivämäärä
Datum
21.4.1983

N:o 995 / 294 / 83
Nr

Stig Eklund
Jumkilsgatan 20 A
752 28 Uppsala
Sverige

UNDERSÖKNING I ST OLOFSSKOLAN

Meddelar härmed att skolnämndens svenska avdelning bifallit Din ansökan om att få utföra undersökningen om elevers religiösa upplevelser i åk 9 i St Olofsskolan. Härmed är alla formaliteter klara beträffande Ditt besök här i Åbo.

Välkommen till Åbo. Jag hoppas att besöket här skall vara givande.

Tf. skoldirektör

Hans Johansson

PS. Som kuriositet Dig till kännedom att en grupp från speciallärarutbildningslinjen (eller vad det nu kallas) besöker Åbo den 28.5.1983.

Osoite
Käsityöläiskatu 10
PL 362
20101 Turku 10

Adress
Hentverkaregatan 10
PB 362
20101 Åbo 10

Puh. Tel.
(921) 337 600

UPPSALA KOMMUNS SKOLOR
Svartbäckens rektorsområde

Datum
1983-03-02

Dnr

Stig Eklund
Uppsala Universitet

Ang begäran att utföra enkäter bland elever i åk 9 vid Tunabergsskolan

Du medges härmed rätt att utföra/genomföra enkäter i "trosfrågor" bland klasser/elever av åk 9 vid Tunabergsskolan under vårterminen 1983.

I tjänsten

Ernst Hinnerdal
Ernst Hinnerdal
rektor

Svartbäckens rektorsområde
Rektorsexpeditionen
Väpnargatan 19, 753 36 UPPSALA
Tel. 018/14 34 10

Tunabergsskolan
Väpnargatan 19
753 36 UPPSALA
Tel. 018/12 69 66

Domarringens skola
Swedenborgsgatan 74
753 35 UPPSALA
Tel. 018/14 34 11

Datum
83 01 25
Ert datum

Beteckning

Er beteckning

SVERIGES TELEVISION

105 10 STOCKHOLM
Telefon 08-784 00 00

Tjänsteställe, handläggare

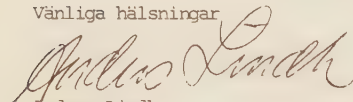
Anders Lindh
TV programförsäljningen

Uppsala Universitet
Institutionen för lärarutbildning
Att: Stig Eklund
Box 2136
750 02 UPPSALA

Re: Förfrågan angående lån av vissa program. Ert brev 821204.

Tyvärr måste jag meddela att eftersom det nu pågående videoförsöket på Sveriges Television är en självbärande verksamhet kan vi ej låna ut något material kostnadsfritt. F.n säljer vi endast program. En viss hyrverksamhet kommer dock så småningom att upprättas.

Vänliga hälsningar

Anders Lindh

Besöksadress Oxenstiernsgatan 26—34
Telegram broadcast
Telex 10000 SRCENT S
Bankgiro 692-6620
Postgiro 265 04-1

Tabell 14, 15, 16, 17

Ortkontextens betydelse för
attityden till
BÖN, DOP, BUD, TROSB, NATTV,
INDEX I, INDEX II, INDEX III

M=medelvärde

Tabell 14

Positiva attitydvärden i procent

Variabel	Tiunda n=127-130	Tunaberg n=132-140	Leksand n=124-127	Skellefteå n=98-100	Tranås n=51-55
22 BÖN	77	58	69	92	73
39 DOP	86	90	86	95	93
69 BUD	67	61	60	69	56
85 TROSB	77	74	74	87	84
96 NATTV	80	71	74	90	80
M för AKT	77	71	73	87	77
Avvikelse från M av M för AKT (=77)	0	-6	-4	10	0

Tabell 15

Medelvärde INDEX I PRESENS

	n	Avvikelse från M av M (=2.12)
Skellefteå 2.67	100	.55
Tiunda 2.32	133	.20
Leksand 2.01	138	-.11
Tranås 1.95	56	-.17
Tunaberg 1.64	144	-.48

Tabell 16

Medelvärde INDEX II AKTIV

	n	Avvikelse från M av M (= .85)
Skellefteå 1.32	100	.47
Tiunda .97	133	.12
Tranås .77	56	-.08
Leksand .61	138	-.24
Tunaberg .56	144	-.29

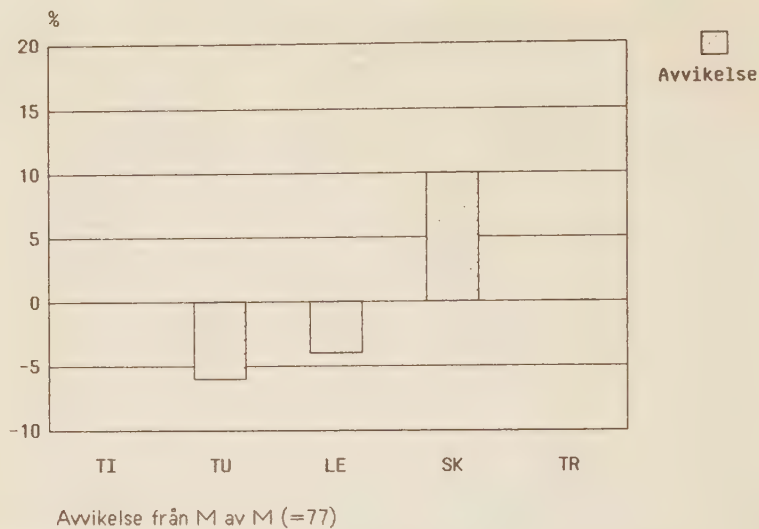
Tabell 17

Medelvärde INDEX III FUTURUM

	n	Avvikelse från M av M (=1.51)
Skellefteå 2.26	100	.75
Tiunda 1.53	133	.02
Leksand 1.45	138	-.06
Tranås 1.21	56	-.30
Tunaberg 1.10	144	-.41

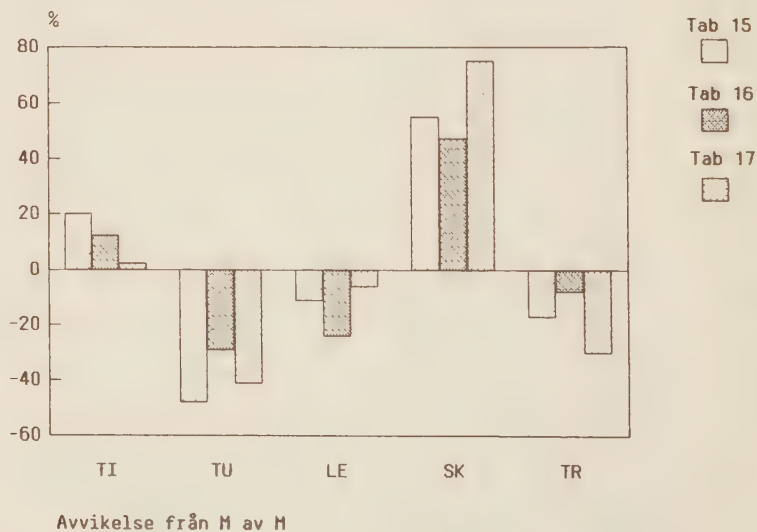
Tabellerna 14-17 återges också grafiskt

Tabell 14 Positiva attitydvärden i procent

Tabell 15–17

Tab 15 PRESENS Tab 16 AKTIV Tab 17 FUTURUM

Tabell 18, 19, 20 Den psykosociala kontextens betydelse för attityden utifrån KRHEM (kristen hemmiljö)

Tabell 18 AKT PRESENS

		KRHEM			
		0	1	2	3
n=		(256)	(106)	(130)	(79)
		%	%	%	%
AKT PRESENS	0-1	52	41	34	17
	2-3	36	38	43	42
	4-5	13	22	23	42
Σ		101	101	100	101

$$\chi^2 = 62.4^x) \quad p < .05 \quad \text{tau } C = .24 \quad p < .05$$

x) Resp värden beräknade innan reducering av antalet variabelvärden i AKT PRESENS

Tabell 19 AKT AKTIV

		KRHEM			
		0	1	2	3
n=		(256)	(106)	(130)	(79)
		%	%	%	%
AKT AKTIV	0	75	50	29	19
	1	16	27	42	10
	2	7	16	25	24
	3	2	7	5	47
Σ		100	100	101	100

$$\chi^2 = 247.4 \quad p < .05 \quad \text{tau } B = .45 \quad p < .05$$

Tabell 20 AKT FUTURUM

		KRHEM			
		0	1	2	3
n=		(256)	(106)	(130)	(79)
		%	%	%	%
AKT FUTURUM	0-1	79	55	42	23
	2-3	17	35	49	36
	4-5	4	10	10	42
Σ		100	100	101	101

$$\chi^2 = 166.0^x) \quad p < .05 \quad \text{tau } C = .37 \quad p < .05$$

x) Resp värden beräknade innan reducering av antalet variabelvärden i AKT FUTURUM

Tabell 21, 22, 23 Den psykosociala kontextens betydelse för attityden utifrån VARIABEL 14 (söndagsskola, kyrkans barntimmar eller liknande)

Tabell 21 AKT PRESENS

		VARIABEL 14		
n=		Länge (127)	Ibland (245)	Aldrig (194)
		%	%	%
AKT PRESENS	0-1	22	36	58
	2-3	37	46	30
	4-5	41	18	11
	Σ	100	100	99

$\chi^2 = 86.9$ ^{x)} $p < .05$ tau C = -.32 $p < .05$
 x) Resp värden beräknade innan reducering av antalet variabelvärden i AKT PRESENS

Tabell 22 AKT AKTIV

		VARIABEL 14		
n=		Länge (127)	Ibland (245)	Aldrig (194)
		%	%	%
AKT AKTIV	0	21	53	72
	1	27	27	16
	2	24	15	9
	3	29	5	3
	Σ	101	100	100

$\chi^2 = 121.3$ $p < .05$ tau C = -.35 $p < .05$

Tabell 23 AKT FUTURUM

		VARIABEL 14		
n=		Länge (127)	Ibland (245)	Aldrig (194)
		%	%	%
AKT FUTURUM	0-1	36	57	74
	2-3	33	36	21
	4-5	31	8	5
	Σ	100	101	100

$\chi^2 = 86.5$ ^{x)} $p < .05$ tau C = -.29 $p < .05$
 x) Resp värden beräknade innan reducering av antalet variabelvärden i AKT FUTURUM

Tabell 24, 25, 26 Den psykosociala kontextens betydelse för attityden utifrån VARIABEL 15 (konfirmand-undervisning eller liknande)

Tabell 24 AKT PRESENS

		VARIABEL 15	
		Deltagit (431)	Ej delt. (139)
n=		%	%
AKT PRESENS	0-1	33	63
	2-3	41	31
	4-5	26	7
	Σ	100	101

$$\chi^2 = 50.3^x) \quad p < .05 \quad \text{tau } C = -.28 \quad p < .05$$

x) Resp värden beräknade innan reducering
av antalet variabelvärden i AKT PRESENS

Tabell 25 AKT AKTIV

		VARIABEL 15	
		Deltagit (431)	Ej delt. (139)
n=		%	%
AKT AKTIV	0	43	79
	1	26	15
	2	19	4
	3	12	1
	Σ	100	99

$$\chi^2 = 57.9 \quad p < .05 \quad \text{tau } C = -.29 \quad p < .05$$

Tabell 26 AKT FUTURUM

		VARIABEL 15	
		Deltagit (431)	Ej delt. (139)
n=		%	%
AKT FUTURUM	0-1	51	80
	2-3	35	17
	4-5	14	4
	Σ	100	101

$$\chi^2 = 59.5^x) \quad p < .05 \quad \text{tau } C = -.30 \quad p < .05$$

x) Resp värden beräknade innan reducering
av antalet variabelvärden i AKT FUTURUM

Tabell 27

Den psykosociala kontextens betydelse för attityden utifrån rangordning av föräldrarnas respektive yrke (=Högsta värdet av respektive variabel 9 el 10)

AKT PRESENS

		SEI-KOD FÖR HÖGSTA VÄRDET AV VARIABEL 9 RESP 10					
n=		1 (188) %	2 (42) %	3 (96) %	4 (114) %	5 (39) %	6 (17) %
AKT PRESENS	1	40	38	47	37	21	41
	2	39	45	32	40	44	35
	3	20	17	21	23	36	24
	Σ	99	100	100	100	101	100
		$\chi^2 = 38.5$		$p < .05$		tau C = .04	
						$p = n s$	

INDEX II AKT AKTIV:	$\chi^2 = 16.1$	$p = n s$	tau C = .04	$p = n s$
INDEX III AKT FUTURUM:	$\chi^2 = 33.7$	$p = n s$	tau C = .05	$p = n s$

Tabell 28

Den psykosociala kontextens betydelse för attityden utifrån VARIABEL 20 (språkkod)

Tabell 28 AKT PRESENS

		VARIABEL 20			
n=		1-25 (15) %	26-50 (47) %	51-100 (113) %	101 < (393) %
AKT PRESENS	0-1	53	51	43	38
	2-3	47	45	38	37
	4-5	0	4	19	24
	Σ	100	100	100	99
		$\chi^2 = 29.9^x$		$p < .05$	
				tau C = .07	
				$p < .05$	

^x) Resp värden beräknade innan reducering av antalet variabelvärden i AKT PRESENS

INDEX II AKT AKTIV:	$\chi^2 = 5.3$	$p = n s$	tau B = .04	$p = n s$
INDEX III AKT FUTURUM:	$\chi^2 = 11.5$	$p = n s$	tau C = .04	$p = n s$

Tabell 29

Den individuella kontextens betydelse för
attityden utifrån VARIABEL 21 (lästimmar per vecka)

Tabell 29 AKT AKTIV

		VARIABEL 21			
n=		>1 (227) %	1-2 (131) %	2-3 (79) %	3< (129) %
AKT AKTIV	0	63	43	44	48
	1	21	28	30	18
	2	10	16	17	22
	3	6	14	9	12
Σ		100	101	100	100
$\chi^2=26.9$		$p<.05$		tau B=.14 $p<.05$	

INDEX I AKT PRESENS:	$\chi^2=14.0$	$p=n s$	tau C=.05 $p=n s$
INDEX III AKT FUTURUM:	$\chi^2=19.7$	$p=n s$	tau C=.06 $p<.05$

ACTA UNIVERSITATIS UPSALIENSIS
Psychologia et Sociologia Religionum
Editor: Owe Wikström

1. *Stig Eklund*, Högstadielävers attityd till kristen tro — en religionspsykologisk studie i Åk 9. (High School Students' Attitude towards Christian Faith—a Study in the Psychology of Religion of Students in the Ninth Grade.) 1987.

Prior to 1987, the series was called *Psychologia Religionum*. The following books were published under this title:

1. *Thorvald Källstad*, John Wesley and the Bible. A Psychological Study. 1974 (Commercially published by Nya Bokförlags AB, Box 5020, S-102 41 Stockholm, Sweden.)
2. *Sven Stibe*, Poul Bjerres människouppfattning och hans syn på religionen. 1974
3. *Thorleif Pettersson*, The Retention of Religious Experiences. 1975
4. *Owe Wikström*, Guds ledning. En explorativ religionspsykologisk studie av fromheten hos ett antal västerbottenska åldringar med särskild hänsyn tagen till upplevelsen av Guds ledning. 1975
5. *Nils G. Holm*, Tungotal och andedop. En religionspsykologisk undersökning av glossolali hos finlandssvenska pingstvännar. 1976
6. *Johan Unger*, On Religious Experience. A Psychological Study. 1976
7. *Thorvald Källstad* (Ed.), Psychological Studies on Religious Man. 1978
8. *E. Anker Nilsen*, Religion and Personality Integration. 1980
9. *Nils Gunnar Holmberth*, Innanför eller utanför. En socialpsykologisk undersökning av ifrågasättandet av religiös tradition och grupptillhörighet. 1980
10. *Gunnar Sundin*, Guds ord som krav eller gåva. En explorativ religionspsykologisk undersökning av upplevelsen av predikan som lag och evangelium. 1984

Distributor:
Almqvist & Wiksell International
Box 638, S- 101 28 STOCKHOLM, Sweden

ISBN 91-554-2105-9
ISSN 0283-149X